

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Katedra veřejné správy

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Sociální exkluze v ČR a EU

Předkládá: **Marek Mašát**
Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Tomáš Louda, Csc.**

Plzeň 2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Marek MAŠÁT**
Osobní číslo: **R19N0030P**
Studijní program: **N0421A220001 Veřejná správa**
Studijní obor: **Veřejná správa**
Téma práce: **Sociální exkluze v ČR a EU**
Zadávající katedra: **Katedra veřejné správy**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Historickoprávní a teoretický základ
3. Sociální události vztahující se k sociálnímu vyloučení
4. Veřejné politiky dopadající na problematiku sociálního vyloučení
5. Vybrané příklady sociálního vyloučení
6. Možné způsoby řešení sociálního vyloučení
7. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

viz zvláštní seznam

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Tomáš Louda, CSc.**
Katedra veřejné správy

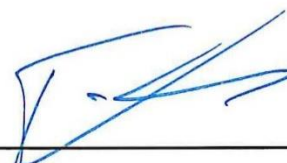
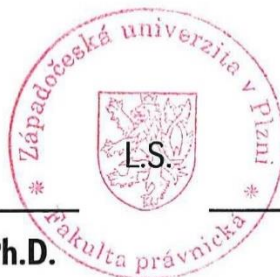
Datum zadání diplomové práce: **29. března 2020**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. Petra HRUBÁ SMRŽOVÁ, Ph.D. (v.z.)

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. Tomáš Louda, CSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sociální exkluze v ČR a EU“ zpracoval samostatně a že jsem vyznačil všechny prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

Plzeň, březen 2021

Marek Mašát

OBSAH

ÚVOD	7
1. HISTORICKOPRÁVNÍ A TEORETICKÝ ZÁKLAD	9
1.1 Historie práva sociálního zabezpečení	9
1.1.1 Historické základy státní sociální péče	9
1.1.2 Od industrializace k Velké válce	10
1.1.3 Přes světové války ke komunismu	11
1.1.4 Období totality	11
1.1.5 Návrat k demokracii	14
1.1.6 Evropská integrace	16
1.2 Sociální vyloučení jako „Nový problém“ 20. století	18
1.2.1 počátky v 60. letech	18
1.2.2 70. léta ve znamení Reného Lenoira	19
1.2.3 změny v přístupech 80. a 90. let	19
1.2.4 Celoevropský problém?	20
1.3 Sociální vyloučení – změny přístupů nového milénia	21
1.3.1 Příčiny a indikátory sociálního vyloučení	21
1.3.2 Formy sociálního vyloučení	22
1.4 Významné právní předpisy	25
1.4.1 Unijní legislativa	25
1.4.2 Národní legislativa	31
2. SOCIÁLNÍ UDÁLOSTI VZTAHUJÍCÍ SE K SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ	40
2.1 Definice sociální události	40
2.2 Chudoba	41
2.3 Nemoc a pracovní neschopnost	43
2.4 Nezaměstnanost	44
2.5 Nezaopatřenost dítěte	45
2.6 Stáří	46
2.7 Invalidita	48
3. VEŘEJNÉ POLITIKY DOPADAJÍCÍ NA PROBLEMATIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	51
3.1 Sociální politika	51
3.1.1 Definice sociální politiky	51
3.1.2 Základní principy sociální politiky	52
3.1.3 Subjekty a objekty sociální politiky	54
3.2 Politika zaměstnanosti	55
3.2.1 Analýza a cíle	55

3.3 Zdravotní politika.....	59
3.3.1 Analýza a cíle.....	59
3.4 Bytová politika.....	62
3.4.1 Vize a cíle koncepce.....	62
3.5 Rodinná politika.....	66
3.5.1 Analýza a možnosti	66
3.6 Vzdělávací politika	69
3.6.1 Analýza a cíle.....	69
4. VYBRANÉ PŘÍKLADY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	73
4.1 Nedostatečné vzdělání.....	73
4.1.1 Ve šlépějích rodičů.....	73
4.1.2 Školka – základ života.....	74
4.1.3 (Ne)kvalita a segregace	76
4.1.4 (Ne)úspěšnost a sociální rozkol	77
4.1.5 Analýza stavu školství v Plzeňském kraji	79
4.2 Exekuce	81
4.2.1 Cesta k exekuci.....	81
4.2.2 Spravedlivá nespravedlnost	84
4.2.3 Situace v Plzni.....	86
5. MOŽNÉ ZPŮSOBY ŘEŠENÍ SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ.....	88
5.1 Inkluzivní školství	88
5.1.1 Norský systém	92
5.2 Lepší zítřky dlužníků.....	94
5.2.1 (Ne)dobrá změna?.....	100
ZÁVĚR.....	101
RESUMÉ.....	103
SEZNAM ZDROJŮ	104

ÚVOD

Diplomová práce, kterou autor člení do pěti kapitol, si klade za cíl komplexně popsat problematiku sociální exkluze v České republice s přihlédnutím k influenci způsobené komunitárním právem, jež nastavilo specifické hranice, limity a postupy v boji proti sociální exkluzi, jejímu předcházení, jakož i ve vztahu k pomoci a reintegraci sociálně vyloučených lidí zpět do společnosti. Autor se zároveň snaží posoudit, jakým způsobem ovlivňuje komunitární legislativa oblast sociálního vyloučení v České republice. Historicko-právní část práce pojednává nejen o dějinách samotného jevu sociálního vyloučení, ale popisuje i vývoj systému sociálního zabezpečení na našem území, neboť jsou to právě normy práva sociálního zabezpečení, které uznávají jednotlivé situace za sociální události a spojují s nimi nárok na určitou státní pomoc. Bez práva sociálního zabezpečení a jeho norem by tedy žádná podpora pro sociálně vyloučené občany neexistovala.

S vývojem sociální percepce společnosti se začalo k pojmu sociálního vyloučení pojít stále více sociálních událostí, o těch pojednává druhá kapitola práce, přičemž autor prokládá teoretický popis vybraných sociálních událostí konkrétními modelovými příklady a poukazuje na to, jak nastavená záchranná sociální síť v některých případech selhává. Třetí kapitola je pak věnována analýze strategických dokumentů přijatých jednotlivými ministerstvy za účelem stanovení jednotného směru konkrétních veřejných politik, přičemž z jednotlivých dokumentů lze vypožorovat, že problém sociálního vyloučení proniká alespoň částečně do všech oblastí současné sociální politiky.

Dvě závěrečné kapitoly autor věnuje specificky oblasti školství a zadlužení jedinců, respektive inkluzivnímu vzdělávání a problematice exekucí, neboť obě tyto oblasti považuje za aktuální a silně problematické v kontextu české společnosti. Autor vychází z analýzy aktuální situace v Plzeňském kraji a dochází k závěru, že společnost a orgány veřejné správy chápou nedostatek inkluze ve školství a dluhovou past jako problém a dokonce projevují iniciativu k řešení těchto společenských neduhů, avšak implementace navrhovaných řešení často nedopadá na úrodnou půdu a dochází pouze k cyklickému zpracovávání analýz a opakování těch samých chyb.

Finále práce je věnováno právě možným řešením v oblasti inkluzivního vzdělávání a návratu dlužníků do normálního života. Autor dává za příklad hodný následování norský vzdělávací systém, neboť vychází z osobní zkušenosti s norskými úřady a s pohostinností místních obyvatel. Dostupná data navíc jasně dokazují, že norská inkluzivní cesta relativně dobře funguje. V oblasti zadlužení vychází z analýzy navrhovaných legislativních změn, přičemž vnímá velice pozitivně snahu zákonodárce o úpravu aktuálního stavu, avšak s přihlédnutím k připomínce odborné veřejnosti sdílí obavu z možného negativního dopadu příliš liberálního přístupu k dlužníkům.

1. HISTORICKOPRÁVNÍ A TEORETICKÝ ZÁKLAD

1.1 Historie práva sociálního zabezpečení

Podkapitola historie práva sociálního zabezpečení se, jak již název napovídá, zaměřuje na popis vývoje tohoto právního odvětví, přístupů k němu a jeho jednotlivých systémů na historickém území dnešní České republiky, a to od jeho ideových počátků ve středověku až po moderní celoevropské vnímání sociálního zabezpečení jakožto základního lidského práva. Autor považuje tento historický kontext za klíčový k pochopení vývoje přístupů k exkluzi, která historicky sloužila jako významný kontrolní a segregáčnický nástroj užívaný vůči nechtěné části společnosti, ale v důsledku společenského vývoje je nyní vnímána jako komplexní sociální problém, jenž moderní společnost nespojuje výhradně se sociální událostí chudoby.

1.1.1 Historické základy státní sociální péče

Při pohledu do historie lze za jakési absolutní ideové předchůdce organizované sociální pomoci označit svépomocné podpůrné spolky, které ve středověku zastávaly funkci jakýchsi „zajišťovatelů“ svých členů pro případ nemohoucnosti a následně i podporu pro pozůstalé rodiny negativně postižených členů. Úplně první zmínku o této formě zajištění lze nalézt v 15. století – konkrétně v roce 1527, kdy císař Ferdinand I. potvrdil statut hornické podpůrné pokladny.¹ Obdobné poklady následně vznikaly i v dalších oborech a postupně se přeměňovaly v zájmové a sociální instituce jednotlivých dělníků čímž se vlastně staly jistými předchůdci moderních odborových organizací.

Nad rámec pomoci poskytované v rámci zmíněných profesních institucí se zejména prostřednictvím církve postupně rozrůstala i role státu a následně i vrchnosti. Prvotně převážně v otázkách chudinské péče, která byla na našem území upravena různými normami, mezi ty významné lze zařadit např. *patent o tulácích a žebrácích z roku 1661*. Ten umožňoval přiznávat právo žebrat pouze práce neschopné chudině či *nařízení pro Království české z roku 1785*, které přesunulo povinnost péče o chudé z církve na vrchnost, byť účast církve při řešení chudinské otázky zůstala velmi podstatná. Nakonec byla povinnost přenesena na obce, jež

¹ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 20

poskytovaly chudinskou péči pouze na základě domovského práva, čímž došlo k propojení chudinské péče s místní veřejnou správou.²

V důsledku tereziánské reformy veřejné správy a zavedení profesionálního byrokratického aparátu vyvstal problém zabezpečení státních zaměstnanců pro případ jejich nemoci a stáří. Tento problém byl vyřešen poměrně pokrokovým způsobem, kterým bylo přijetí dvou pensijních normálů. První z roku 1771 – *pro vdovy a sirotky po věrně sloužících zaměstnancích* – v tomto smyslu se tedy nevztahoval pouze na úředníky ale i ozbrojené složky a druhý z roku 1781 – *pro zaměstnance, kteří sloužili státu alespoň po dobu 10 let a stali se následně práce neschopnými*.³ Tato úprava sloužila jako základní kámen pro následný vývoj moderních systémů státního sociálního zaopatření.

1.1.2 Od industrializace k Velké válce

Proces globální industrializace v 19. století akceleroval nejen technologický ale taktéž společenský vývoj, a tak spolu s růstem kapitalistického myšlení sílil i protipól v podobě myšlení socialistického a jeho zhmotnění v podobě odborových a politických organizací. Vlády Rakouska-Uherska a Německa vedly spojené porady o možnostech boje proti socialistickým náladám a rozhodly se pro zavedení povinného sociálního pojištění formou pokladen financovaných částečně dělníky a částečně zaměstnavateli. Paradoxem jest, že přestože byli rakouskouherští politici mnohem aktivnější v řešení dané problematiky, sociálně zaměřené strany dlouho proti navrhovaným zákonům brojily, proto došlo v Rakousku-Uhersku k jejich přijetí až o několik let déle než v sousedním Německu.⁴

V tomto období došlo k přijetí řady důležitých zákonů, které se ve větší či menší míře následně promítly i v prvorepublikové legislativě prostřednictvím recepční normy. Konkrétně šlo např. o *zákon č. 1/1888 ř.z. o úrazovém pojištění dělníků*, *zákon č. 33/1888 ř.z. o nemocenském pojištění dělníků* či *zákon ž. 1/1907 ř.z. o penzijním pojištění zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných*. Nicméně i přes několik poměrně pokrokových zákonů nedošlo

² KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 20

³ Tamtéž, str. 20-21

⁴ TOMEŠ, Igor. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha: Všehrd, 1998. ISBN 80-85305-39-9. str. 21-22

k přijetí legislativy upravující penzijní pojištění dělníků. Starobní a invalidní pojištění dělníků tak nebylo v rámci monarchie až do jejího zániku nijak upraveno.⁵

1.1.3 Přes světové války ke komunismu

Z předchozí kapitoly vyplývá, že čerstvě zrozená republika převzala poměrně moderní, byť ne komplexní, systém sociální ochrany, který sestával ze sociálního pojištění, chudinské péče, ochrany některých pracovních podmínek a koaliční svobody. Prvorepublikoví zákonodárci se snažili sjednotit a rozšířit „zdeděný“ systém. Jejich snaha kulminovala přijetím zákona č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Došlo tedy k přijetí velmi kvalitní úpravy nemocenského a důchodového pojištění a jejich koncentraci v rámci jednoho předpisu a zároveň rozšíření systému sociálního pojištění pro širokou veřejnost. Vedle toho bylo přijato i několik dalších zákonů tak, aby bylo sociální pojištění rozšířeno na co největší počet zaměstnaných osob – např. zákon č. 221/1925 Sb. z. a n., o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců či zákon č. 26/1929 Sb. z. a n., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách.⁶

Autor si dovolí citovat tehdejšího ministra sociální péče Gustava Habrmana, který řekl, že sociální pojištění: „je produktem sociální politiky, jež pochopila nebezpečí hrozící společnosti se vzrůstajícími třídními protivy mezi majetkem a prací a snaží se tyto protivy zmírnit nebo vůbec odstranit.“⁷ Meziválečná legislativa tedy dokázala promptně reagovat na vyvstalé sociální problémy a československý stát se v důsledku toho dokázal vyhnout rostoucím národněsocialistickým tendencím a zachovat si svůj demokratický charakter.

1.1.4 Období totality

Hrůzy války zakořenily hluboké sociální změny a v nechvalně proslulém únoru roku 1948 se dostala k moci komunistická strana. Vrcholem posledního projevu demokratického zákonodárství bylo přijetí zákona č. 99/1948 Sb., o národním

⁵ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 22

⁶ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vyd. 2. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. [cit. 19. 01. 2021] ISBN 978-80-7400-474-2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgnpw25jtgaxgwyjs#> str. 09-20

⁷ TOMEŠ, Igor. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha: Všehrd, 1998. ISBN 80-85305-39-9. str. 22

pojištění. Tento zákon byl silně inspirován modelem národního pojištění sira Beveridge a jednalo se o velmi moderní a pokrokovou právní úpravu, která sjednotila různorodou legislativu do jednoho právního předpisu.⁸ Nicméně následný kurz vývoje totalitní legislativy znamenal zneužití konceptů sociálních jistot a jejich zneužití k potlačení střední vrstvy prostřednictvím zavedení sociální politiky v třídním pojetí dle sovětského vzoru.⁹

Do roku 1989 došlo na našem území k přijetí několika významných sociálních reforem. Mezi ty nejvýznamnější lze zařadit totální znárodnění zdravotnictví v roce 1950, na které v roce 1956 navázal *zákon č. 54/1956 Sb. o nemocenském pojištění zaměstnanců* a *zákon č. 55/1956 Sb. o sociálním zabezpečení*. Na tyto zákony navazovala ještě dvě vládní nařízení (*Nařízení vlády č. 56/1956 Sb.* a *Nařízení vlády č. 57/1956 Sb.*), která konkrétně upravovala sociální zabezpečení a postavení rolníků a členů zemědělských a výrobních družstev.¹⁰ Takto nastavená legislativa měla dva zásadní dopady. Za první, a v zásadě pozitivní, dopad lze označit rozšíření sociálního zabezpečení na daleko větší počet občanů než v prvorepublikovém předválečném období, ovšem toto pozitivum bylo vykoupeno dopadem druhým, kterým bylo zničení střední vrstvy a faktická likvidace podnikání na našem území.

V 60. letech si společenský vývoj a postupné politické uvolňování žádalo další vlnu reforem, kdy mezi nejvýznamnější přijaté předpisy lze dozajista řadit *zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník* a *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině*. Pro potřeby sociálního zabezpečení pak představují nejzásadnější reformu *zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení* ve spojení se *zákonem č. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků*, pomocí kterých byly upraveny podmínky vzniku nároků a výše jednotlivých dávek pro případ nepříznivého hospodářského vývoje. Reformní snahy se promítly i v přijetí *zákona č. 53/1968 Sb., o změnách v organizaci a působnosti některých ústředních orgánů*, kterým bylo mimo jiné etablováno Ministerstvo práce a sociálních věcí, to převzalo kompetence Státního

⁸ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 24

⁹ BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7. str.695

¹⁰ TOMESŠ, Igor. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha: Všehrd, 1998. ISBN 80-85305-39-9. str. 23

úřadu sociálního zabezpečení, Státní plánovací komise, Státní mzdové komise a Populační komise a došlo k reorganizaci soustavy státních orgánů.¹¹ Bohužel rozvolňovací tendence utichly v srpnu roku 1968 pod pásy tanků vojsk Varšavské smlouvy, jež zahájila okupaci Československa ve snaze umlčet liberalizační ideje Pražského jara.

Nastalé období normalizace se neslo v duchu reforem reagujících na potřebu opětovného utvrzení totalitní moci komunistické strany a splnění podmínek přijatých v rámci Moskevského protokolu. Stát se v sociální oblasti snažil prostřednictvím dílčích změn dokázat, že systémově konformní chování poskytne občanům relativně spolehlivou a kvalitní záchrannou sociální síť. Mezi významnější právní předpisy přijaté v 70. letech lze zařadit např. *zákon č. 154/1969 Sb., o mateřském příspěvku* či *zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení*.¹² Faktem nicméně zůstává, že navzdory nastavené pro-populační politice, což se projevilo silnou generací tzv. Husákových dětí, či podporou oddalování doby odchodu do důchodu prostřednictvím zvýšením výsledné dávky, si plánované hospodářství vybíralo svoji daň a reálný příjem domácností ve výsledku rok od roku klesal. Ani závěrečná dekáda komunistického režimu nepřinesla kýžený hospodářský úspěch a za poslední významnější změnový právní předpis lze označit *zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení*, který opět zakotvoval přívětivější sociální politiku státu ve světle globálních politických změn spojených s nástupem Michaila Gorbačova k moci.¹³

Koldinská pak konstatuje, že na konci 80. let disponovalo Československo nevyhovujícím systémem sociálního zabezpečení. Systém byl charakteristický výsadním centralistickým postavením státu, který vykonával funkci zákonodárce, provozovatele, kontrolora i poskytovatele finančních zdrojů ze státního rozpočtu. Právní úprava byla nejednotná a roztržitá, bez možnosti obsáhlejší systémové reformy z důvodu její politické nepřijatelnosti. Ze shora uvedeného plynula nerovnost účastníků sociálněprávních a pracovněprávních vztahů, kteří byli často

¹¹ BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7. str. 712-718

¹² Tamtéž, str. 717-720

¹³ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 25

zachycení v celoživotních pracovních poměrech a neměli ani možnost se podílet na reálném sociálním dialogu, neboť tehdejší revoluční odborové hnutí mělo spíše charakter stranického orgánu. Tato neúplnost a nekvalita právní úpravy nadále prohlubovala krizi pramenící z neefektivnosti plánovaného hospodářství. Tyto aspekty bylo následně nutno brát v potaz při přípravě demokratizačních reforem po Sametové revoluci roku 1989.¹⁴

1.1.5 Návrat k demokracii

Polistopadová politická elita si brzy uvědomila nutnost reformy systému sociálního zabezpečení, který byl sice v určitých aspektech vyspělý, nicméně v jiných razantně zaostával za demokratickým standardem. Příkladem budiž důchodové dávky, jejichž systém byl finančně dlouhodobě neudržitelný, neelastický a částečně nespravedlivý. Bylo proto rozhodnuto o reformě sociálního systému, jehož klíčovým úkolem byl přechod od sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění. Štangová polistopadovou reformu dělí na tři základní etapy:

1. etapa – od konce roku 1989 do roku 1992, došlo k vypracování konceptu základní záchranné sociální sítě, která byla zajištěna patřičnými právními instituty, zejména pak stanovením minimální mzdy a společensky přijatelného životního minima – viz např. *zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu* a *zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti*;

2. etapa – začala v roce 1993 po vzniku samostatné České republiky a trvala až do poloviny roku 1998, v tomto období se začaly pozvolna projevat neoliberalní tendence a došlo k zavedení pojistného jako zvláštní platby stojící mimo daňový systém. Mezi nejvýznamnější zákony přijaté v tomto období lze zařadit *zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění* a *zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře*;

¹⁴ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vyd. 2. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. [cit. 19. 01. 2021] ISBN 978-80-7400-474-2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrnpw25jtgaxgwyjs#> str. 09-20

3. etapa – začala v druhé polovině roku 1998 a je spojena s nastoupením sociálnědemokratické vlády k moci, došlo k významným novelám sociálněprávních předpisů a začala se připravovat reforma důchodového systému.¹⁵

Následující významnější vlna reforem přišla v roce 2006, avšak kvalita přijatých předpisů byla významně ovlivněna potřebou jejich schválení před koncem volebního období tehdejší vlády, tj. do konce května 2006. Šlo např. o *zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, *zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění* či *zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce*.¹⁶ Od té doby dochází k dalším větším či menším změnám napříč celým systémem sociálního zabezpečení, nicméně nejpálčivější otázkou nadále zůstává udržitelnost důchodového systému. Důchodový systém je ve svém aktuálním nastavení dlouhodobě ekonomicky neudržitelný, zejména s přihlédnutím k pokroku zdravotnických postupů léčení a s tím související prodlužující se průměrnou délkou života a dlouhodobě se snižující porodností v ČR. Problém udržitelnosti důchodového systému se snažila vyřešit třípilířová důchodová reforma, která byla zahájena v roce 2011,¹⁷ avšak pro nevelký zájem občanů byl nakonec druhý pilíř představovaný penzijním spořením po několika letech zrušen a prostředky z fondů byly buďto vyplaceny anebo převedeny do fondů třetího pilíře – tedy do doplňkového penzijního spoření.

Na konci roku 2020 potvrdilo Ministerstvo práce a sociálních věcí práce na nové důchodové reformě, která je zpracovávána podle principů OECD. Mezi hlavní navrhované změny patří zjednodušení výpočtu důchodů, snížení povinné doby pojištění na 25 let a částečnou změnu financování prostřednictvím daňové reformy, která by umožnila vyplácet základní důchod v důstojné výši. Rovněž má dojít k navázání užší spolupráce s ministerstvem financí za účelem dostatečné informovanosti občanů ohledně jejich budoucích důchodů. Zajímavostí je, že ačkoli OECD dlouhodobě podporuje zvyšování věku odchodu do důchodu po roce 2030,

¹⁵ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 26

¹⁶ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vyd. 2. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. [cit. 19. 01. 2021] ISBN 978-80-7400-474-2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgnpw25jtgaxgwyjs#> str. 09-20

¹⁷ *Důchodová reforma*. icv.vlada.cz [online]. Praha: Informační centrum vlády, 2014 [cit. 19. 01. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/duchodova-reforma/nejcastejsi-dotazy/#x105670>

ministerstvo tento postup poměrně razantně odmítá a snaží se najít dlouhodobé řešení právě v daňové reformě.¹⁸

1.1.6 Evropská integrace

Od roku 2004 náleží Česká republika k Evropské unii. Unie jako taková neskrývá svoji snahu ovlivňovat právní řády členských států za účelem co nejvyššího sjednocení, nicméně ve vztahu k právu sociálního zabezpečení je jednotnost práva reálně nemožná. Sociální systémy členských států se vyvíjely značně odlišně a jejich transformaci pomocí unifikačních norem proto nelze realizovat. Z toho důvodu jsou otázky sociálního zabezpečení řešeny prostřednictvím koordinace jednotlivých systémů sociálního zabezpečení tak, aby vyhovovali celoevropskému standardu základní sociální péče.

Koordinace je esenciální pro zajištění funkce jedné ze čtyř základních svobod EU – volného pohybu osob. Zjednodušeně řečeno – koordinace vyrovnává případné rozdíly vznikající v důsledku rozdílné právní úpravy národního systému sociálního zabezpečení migrujícího pracovníka a národního systému sociálního zabezpečení státu, do kterého migruje. Normy koordinace zajišťují, aby migrující pracovník neztrácel sociální práva, na která má nárok podle národního systému sociálního zabezpečení svého státu v jiné zemi společenství a nenacházel se tak v horším postavení než tuzemští pracovníci – tedy ti, kteří byli celou dobu účastni pouze svého národního systému sociálního zabezpečení.¹⁹

Koordinace národních systémů sociálního zabezpečení dle *Narižení Evropského parlamentu a Rady č. 883/2004* vychází ze čtyř základních principů: 1) rovnost zacházení, 2) uplatňování právního řádu jediného státu, 3) sčítání dob pojištění a 4) zachování získaných nároků.

1. rovnost zacházení – tento princip zakládá zákaz jakékoli formy diskriminace. Účastníkům sociálního zabezpečení z jiného členského státu tedy nesmí jít k tíži jejich státní příslušnost a musí podléhat stejným povinnostem a

¹⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Připravovaná důchodová reforma kopíruje závěry OECD*, tisková zpráva. [online]. Praha, 18. 11. 2020 [cit. 19. 01. 2021]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/18_11_2020_TZ_Pripavovana_duchodova_reforma_kopiruje_zavery_OECD.pdf

¹⁹ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 37

užívat stejná práva jako tuzemští státní příslušníci. Tento princip rovněž obsahuje i zásadu asimilace faktů, to znamená, že na skutečnosti, které se staly na území členského státu „A“ je nutno nahlížet, jakoby se staly na území členského státu „B“, pokud lze na nastalé skutečnosti aplikovat právní předpisy členského státu „B“. Tento princip však obecně ustupuje zásadě sčítání dob pojištění.

2. uplatňování právního řádu jediného státu – tento princip vychází z pravidla *lex loci laboris* – tedy aplikace právního řádu země, v níž osoba vykonává práci, a to bez ohledu na místo jejího trvalého pobytu. Některé země však zakládají účast v systému na základě trvalého pobytu, zatímco jiné na základě výkonu práce, proto je třeba systémy celoevropsky koordinovat tak, aby nedošlo k tomu, že občan bude buďto pojištěn v rámci více členských států anebo naopak nebude pojištěn vůbec. Z této obecné zásady však existuje několik výjimek, těmi jsou např. státní úředníci, diplomaté či dočasně přidělení zaměstnanci.

3. sčítání dob pojištění – tento princip garantuje občanovi právo na započítání pojistných období, kterých dosáhl v jiných členských státech do čekací doby u vybraných dávek a to např. pro dávky poskytované v nemoci či mateřství, popřípadě dávky starobního a pozůstalostního důchodu.

4. zachování získaných nároků – tento princip ve zkratce zakotvuje nárok na výplatu dávek do zahraničí, tj. právo na výplatu dávky již není omezeno podmínkou trvalého bydliště v tom členském státě, z jehož systému se dávka vyplácí. Typickým příkladem jsou občané České republiky, kteří získali dostatečně dlouhou dobu pojištění v důsledku práce v Německu, v důsledku čehož jim vznikl nárok na německý důchod, tento mohou pobírat i v případě, že mají trvalé bydliště v České republice, tedy nárok na tuto dávku jim zůstává přeshraničně zachován.²⁰

²⁰ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 36-40

1.2 Sociální vyloučení jako „Nový problém“ 20. století

Tato podkapitola má za úkol čtenáři obeznámit historický vývoj přístupů k problematice sociálního vyloučení a tvoří společně se zbytkem první kapitoly komplexní historickoprávní náhled do problematiky exkluze a právních předpisů postupně přijímaných za účelem jejího předcházení a řešení. Vyloučení ze společnosti historicky sloužilo jako nástroj segregace nechtěné či nespolupracující části společnosti od konformní většiny - viz např. prvorepublikový *zákon č. 117/1927 Sb. z. a n. o potulných cikánech*²¹ či rasové zákony Jima Crowa z USA.²² Ovšem prostředek, který jednou společnosti sloužil jako nástroj kontroly nechtěných, se proti ní nyní obrací a sociální vyloučení se stává závažným problémem prakticky všech států současné demokratické Evropy.

1.2.1 počátky v 60. letech

Samotný pojem sociálního vyloučení nemá jednotnou univerzální definici a jeho hranice se posouvají a mění společně s vývojem společnosti. Obecně však lze jako sociální vyloučení označit situaci, kdy jedinec není schopný plně se podílet na hospodářském, sociálním, politickém a kulturním životě společnosti.²³ Tato koncepce sociálního vyloučení se začala tvořit v kruzích francouzské odborné veřejnosti zhruba od poloviny 60. let 20. století. Badatel Jules Klanfer označil exkluzi za úděl těch, kdo jako jediní netěží z výhod hospodářského růstu, na což navázal ekonom Pierre Massé, který upozornil na fakt, že na samém okraji společnosti přežívají lidé, kteří se nijak neúčastní rozdělování plodů ekonomického pokroku, avšak jejich existenci považoval za pozůstatek dob minulých a nepředpokládal jejich nárůst do budoucna. Na základě těchto přístupů bylo tedy na exkluzi nahlíženo až do poloviny 70. let jako na okrajový sociální problém, jenž byl ztotožňován s pojmem inadaptace a spojován více méně s označením životního

²¹ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů* [online]. Praha: Lidové noviny, 2002. [cit. 20. 01. 2021] ISBN 80-7106-615-X. Dostupné z: <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/d01kapitoly.pdf> str. 43

²² UROFSKY, Melvin. *Jim Crow law: United States [1877-1954]*. www.britannica.com [online]. Richmond, Virginia, US: Encyclopædia Britannica, 12. 02. 2021 [cit. 20. 01. 2021]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Jim-Crow-law>

²³ United Nations. *Leaving No One Behind: The Imperative of Inclusive Development: Report on the World Social Situation 2016*, ST/ESA/362. [online]. New York: United Nations, 2016 [cit. 20. 01. 2021] ISBN 978-92-1-057710-6. Dostupné z: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf> str. 18

neúspěchu. Odborná veřejnost předpokládala postupné začlenění vyloučených lidí do společnosti prostřednictvím jejich samovolných funkcí.²⁴

1.2.2 70. léta ve znamení Reného Lenoira

Zásadní postavení pro vytvoření moderního konceptu sociální exkluze má kniha *Les exclus: un Français sur dix* (1974) bývalého francouzského ministra sociálních věcí Reného Lenoira. Monografie pojednává o lidech žijících v chudobě, která pramení z jejich neschopnosti adaptace do většinové společnosti. Mezi vyloučené lidi řadí fyzicky a mentálně postižené občany a dále dvě skupiny osob neadaptovaných – osoby asociální (např. zločince či prostitutky) a minoritní (příslušníky rasových a etnických menšin). Nicméně Lenoirův koncept není zasazen do objektivních relevantních sociálních a ekonomických souvislostí aktuálního období, a v důsledku toho byl často kritizován jako neúplný.²⁵

1.2.3 změny v přístupech 80. a 90. let

Koncem 80. letech začal být termín exkluze pravidelně používán v rámci většiny společenských věd a v 90. letech byl již používán v současném významu a zmiňován zejména v souvislosti se selháním veřejných politik. Zároveň došlo k uvědomění si, že sociální vyloučení nepředstavuje pouze chudobu, tedy nerovnost ekonomickou, ale i ostatní nerovnosti zasahující do dalších oblastí lidského života.²⁶ Tedy například nerovnost vzdělání, ubytování či přístupu k zaměstnání. Dnešní sociální přístupy již chápou, že všechny tyto sociální události jsou ve vztahu k sociálnímu vyloučení vzájemně komplexně provázány a jak trefně poznamenali Mareš a Sirovátka ve svém článku *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda**:

„Ne všichni chudí musí být sociálně vyloučení, ale na druhé straně také ne všichni sociálně vyloučení musí být chudí (vyloučení na etnickém,

²⁴ KELLER, Jan. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-490-0. str. 7-8

²⁵ KELLER, Jan. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-490-0. str. 8-9

²⁶ Tamtéž, str. 10-11

*náboženském či kulturním základě mohou shodně sdílet osoby bez ohledu na rozdílnost svého majetku, příjmu či profesního statusu).*²⁷

1.2.4 Celoevropský problém?

Od devadesátých let se rovněž rozvíjí povědomí o vzrůstajícím problému sociální exkluze napříč Evropou a tato snaha kulminuje s příchodem nového milénia zřízením Výboru pro sociální ochranu s cílem podpory spolupráce mezi členskými státy a Komisí²⁸ a následným zahájením Lisabonské strategie, která vytvořila monitorovací a koordinační mechanismus za účelem snazší spolupráce. Od roku 2006 se v sociální oblasti aplikuje otevřená metoda koordinace v rámci tří samostatných pilířů, kterými jsou sociální začlenění, zdravotnictví a dlouhodobá péče a důchody. Dalším významným milníkem v boji proti sociální exkluzi byl rok 2010, kdy Komise zahájila Evropskou platformu pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení prostřednictvím tzv. sedmi stěžejních iniciativ obsažených ve strategii Evropa 2020, jejichž podrobnější popis obsahuje následující kapitola. Nejnovějším strategickým dokumentem přijatým pro aktuální období je Projekt Evropa 2030.²⁹

Evropská unie se v období posledních 20 let posunula výrazně kupředu a snaží se nejen o snížení dopadů sociálního vyloučení a následné opětovné začlenění občanů zpět do společnosti, ale v rámci silných demokratických základů a otevřené migrační politiky i o pomoc se začleňováním občanů třetích států tak, aby riziko případného vyloučení a tvoření případných národnostních či náboženských uzavřených enkláv s antievropským smýšlením bylo co nejmenší.

Česká republika do určité míry kopíruje tento celoevropský trend, nicméně je třeba brát v potaz specifické socioekonomické problémy vyskytující se na našem území. Tyto se dle názoru autora promítají nejvýrazněji zejména v oblasti exkluze menšin, která má na našem území poměrně dlouhou historickou tradici a dodnes lze v České republice najít desítky vysoce segregovaných škol. Ale např. také ve stále častějším ohrožení lidí v důchodovém věku, jež pramení nejen z neadekvátně

²⁷ MAREŠ, Petr a Tomáš SIROVÁTKA. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie) - koncepty, diskurz*. Sociologický časopis [online]. 2008. [cit. 27. 02. 2021]. ISSN 00380288. Dostupné z: doi:10.13060/00380288.2008.44.2.03. str. 227-228

²⁸ SMLOUVA O FUNGOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE (KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ), Čl. 160

²⁹ KENNEDY, Aoife a Zahra BOUDALAOUI-BURES. *BOJ PROTI CHUDOBĚ, SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ A DISKRIMINACI*. www.europarl.europa.eu [online]. Brusel: Evropský parlament, 2020, [cit. 27. 02. 2021]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/cs/FTU_2.3.9.pdf

nastaveného a zastaralého důchodového systému ale i ze stále se zvětšujícího podílu lidí v důchodovém věku ve společnosti, přičemž predikce vypracovaná na základě dat ministerstva zdravotnictví předpokládá další postupný nárůst.

1.3 Sociální vyloučení – změny přístupů nového milénia

V této části první kapitoly se autor věnuje aktuálním přístupům k sociálnímu vyloučení. Jak vyplývá z následující kapitoly a zaměření strategie sociálního začleňování, sociální vyloučení je v moderní společnosti problémem dopadajícím na široké spektrum okruhů života, které zahrnuje daleko více situací nežli pouze chudobu. Např. Státní integrační program poskytuje asistenci v oblasti bydlení, zaměstnání, vzdělávání, sociální a zdravotní s odkazem na Správu uprchlických zařízení jako poskytovatele generálních integračních služeb pro cizince.³⁰

1.3.1 Příčiny a indikátory sociálního vyloučení

Důvody, pro které se osoba stane sociálně exkludovanou lze obecně rozdělit na důvody vnitřní a důvody vnější. Jako vnější vlivy lze označit jevy, jež vyloučená osoba nemá šanci ovlivnit, popřípadě tak může činit pouze s velkými obtížemi. Vycházejí z širších společenských vztahů, jednání a podmínek a jde tedy o příčiny strukturální. Jedná se například o nastavení veřejných politik či trh práce a jeho charakter. Naopak vnitřní vlivy představují přímý následek jednání konkrétních lidí, jichž se sociální vyloučení týká, tj. osoby si mohou situaci sociálního vyloučení buďto přímo způsobovat anebo posilovat jeho stávající existenci. V tomto případě se tedy jedná o příčiny individuální, avšak často vznikají jako následek příčin vnějších. Mezi vnitřní příčiny lze zařadit např. ztrátu pracovních návyků v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti či nízkou motivaci k řešení vlastních problémů.³¹

Aby bylo možno příčiny exkluze konkretizovat, je potřeba pro výzkum stanovit specifické indikátory – tedy určité statistické ukazatele, které přináší tvrdá data, jež lze následně analyzovat a porovnávat. Autor jako příklad možných moderních

³⁰ Česká republika má pro integraci osob s mezinárodní ochranou komplexní nástroj: Státní integrační program. www.integracniprogram.cz [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2017 [cit. 27. 02. 2021]. Dostupné z: http://www.integracniprogram.cz/wp-content/uploads/2017/06/Oficial_text.pdf

³¹ TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace* [online]. 2007. *AntropoWebzin*. Plzeň: FF ZČU, AntropoWeb při Katedře Antropologických a historických věd. ISSN 1801-8807. [cit. 27. 02. 2021] Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>

ukazatelů uvádí ty, jež si pro svůj výzkum stanovili Lang a Matoušek v dokumentu *Metodika pro posouzení míry a rozsahu sociálního vyloučení v území* zpracované v červenci 2020. Jejich pojetí vychází z aktuálních přístupů k sociálnímu vyloučení, jakožto k multidimenzionálnímu problému, který zasahuje skupiny obyvatel s omezeným přístupem ke zdrojům jinak dostupným ostatním členům společnosti.³²

Indikátory:

- **Příjemci příspěvku na živobytí**
- **Příjemci příspěvku na bydlení**
- **Osoby v exekuci**
- **Dlouhodobě nezaměstnané osoby**
- **Předčasné odchody ze systému vzdělávání – běžné třídy**³³

Jako příklad jiné koncepce indikátorů lze zmínit např. dělení, které ve své knize zmiňuje Krebs. Jím zmíněné indikátory vychází z metodiky Eurostatu a slouží k porovnání jednotlivých údajů o chudobě a sociálním vyloučení v rámci EU.³⁴

Indikátory:

- **Míra rizika nízkých příjmů**
- **Míra materiální deprivace**
- **Míra nízké pracovní intenzity**
- **Souhrnný indikátor chudoby a sociálního vyloučení**

1.3.2 Formy sociálního vyloučení

Ekonomické

Tato forma vyloučení se projevuje především uzavřením přístupu na trh práce, chudobou a následným uzavřením životních šancí dostupných zbytku společnosti. Osoby ekonomicky vyloučené jsou tak nuceny podnikat kroky k tomu, aby dokázaly sehnat alespoň minimum prostředků nutných k zajištění a uspokojení základních životních potřeb. Adaptují se tak na černou ekonomiku a černý trh práce

³² LANG, Petr a Roman MATOUŠEK. *Metodika pro posouzení míry a rozsahu sociálního vyloučení v území*. [online] Praha: Odbor pro sociální začleňování Ministerstva pro místní rozvoj České republiky, 2020. [cit. 27. 02. 2021] <https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Metodika-pro-posouzeni-soc.-vyloučení.pdf> str. 10

³³ Tamtéž, str. 10

³⁴ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2. str. 148

a často se stanou závislými na sociálních dávkách. Mezi nejvýznamnější vnější příčiny patří diskriminace a nedostatek pracovních nabídek, mezi významné vnitřní příčiny pak např. vysoká zadluženost či ztráta pracovních návyků. Příkladem budiž občan, který má několik pravomocných exekucí, takže se mu legální zaměstnání nevyplatí v důsledku nařízených srážek ze mzdy.³⁵

Prostorové

Je nejlépe pozorovatelným projevem sociální exkluze, neboť se projevuje prostřednictvím koncentrace sociálně vyloučených osob v sociálně vyloučených lokalitách. Tyto lokality mohou mít různou velikost, může jít o celou městskou část, ulici, osadu za městem ale i konkrétní objekt.³⁶ Jedinci z vyloučených lokalit pak čelí různým problémům, mohou být stigmatizováni na základě adresy bydliště, v okolí jsou špatné či žádné pracovní příležitosti a úroveň školství je zpravidla podprůměrná. Objekty určené k bydlení mají zpravidla nevyhovující hygienické podmínky a v okolí lze identifikovat vyšší výskyt sociálně deviantního chování.³⁷

Politické

Představuje odepření některých občanských, politických, ale i základních lidských práv určitým jedincům či skupinám obyvatel, čímž je jim odepřeno právo na rozhodování a uplatňování vlivu na společnost.³⁸ Mezi skupiny ohrožené politickým vyloučením lze zařadit např. členy náboženské či etnické menšiny. Z historického hlediska lze v západním světě za politicky znevýhodněné a vyloučené obyvatele považovat např. příslušníky LGBT+ komunity³⁹, jejichž boj o slovo v některých méně demokratických společnostech světa probíhá do dnes.

Symbolické

Tato forma vyloučení úzce souvisí s předsudky a stereotypy, které většinová společnost spojuje s určitými skupinami obyvatel. Na jedince tak není pohlíženo

³⁵ BROŽ, Miroslav, Petra KINTLOVÁ a Ladislav TOUŠEK. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. [Praha]: Člověk v tísni - společnost při České televizi, c2007. ISBN 978-80-86961-27-9. str. 11

³⁶ Tamtéž, str. 10

³⁷ ČERNÝ, Jan, JÁRA, Martin, ed. *Sociální diskriminace pod lupou: metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání*. Praha: Otevřená společnost, 2006. ISBN 80-903331-7-6. str. 38

³⁸ MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2006. ISBN 80-87007-15-8. str. 22

³⁹ HEDSTRÖM, Jenny a Julian SMITH. *Overcoming political exclusion: strategies for marginalized groups to successfully engage in political decision-making*. Stockholm, Sweden: International IDEA, 2013. ISBN 978-91-86565-96-1. str. 7

jako na individuální osobnost, ale jsou mu automaticky přiřazeny určité negativní vlastnosti a na jejich základě je s ním i jednáno. Presumovaný „nepřizpůsobivý občan“ se následkem toho může skutečně stát nepřizpůsobivým občanem, jelikož v důsledku přístupu a bariér nastavených většinovou společností nemá možnost se do ní začlenit. Symbolickým vyloučením rozumíme i stigmatizaci na základě sociálního statusu nebo etnicity – typickým příkladem kombinace těchto faktorů mohou být nezaměstnaní Romové.⁴⁰

Sociální v užším slova smyslu

Společenské styky vyloučených lidí jsou z větší části limitovány na kontakt s lidmi ve stejném sociálním postavení a i tak je počet takovýchto kontaktů zpravidla nižší, než průměrný počet kontaktů jedinců většinové společnosti. Jedná se o vyloučení ze sdílení sociálního kapitálu společnosti.⁴¹ Shora uvedené vyloučení ze společenských aktivit následně vede k separaci a izolaci, a to jak jedinců, tak celých homogenních skupin.⁴²

Kulturní

Představuje druhou formu vyloučení ze sdílení kulturního kapitálu společnosti.⁴³ V běžné řeči jej lze chápat minimálně dvěma způsoby, kdy první jest omezení přístupu ke vzdělání, které je považováno za nutné k začlenění se do většinové společnosti a dalo by se tak do určité míry ztotožnit s pojmem vyloučení ze vzdělání. Druhý přístup představuje projev diskriminace a rasismu, kdy dominantní část společnosti spojená určitým společným kulturně-historickým poutem utlačuje příslušníky nějaké menšiny na základě odlišnosti jejich kultury. To vede ke značnému zpomalení sociálního rozvoje, jenž je do velké míry závislý na asimilaci do většinové společnosti. Oba tyto přístupy se však v praxi často prolínají

⁴⁰ BROŽ, Miroslav, Petra KINTLOVÁ a Ladislav TOUŠEK. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. [Praha]: Člověk v tísni - společnost při České televizi, c2007. ISBN 978-80-86961-27-9. str. 13

⁴¹ Tamtéž, str. 11

⁴² LUKÁČ, Marek a Branislav FRK, ed. *Chudoba a sociálne vylúčenie ako problém súčasnosti: Výzvy a trendy*. Prešov: Občianske združenie Potenciál, 2010. ISBN 978-80-969073-1-1. str. 24

⁴³ BROŽ, Miroslav, Petra KINTLOVÁ a Ladislav TOUŠEK. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. [Praha]: Člověk v tísni - společnost při České televizi, c2007. ISBN 978-80-86961-27-9. str. 12

a v důsledku toho dochází ke vzniku kulturně vyloučených enkláv,⁴⁴ uvnitř kterých často brojí silné protispolečenské nálady.

Dle názoru autora vede kombinace obou shora uvedených přístupů k vytvoření koloběhu sociálního vyloučení, z něž je velmi složité vystoupit. Jedinci pocházející ze sociálně vyloučeného prostředí mají velmi často problémy ve školním prostředí, které se promítají do stupně dosaženého vzdělání. Následně nedochází k vytvoření dostatečných pracovních návyků a jedinec se není schopen začlenit do většinové společnosti. To vše vede k pokračování tohoto cyklu, kdy vyloučená osoba v dospělosti přenáší svoje negativní návyky na vlastní potomky.

1.4 Významné právní předpisy

Autor v závěrečné části první kapitoly prvotně popíše nejvýznamnější komunitární legislativu, tedy zejména primární právo a sekundární koordinační právní předpisy a s nimi související unijní strategie. Následně se zmíní o některých významných právních předpisech České republiky, přičemž u každého zákona zmíní konkrétní vybraný institut používaný k předcházení či řešení nepříznivých životních situací spojených se sociálním vyloučením.

1.4.1 Unijní legislativa

1.4.1.1. Primární právní předpisy

Mezi základní právní předpisy primárního práva lze zařadit *Smlouvu o Evropské unii*, *Smlouvu o fungování Evropské unie* a *Listinu základních práv Evropské unie*. Autor následně rozebere vybrané významné články jednotlivých základních smluv.

Smlouva o Evropské unii známá též jako Maastrichtská smlouva ve své *preambuli* hodnotově potvrzuje oddanost základním sociálním právům vymezeným v Evropské sociální chartě a odhodlání podporovat hospodářský a sociální rozvoj členských států.⁴⁵ Otázkou sociálního vyloučení se pak zabývá přímo v *čl. 3 odst. 3*, jehož část říká, že Unie: „*Bojuje proti sociálnímu vyloučení a diskriminaci, podporuje sociální spravedlnost a ochranu, rovnost žen a mužů, mezigenerační*

⁴⁴ DONATI, Pierpaolo, ed. *Towards a Participatory Society: New Roads to Social and Cultural Integration*. Vatican City: The Pontifical Academy of Social Sciences, 2018. ISBN 978-88-86726-33-7. str. 177-180

⁴⁵ SMLOUVA O EVROPSKÉ UNII (KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ), Preambule

*solidaritě a ochranu práv dítěte.*⁴⁶ V článku 5 se pak zmiňuje o vymýcení chudoby.⁴⁷ Článkem 6 přiznává Listině základních práv Evropské unie právní sílu primárního práva EU.⁴⁸ A konečně odst. 4 článku 13 zakládá Evropský hospodářský a sociální výbor.⁴⁹

Listina základních práv Evropské unie – pro téma této práce je nejpodstatnější *článek 34*, který zakotvuje nárok na dávky sociálního zabezpečení a přístup k sociálním službám v případě právem upravených sociálních událostí. Zároveň přiznává právo na sociální pomoc a pomoc v oblasti bydlení tak, aby byla zajištěna důstojná existence pro všechny, kteří nemají dostatečné prostředky.⁵⁰ Mezi další významné články lze zařadit např. *článek 21* zakazující jakoukoli diskriminaci⁵¹ a s ním související *článek 10* zakotvující svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání,⁵² *článek 25* upravující právo důchodců na důstojný a nezávislý život s právem podílet se na společenském a kulturním životě⁵³ či *článek 26*, který zakládá právo osob se zdravotním pojištěním na adekvátní opatření zajišťující jejich nezávislost, sociální a profesní začlenění a účast na společenském životě.⁵⁴

Smlouva o fungování Evropské Unie konkretizuje obě předchozí smlouvy a je pro sociální oblast významná zejména v její druhé části věnované zákazu diskriminace a občanství a v hlavách IX. a X. její třetí části, které ve své kombinaci upravují základní otázky pracovně-sociální. *Článek 19* umožňuje Radě za určitých podmínek přijímat opatření za účelem boje proti diskriminaci.⁵⁵ *Článek 145* zakotvuje povinnost spolupráce Unie a členských států ve věcech zaměstnanosti tak, aby koordinace a nastavená strategie pomáhala s rozvojem kvalifikace, vzdělání a přizpůsobivosti pracovníků a podporovala schopnost trhů práce pružně reagovat na ekonomické změny tak, aby bylo dosahováno cílů stanovených

⁴⁶ Tamtéž, Čl. 3

⁴⁷ Tamtéž, Čl. 5

⁴⁸ Tamtéž, Čl. 6

⁴⁹ Tamtéž, Čl. 13

⁵⁰ LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE, Čl. 34

⁵¹ Tamtéž, Čl. 21

⁵² Tamtéž, Čl. 10

⁵³ Tamtéž, Čl. 25

⁵⁴ Tamtéž, Čl. 26

⁵⁵ SMLOUVA O FUNGOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE (KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ), Čl. 19

v článku 3 Smlouvy o Evropské unii.⁵⁶ Článek 149 umožňuje Evropskému parlamentu a Radě přijímat při splnění podmínek stimulační opatření za účelem podpory činnosti členských států ve věcech zaměstnanosti.⁵⁷ Článek 150 položil základ pro zřízení Výboru pro zaměstnanost a definoval jeho základní úkoly, kterými jsou sledování vývoje stavu zaměstnanosti a politiky zaměstnanosti Unie a členských států a podávání stanovisek na žádost Komise nebo Rady či z vlastního podnětu.⁵⁸ Článek 151 stanovuje jako hlavní cíle Unie v sociální oblasti podporu zaměstnanosti a všeobecné zlepšování životních a pracovních podmínek tak, aby bylo možno dosahovat trvale vysoké zaměstnanosti a bylo možno bojovat proti sociálnímu vyloučení a to na základě základních sociálních práv stanovených Evropskou sociální chartou a Chartou Společenství základních sociálních práv pracovníků.⁵⁹ Na článek 151 přímo navazuje znění článku 153, kdy pro oblast sociální exkluze je významný zejména jeho první odstavec v písmenu j), který zní:

„1. Za účelem dosažení cílů stanovených v článku 151 Unie podporuje a doplňuje činnost členských států v těchto oblastech:

... j) boj proti sociálnímu vyloučení, ...“⁶⁰

Posledním článkem této významné smlouvy, který autor zmíní je článek 160, jenž analogicky k článku 150 položil základ pro zřízení Výboru pro sociální ochranu a taktéž definoval jeho základní úkoly, kterými jsou sledování sociální situace a vývoj politik sociální ochrany napříč Unii, podpora výměny informací, zkušeností a ověřené praxe napříč Unii a vypracovávání a zaujímání stanovisek na žádost Rady nebo Komise, popřípadě z vlastního podnětu.⁶¹

1.4.1.2 Sekundární právní předpisy

Autor se v této části podkapitoly zaměří na, dle jeho názoru, dva nejpodstatnější sekundární právní předpisy týkající se sociálního zabezpečení v rámci Evropské unie.

⁵⁶ Tamtéž, Čl. 145

⁵⁷ Tamtéž, Čl. 149

⁵⁸ Tamtéž, Čl. 150

⁵⁹ Tamtéž, Čl. 151

⁶⁰ Tamtéž, Čl. 153

⁶¹ Tamtéž, Čl. 160

Nařízení č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení ve spojení s *nařízením č. 987/2009, kterým se stanovují prováděcí pravidla k nařízení č. 883/2004*, oba tyto obecně platné a přímo použitelné právní předpisy zakotvují a upravují principy koordinace národních systémů sociálního zabezpečení. Působnost nařízení byla postupem času rozšířena i na občany třetích zemí nacházejících se legálně na území Unie a přiznává jim, až na výjimky, prakticky totožnou právní ochranu jako svým občanům. Nařízení tedy upravují nároky a postavení osob tak, jak je popsáno v oddílu **1.1.6 podkapitoly 1.1.**

1.4.1.3 Strategické dokumenty Evropské unie

Lisabonská strategie - pod tímto názvem byl Evropskou radou na jaře roku 2000 přijat strategický dokument s dopady plánovanými do roku 2010, který byl reakcí Evropské unie na její dlouhodobé slabiny v ekonomické oblasti.⁶² Jedním ze tří pilířů této strategie byla též sociální oblast a stanovení společných cílů v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Za hlavní cíle bylo stanoveno 1) usnadňování účasti na zaměstnání a přístup ke všem zdrojům, právům, zboží a službám, 2) předcházení rizikům sociálního vyloučení, 3) pomáhání nejvíce zranitelným a 4) mobilizace všech relevantních aktérů.⁶³

Zkušenosti do roku 2005 však ukázaly, že implementace jednotné strategie a dosažení cílů nelze dosáhnout bez kvalitního strategického řízení a dostatečné politické angažovanosti národních politických reprezentací jednotlivých států. V roce 2005 tedy došlo k revizi Lisabonské strategie a její hlavní prioritou se staly ekonomické slabiny Unie. V České republice byla implementována v rámci Strategie hospodářského růstu a Národního Lisabonského programu 2005-2008. Nicméně reorientace na ekonomickou stránku věci fakticky postavila snahy o sociální začleňování do pozadí.⁶⁴

Strategie Evropa 2020 navazovala na Lisabonskou strategii se stanovenými cíli do konce roku 2020. Hlavním záměrem strategie bylo dosažení hospodářského

⁶² HOUSKA, Martin. *Lisabonská strategie*. www.mpo.cz [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky, 2006 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/dokument2860.html>

⁶³ POTŮČEK, Martin. *Evropské a národní strategie sociálního začleňování - teorie a praxe*. www.martinpotucek.cz [online]. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2006, 2006 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.martinpotucek.cz/wp-content/uploads/2019/10/socialni-vyloucení-1.pdf> str. 1

⁶⁴ Tamtéž, str. 2

růstu založeného na principech znalostní ekonomiky, který bude zároveň udržitelný a bude podporovat jak sociální tak územní inkluzi. Strategie stanovila pět hlavních cílů pro celou Evropskou unii a zároveň došlo k vyzvání členských států k implementaci strategie do stanovených národních cílů, kdy národní cíle měly analogicky odpovídat těm unijním. Česká republika na základě stanovených celoevropských cílů následně po konzultaci s Evropskou komisí přijala konkretizované národní cíle.

Unijní cíle:

- 1. Oblast zaměstnanosti** - snaha o dosažení 75% zaměstnanosti ve věkové skupině 20-64 let, prostřednictvím integrace mladých lidí – typicky absolventů bez praxe, pracovníků v předdůchodovém věku, pracovníků s nízkou kvalifikací a legálních migrantů;
- 2. Oblast inovací** - podíl investic (soukromých i veřejných) do výzkumu a vývoje by měl v úhrnu dosáhnout alespoň 3 % HDP;
- 3. Oblast ekologická** - snížení emisí skleníkových plynů o 20 % oproti roku 1990, zvýšení podílu energie získané ze zelených zdrojů o 20 % a zvýšení energetické účinnosti o 20 %;
- 4. Oblast vzdělávání** – snaha snížit míru předčasného ukončení školní docházky pod hranici 10 % a zvýšit podíl osob ve věku 30-34 let s dokončeným vysokoškolským vzděláním na alespoň 40 %;
- 5. Oblast sociální** – snaha snížit počet osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením alespoň o 20 milionů prostřednictvím podpory sociální inkluze.⁶⁵

Národní cíle:

1. Zaměstnanost:

- národní cíl celkové zaměstnanosti činí 75 %;
- národní dílčí cíl zaměstnanosti žen činí 65 %;
- národní dílčí cíl zaměstnanosti starších pracovníků činí 55 %;
- národní dílčí cíl snížení nezaměstnanosti mladých osob ve věkové skupině 15-24 let jest snížení o 30 % oproti hodnotám z roku 2010;

⁶⁵ *Strategie Evropa 2020*. www.vlada.cz [online]. Praha: Vláda České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/evropske-politiky/strategie-evropa-2020/strategie-evropa-2020-78695/>

- národní dílčí cíl snížení nezaměstnanosti osob s nízkou kvalifikací jest snížení o 40 % oproti hodnotám z roku 2010;
- národní dílčí cíl snížení administrativní zátěže podnikatelů o 30 % oproti hodnotám z roku 2005;
- národní dílčí cíl zvýšení produktivity práce o 20 % oproti hodnotám z roku 2010.

2. Investice do výzkumu a vývoje:

- národní cíl investovat do výzkumu a vývoje ve výši 2,7 % HDP.

3. Vzdělání:

- národní cíl zvýšit poměr vysokoškolsky vzdělaných lidí ve věkové skupině 30-34 let na 32 %;
- národní cíl snížit poměr žáků předčasně ukončujících vzdělání o 5,5 %;

4. Sociální začleňování a snižování chudoby:

- národní cíl udržet hranici počtu osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením na úrovních roku 2008 a zároveň snížit počet takovýchto osob o 30.000, čímž dojde ke snížení počtu osob pod úroveň 15 %.⁶⁶

Generální ředitelství pro zaměstnanost, sociálních věcí a začleňování – Strategický plán 2020-2024 je nejaktuálnějším strategickým dokumentem EU pro oblast pracovně-sociální. Jeho hlavní zaměření hodnotově navazuje na předchozí dvě strategie, zároveň však integruje cíle udržitelného rozvoje schválené summitem OSN v rámci dokumentu *17 Goals to Transform our World*.⁶⁷ Strategie vyzdvihuje několik nejdůležitějších cílů, které budou přijaty na základě akčního plánu, prostřednictvím kterého bude implementován *Evropský pilíř sociálních práv*⁶⁸ - konkrétně dojde k legislativnímu zakotvení spravedlivé minimální mzdy ve všech státech EU, zlepšení podmínek pracovníků využívajících pro svou obživu zprostředkování prostřednictvím online platform (např. řidiči společnosti Uber), vytvoření Evropského plánu podpory v nezaměstnanosti, pomoci s přechodem na klimatickou neutralitu, pomoci se založením a podpoře Evropského orgánu pro

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ *Take Action for the Sustainable Development Goals*. www.un.org [online]. New York, US: United Nations [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

⁶⁸ *Evropský pilíř sociálních práv - 20 zásad*. *Ec.europa.eu* [online]. Brusel: Evropská komise [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_cs

pracovní záležitosti, podpoře sociálního dialogu, posílení systému sociální ochrany napříč Evropou, posílení záruk pro mladé lidi, vytvoření programu evropských záruk pro děti za účelem boje proti chudobě, vytvoření evropského akčního plánu pro sociální ekonomiku a implementaci Evropské agendy dovedností a absolutně nulové toleranci dětské práce. Tyto opatření jsou taktéž součástí strategie Next Generation EU která byla přijata v důsledku pandemie Covid-19.⁶⁹

1.4.2 Národní legislativa

1.4.2.1 Ústavněprávní rovina

Za nejdůležitější zákon Ústavního pořádku České republiky lze v sociální oblasti označit *Listinu základních práv a svobod*, ta v *článku 3* přiznává základní lidská práva a svobody všem bez rozdílu a tedy obsahuje i zákaz diskriminace,⁷⁰ což je následně konkretizováno ještě např. *článkem 15 – svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání*.⁷¹ Hlava třetí zakládá práva národnostních a etnických menšin.⁷² Hlava čtvrtá se pak věnuje hospodářským, sociálním a kulturním právům – např. *článek 26 odst. 1* stanoví právo na svobodnou volbu povolání a obecnou svobodu podnikání a v *odst. 3* právo získávat prostředky na obživu prací a zároveň povinnost státu přiměřeně hmotně zajistit občany, kteří bez své viny toto právo využít nemohou.⁷³ *Článek 27 odst. 1* zakládá sdružovací právo za účelem ochrany hospodářských a sociálních zájmů – tedy odborové organizace a vyjednávání.⁷⁴ *Článek 28* zakotvuje právo na spravedlivou odměnu za práci a uspokojivé pracovní podmínky.⁷⁵ *Články 29 a 32* zakotvují zvláštní ochranu v pracovních a sociálních věcech pro určité skupiny občanů.⁷⁶ *Článek 33* zakládá všeobecné právo na vzdělání a stanovuje povinnou školní docházku a *článek 31* právo na všeobecnou ochranu zdraví.⁷⁷

⁶⁹ *Strategic Plan 2020-2024: DG Employment, Social Affairs and Inclusion*. ec.europa.eu [online]. Brusel: Evropská komise, 2021 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/empl_sp_2020_2024_en.pdf str. 3

⁷⁰ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, Čl. 3

⁷¹ Tamtéž, Čl. 15

⁷² Tamtéž, Čl. 24 a 25

⁷³ Tamtéž, Čl. 26

⁷⁴ Tamtéž, Čl. 27

⁷⁵ Tamtéž, Čl. 28

⁷⁶ Tamtéž, Čl. 29 a čl. 32

⁷⁷ Tamtéž, Čl. 31 a 33

Ovšem pro otázku sociálního vyloučení je dle názoru autora nejpodstatnější **článek 30**, který zní:

- (1) *Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*
- (2) *Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*
- (3) *Podrobnosti stanoví zákon.*⁷⁸

1.4.2.2 Zákonná rovina

V zákonné rovině se autor práce rozhodl rozebrat tři základní právní předpisy týkající se sociálního vyloučení, začleňování a péče o ohrožené osoby, které byly přijaty v rámci již dříve popsané reformy v roce 2006. Jedná se o *zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, *zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu* a *zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi*.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách byl přijat k 14. březnu 2006 s účinností od 01. ledna 2007 a upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci. Pomoc je poskytována prostřednictvím zákonem vymezených sociálních služeb, ten upravuje taktéž jejich kontrolu, či výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb. Též stanovuje podmínky pro výkon povolání sociálního pracovníka a zakládá použitelnost tohoto zákona na všechny právní vztahy, vyjma těch upravených koordinacním nařízením č. 883/2004.⁷⁹

Koldinská interpretuje ustanovení § 2 zákona o sociálních službách základní zásady poskytování sociálních služeb. Prvotně se poskytuje sociální poradenství a osobě v nepříznivé sociální situaci jsou prezentovány relevantní informace k řešení jejího stavu tak, aby byla schopna svoji situaci vyřešit pokud možno sama, pokud toho není schopna, až následně dojde k poskytnutí sociálních služeb. Služby jsou individualizovány na míru konkrétnímu případu a mají mít aktivační povahu, tedy podněcovat klienta k samostatnosti. Mají taktéž předcházet případnému opětovnému upadnutí do nepříznivé sociální situace. Kvalita poskytovaných

⁷⁸ Tamtéž, Čl. 30

⁷⁹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 1

sociálních služeb pak koresponduje a vychází ze základních lidských práv a svobod a nutnosti zachování základní důstojnosti člověka.⁸⁰

Pod ustanovením § 3 zákona o sociálních službách najdeme pro téma této práce dvě důležité definice pod písm. e) a písm. f) a to sice:

„Pro účely tohoto zákona se rozumí ...

e) **sociálním začleňováním** proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný,

f) **sociálním vyloučením** vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace; ...“⁸¹

Zákon dále dělí sociální služby do základních druhů a forem na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence.⁸² Všechny tyto služby mohou být poskytovány jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní.⁸³ Sociální poradenství zahrnuje základní a odborné sociální poradenství, kdy pod odborné poradenství zákon řadí zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutickou činnost a pomoc při uplatňování práv a při obstarávání osobních záležitostí.⁸⁴

Do množiny služeb sociální péče zákon řadí osobní asistenci, pečovatelskou službu, tísňovou péči, průvodcovské a předčitatelské služby, podporu samostatného bydlení, odlehčovací služby, centra denních služeb, denní a týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se

⁸⁰ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 265

⁸¹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 3

⁸² Tamtéž, § 32

⁸³ Tamtéž, § 33

⁸⁴ Tamtéž, § 37

zvláštním režimem, chráněné bydlení a sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče.⁸⁵

Pod definici služeb sociální prevence pak spadá raná péče, telefonická krizová pomoc, tlumočnické služby, azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra, krizová pomoc, intervenční centra, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, služby následné péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, sociálně terapeutické dílny, terapeutické komunity, terénní programy a sociální rehabilitace.⁸⁶

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu byl přijat 31. března 2006 s účinností od 01. ledna 2007 a stanovuje instituty životního a existenčního minima. Institut životního minima je v rámci práva sociálního zabezpečení velice významný, neboť se na jeho základě posuzují nároky na dávky závislé na výši příjmu. Koeficientem násobená částka životního minima totiž určuje osobní rozsah dávky.⁸⁷

Životní minimum představuje minimální společensky uznanou hranici peněžních příjmů, která dostačuje k zajištění výživy a ostatních základních životních potřeb. Existenční minimum představuje minimální hranici peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Institut existenčního minima byl přijat za účelem motivace osob v hmotné nouzi tak, aby pro ně nebylo výhodnější zůstat dlouhodobě v hmotné nouzi a zatěžovat tak sociální systém. Ani jedno ze stanovených minimem nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení.⁸⁸

Aktuální výše životního minima jest 3.860,- Kč měsíčně pro jednotlivce (odlišně zákon upravuje výpočet částky životního minima u společně posuzovaných osob, přičemž pokud se jedná o nezaopatřené děti, bere v potaz jejich

⁸⁵ Tamtéž, § 38-52

⁸⁶ Tamtéž, § 53-70

⁸⁷ *Životní a existenční minimum*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existenci-minimum1>

⁸⁸ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, § 1

věk).⁸⁹ Existenční minimum je stanoveno částkou 2.490,- Kč měsíčně na osobu.⁹⁰ Oba instituty podléhají valorizaci tak, aby byla zachována jejich reálná hodnota v čase, vláda má proto zmocnění vždy k 01. lednu zvýšit oba instituty ve chvíli, kdy podle skutečného vývoje spotřebitelských cen dojde k růstu nákladů na výživu a na ostatní základní spotřeby o více než 5 % za rozhodné období. Vláda může v důsledku mimořádných okolností oba instituty zvýšit i mimo termín pravidelné valorizace.⁹¹

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi byl přijat 31. března 2006 s účinností od 01. ledna 2007 a upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních potřeb osob v hmotné nouzi. Tato pomoc je poskytována prostřednictvím několik zákonem definovaných dávek.⁹² Definuje osobu v hmotné nouzi jak pozitivním, tak negativním vymezením, ale autor si pro účely přehlednosti vypůjčí definici Ministerstva práce a sociálních věcí, které definuje hmotnou nouzi jako stav kdy:

„Osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojování základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.“⁹³

Zákon vymezuje tři základní dávky – příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc. Příspěvek na živobytí se poskytuje osobě, jejíž příjem (a příjem případných společně posuzovaných osob) nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob, stanovuje se jako rozdíl mezi živobytím osoby a jejím příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení.⁹⁴ Doplatek na bydlení se poskytuje za účelem pomoci uhrazení odůvodněných nákladů na bydlení a stanovuje se tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení

⁸⁹ Tamtéž, § 2-3

⁹⁰ Tamtéž, § 5

⁹¹ Tamtéž, § 9

⁹² Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, § 1

⁹³ *Pomoc v hmotné nouzi*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>

⁹⁴ *Příspěvek na bydlení*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/prispevek-na-zivobyti>

zůstala osobě či rodině alespoň částka živobytí.⁹⁵ Mimořádná okamžitá pomoc je jednorázová dávka, která slouží k pomoci v jedné ze šesti zákonem definovaných sociálních situací – např. hrozí vážná újma na zdraví, osoba nemá dostatek prostředků k pořízení či opravení základních předmětů dlouhodobé potřeby (postel, lednice), či **osobě, která nemůže v daném čase s ohledem na neuspokojivé socioekonomické postavení úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením**. Ministerstvo za osoby takto ohrožené považuje např. osoby propuštěné z výkonu trestu či ústavní péče, osoby po ukončení léčby chorobné závislosti či osoby ohrožované trestnou činností jiné osoby.⁹⁶

1.4.2.3 Strategické dokumenty ČR

Strategie sociálního začleňování 2021 – 2030 vznikla ve spolupráci Ministerstva práce a sociálních věcí s odborem pro sociální začleňování Úřadu vlády ČR jako národní dokument zastřešující hlavní oblasti podpory sociálního začleňování. Zároveň slouží také jako primární dokument pro podporu boje proti sociálnímu vyloučení, neboť byla dodatečně rozšířena o oblasti původně pokryté Strategií boje proti sociálnímu vyloučení.⁹⁷ Autor na závěr této části heslovitě zmíní seznam vybraných stanovených okruhů a k nim vytyčených cílů.

Mezi základní principy strategie patří garantování rovných příležitostí bez ohledu na individuální charakteristiky nebo místní kontexty jednotlivce – tj. i uplatňování genderového hlediska, dále koncentrace a koordinace aktivit podporujících inkluzi v regionech s vysokým podílem problémů sociálního vyloučení, zdůrazňování důležitosti objektivní i subjektivní dimenze sociální soudržnosti napříč celou společností a uplatňování principů sociálního začleňování v rámci všech relevantních veřejných politik.⁹⁸

⁹⁵ *Doplatek na bydlení*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/doplatek-na-bydleni>

⁹⁶ *Mimořádná okamžitá pomoc*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/mimoradna-okamzita-pomoc>

⁹⁷ *Strategie sociálního začleňování 2021-2030*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+sociálního+začleňování+2021-2030.pdf/dfd1647d-ebf7-efe3-e797-efcf865cb171>, str. 3

⁹⁸ Tamtéž, str. 41

Vybrané okruhy a stanovené cíle strategie

Garance rovných příležitostí⁹⁹

Cíl: Zajištění rovného přístupu ke společenským zdrojům osobám sociálně vyloučeným, ohroženým či jinak znevýhodněným.

Posilování sociální soudržnosti¹⁰⁰

Cíl 1: Snížení sociálního napětí.

Cíl 2: Za pomoci koncepčního přístupu snížit rizika sociálního vyloučení pro společnost jako celek a zastřešit prevenci a řešení sociálního vyloučení prostřednictvím koordinace.

Cíl 3: Posílení participace osob vyloučených či ohrožených na rozhodování v otázkách týkajících se sociálního vyloučení.

Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení¹⁰¹

Cíl 1: Snížit riziko sociálního vyloučení v důsledku předlužení a eliminace zadluženosti dětí.

Cíl 2: Zlevnění a zefektivnění exekučního procesu.

Podpora rodiny v systému rodinné politiky¹⁰²

Cíl 1: Zajištění dostupné, provázané a kvalitní služby pro rodiny, děti a mládež.

Cíl 2: Posílení ekonomické stability a samostatnosti rodiny.

Cíl 3: Posílení spolupráce státní správy s orgány samosprávy a neziskovým sektorem v oblasti rodinné a sociální politiky.

Podpora ohrožených dětí a jejich rodin v systému péče o ohrožené děti¹⁰³

Cíl 1: Optimalizace systému péče o ohrožené děti ve smyslu práv garantovaných Úmluvou o právech dítěte.

Cíl 2: Zahájení procesu deinstitucionalizace péče pro ohrožené děti prostřednictvím změn v právní úpravě, financování a metodickém vedení pracovníků.

⁹⁹ Tamtéž, str. 42

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 44-46

¹⁰¹ Tamtéž, str. 54-57

¹⁰² Tamtéž, str. 65-66

¹⁰³ Tamtéž, str. 67-74

Cíl 3: Podpora profesního rozvoje pracovníků působících v systému péče o ohrožené děti.

Přístup ke vzdělání¹⁰⁴

Cíl 1: Omezení ohrožení chudobou prostřednictvím vzdělávání.

Cíl 2: Zajištění komplexní pedagogické péče o děti do tří let věku z rodin vyloučených či ohrožených a nepodnětných, podpora předškolního vzdělávání, výchovy a péče.

Cíl 3: Zajištění dlouhodobé a kvalitní metodické podpory pro školy i jednotlivé pedagogické pracovníky na zavádění principů rovného přístupu ve vzdělávání a na práci se žáky s potřebou podpůrných opatření. Rozvoj služeb ŠPZ, psychologů a speciálních pedagogů a systému kvalitního vzdělávání pedagogických pracovníků.

Cíl 4: Rozvoj komunikace a spolupráce mezi klíčovými aktéry – tj. školy a školská zařízení, zástupci samosprávy, akademické půdy, poskytovatelé služeb, rodiče a další.

Cíl 5: Předcházení či zabránění neodůvodněné segregaci dětí dle nadání či socioekonomického statutu rodiny.

Přístup k bydlení¹⁰⁵

Cíl: Zvýšení dostupnosti bydlení pro osoby ohrožené vyloučením z bydlení či po jeho ztrátě.

Přístup ke zdravotní péči¹⁰⁶

Cíl 1: Systémové řešení nedostupnosti zdravotních služeb pro osoby sociálně vyloučené, ohrožené či jinak znevýhodněné.

Cíl 2: Zvýšení zdravotní gramotnosti v oblasti práv a povinností uplatňovaných ve vztahu k primární zdravotní péči u osob sociálně vyloučených, ohrožených či jinak znevýhodněných.

Cíl 3: Rozvinutí modelu kulturně a sociálně citlivého přístupu ve zdravotní péči.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 75-81

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 82-90

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 91-95

Cíl 4: Podpora deinstitucionalizace psychiatrické péče, asistivních technologií a služeb s těmito technologiemi souvisejícími a optimalizace a zvýšení dostupnosti péče na sociálně-zdravotním pomezí.

Zajištění důstojných životních podmínek¹⁰⁷

Cíl: Zajištění adekvátního příjmů a prevence ztráty příjmu pro osoby sociálně vyloučené nebo ohrožené.

Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním¹⁰⁸

Cíl: Snížení míry užívání návykových látek napříč populací, zejména pak u osob sociálně vyloučených či ohrožených.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 96-100

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 104-107

2.SOCIÁLNÍ UDÁLOSTI VZTAHUJÍCÍ SE K SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ

V předchozí kapitole byla poměrně do hloubky popsána problematika sociálního vyloučení. V této kapitole se autor zaměří na vybrané sociální události, v důsledku kterých se osoba může stát sociálně exkludovanou.

2.1 Definice sociální události

Sociální události jsou svojí povahou právní skutečnosti, s nimiž normy práva sociálního zabezpečení spojují vznik, změnu či zánik práv a povinností. Autor níže uvádí některé možné příklady doktrinárního dělení sociálních událostí.

Nejběžněji lze sociální události rozdělit jejich podřazením pod jednotlivé subsystémy práva sociálního zabezpečení, každá sociální událost pak spadá buď do subsystému sociálního pojištění, sociálního zaopatření anebo sociální pomoci. Dalším možným dělením jest dělení na události předvídatelné a nepředvídatelné, tedy zdali je známo, že sociální událost nastane či nikoli. Sociální události předvídatelné se dají ještě dále dělit podle toho, zdali je znám pouze fakt, že někdy nastanou (např. smrt) anebo lze-li konkrétně určit i kdy přesně nastanou (např. lhůta ke splnění povinnosti). Sociální události nepředvídatelné lze dělit na ty, u kterých není známo zda, a ani kdy nastanou (např. nemoc) a ty u kterých sice není jisté, zdali nastanou, ale lze určit kdy (např. dosažení důchodového věku).¹⁰⁹

Sociální události je rovněž možno rozdělit podle jejich dopadu na život jedince. A to na sociální události přirozené, které negativně ovlivňují pouze finanční situaci jedince, ale jinak jsou běžným vyústěním běhu času (např. dosažení důchodového věku) či snahy člověka (např. těhotenství) a sociální události nepřirozené, jež by běžnou součástí lidského života být neměly, ale přesto jim nejde zcela zabránit (např. invalidita). Dále se člení na sociální události biologické, tedy takové, které nastávají působením přirozených faktorů a jsou zcela nezávislé na vůli jedince a fungování společnosti (např. narození či smrt), naproti tomu sociální události společenské vznikají v důsledku fungování společnosti a odvíjejí se od její celkové

¹⁰⁹ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0. str. 64-65

životní úrovně, kvality sociálního systému a do určité míry závisí i na činnosti jednotlivce (např. nezaopatřenost dítěte či nezaměstnanost).¹¹⁰

Posledním vybraným dělením jest dělení na události přímé a nepřímé. Posuzují se podle jejich dopadu na subjekt práv a povinností. V případě přímých sociálních událostí je osoba, u které sociální událost nastala subjektem právního vztahu, v němž vznikají práva a povinnosti (např. dosažení důchodového věku). U nepřímých nastává sociální událost u jedné osoby, ale oprávnění z toho vyplývající náleží osobě jiné. Osoba, u které událost nastane, se tedy nestane subjektem právního vztahu (např. smrt živitele a oprávnění pozůstalého dítěte).¹¹¹

2.2 Chudoba

Chudoba obecně označuje stav, kdy se jedinec nachází v hmotné nouzi, je vyloučen od přístupu k určitým materiálním zdrojům a nedokáže uspokojovat svoje základní životní potřeby ve společensky minimálně uznané míře. Pro potřeby porovnání chudoby ve světě je však nutné definovat a rozlišovat jednotlivé úrovně chudoby.

Absolutní chudoba označuje absolutní nedostatek prostředků k zajištění nejnужnějšího minima potřebného pro přežití v dané zemi, čímž přímo ohrožuje zdraví a život jedince. Tento problém se týká převážně rozvojových zemí.

Relativní chudoba definuje stav, kdy jedinec žije pod určitou stanovenou hranicí, obvykle odvozenou od jistého životního standardu dané společnosti. Tedy výše prostředků není dostatečná, čímž je jedinec vyloučen z minimálního přijatelného standardu života v dané společnosti. Tento typ chudoby se objevuje především v Evropě a rozvinutých zemích.¹¹²

V členských státech je relativní hranice chudoby odvozena od 60 % mediánu národního příjmu. Podle výzkumů provedených Českým statistickým úřadem byla v roce 2018 stanovena částka 11.963,- Kč jako hranice příjmové chudoby jednotlivce a jeho ohrožení chudobou. Do této kategorie spadalo 9,6 % populace,

¹¹⁰ Tamtéž, str. 65

¹¹¹ Tamtéž, str. 65

¹¹² KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2008. ISBN 978-80-85819-67-0. str. 35-36

což Českou republiku řadilo mezi premianty Unie.¹¹³ Následující rok ukazatel sice stoupl na 10,1 % populace, nicméně v porovnání se zbytkem Unie se stále jedná o pozitivní statistiku.¹¹⁴

Pokud by autor vycházel pouze z tvrdých statistických dat, vyhodnotil by postavení České republiky ve vztahu k chudobě jako velice dobré, avšak jako protiargument autor cituje velice trefný úryvek z úvodu monografie *Slepé skvrny*: „Dlouho jsme si pomocí zjednodušených statistických údajů nalhávali, že těmito problémy Česko moc netrpí. Realita je však složitější. Nerovnosti vycházející z majetku a dalších, neekonomických kapitálů jsou u nás větší než ty příjmové a také definují pozici člověka ve společnosti. Míra chudoby v posledních pěti letech klesla, ale řada lidí je jí na dohled a vinou nedostatků veřejné politiky si v některých regionech a vrstvách obyvatelstva (například samozivitelky) uchováváme ostrůvky skutečné chudoby.“¹¹⁵

Autor si v návaznosti na předchozí odstavec a v něm zmíněné statistické ukazatele dovolí odkázat na článek zveřejněný na stránkách Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. V článku se Martina Mysíková a Kamila Fialová pozastavují nad možnými ekonomickými dopady pandemie Covid-19 a jejich promítnutí na zvýšení chudoby v Česku. V simulacích sice nezohledňují vládní podporu, dotace a úlevy, přesto však lze na základě několika málo modelových příkladů označit tvrdá statistická data jako přehnaně zjednodušená, zavádějící a zcela neodpovídající skutečnosti.

Dle modelových propočtů porovnaných vůči reálným datům získaným z publikace Českého statistického úřadu *Příjmy a životní podmínky domácností – 2018*¹¹⁶ došly autorky článku k závěru, že simulovaný tříměsíční propad příjmů by reálně vedl k navýšení podílu chudých podle aktuální hranice chudoby zjištěné

¹¹³ *Příjmová chudoba ohrožuje necelou desetinu obyvatel*. www.czso.cz [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmova-chudoba-ohrozuje-necelou-desetinu-obyvatel>

¹¹⁴ KAŠPAROVÁ, Lenka. *V Česku roste počet lidí ohrožených příjmovou chudobou*. www.mesec.cz [online]. Praha: Internet Info, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/v-cesku-roste-pocet-lidi-ohrozenych-prijmovou-chudobou/>

¹¹⁵ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str 16

¹¹⁶ *Příjmy a životní podmínky domácností - 2018*. www.czso.cz [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-kf03f95ff5>

k roku 2018, avšak paradoxně by snížení příjmů značné části populace vedlo taktéž k poklesu hranice chudoby a tím pádem i k poklesu podílu chudých dle statistických ukazatelů.¹¹⁷ Na základě tvrdých dat by se tedy dala situace mylně hodnotit jako relativně dobře zvládnutá, avšak je třeba na ni nahlížet v měřítku reálných dopadů.

2.3 Nemoc a pracovní neschopnost

Nemoc lze definovat jako narušení tělesné a duševní integrity člověka, které se může projevovat buďto akutně anebo dlouhodobě.¹¹⁸ Nemoc je zcela nezávislá na vůli jedince a má zpravidla dopad nejen na postiženého jedince, ale taktéž na osoby na něm závislé nebo jím vyživované. Takovéto zhoršení zdravotního stavu s sebou nese i potřebu zdravotní péče, která má za cíl minimálně zamezit zhoršení stavu jedince, ovšem ze společenského hlediska představuje nejlepší možný výsledek úplná rehabilitace a návrat jedince zpět do společnosti.¹¹⁹

Podle Kolibové se nemoc stává sociální událostí ve chvíli, kdy jedinec nemůže zabránit poruše svého zdraví nebo nemá dostatek vlastních prostředků k léčbě a rehabilitaci nepříznivého stavu a vyvstane-li u něj potřeba pomoci jiné osoby, pomoci ekonomické anebo pomoci institucionální. Popřípadě dojde-li k poruše zdraví, která je spojena se shora uvedenými potřebami či neschopností se o sebe postarat.¹²⁰

Z hlediska sociálního vyloučení je nemoc negativní sociální událostí zejména s ohledem na snížení příjmů nemocného. Toto snížení se může projevit finanční tísní, kdy nemocný nemá dostatek prostředků k uhrazení byť základních životních potřeb. Z toho důvodu zákon s nemocí spojuje také dočasnou pracovní neschopnost. Pracovní neschopností se tedy rozumí stav, který neumožňuje pojištěnci vykonávat

¹¹⁷ MYSÍKOVÁ, Martina a Kamila FIALOVÁ. *Jak může pandemie koronaviru ovlivnit chudobu v Česku? Simulace dopadů na míru příjmové chudoby*. www.soc.cas.cz [online]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/jak-muze-pandemie-koronaviru-ovlivnit-chudobu-v-cesku-simulace-dopadu-na-miru-prijmove>

¹¹⁸ KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2008. ISBN 978-80-85819-67-0. str. 103

¹¹⁹ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vyd. 2. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. [cit. 19. 01. 2021] ISBN 978-80-7400-474-2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgnpw25jtgaxgwyjs#> str. 90-100

¹²⁰ KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2008. ISBN 978-80-85819-67-0. str. 103

dosavadní výdělečnou činnost, nemusí však vždy vzniknout pouze v důsledku nemoci, ale např. též potřebou zajištění péče o jiného.

Aby bylo možno předejít negativním dopadům dočasné ztráty schopnosti vykonávat výdělečnou činnost, náleží za dobu dočasné pracovní neschopnosti zaměstnanci při splnění zákonných podmínek náhrada mzdy. Ovšem i v případě náhrady mzdy se může pojištěnec dostat do existenčních potíží. Náhrada mzdy často v nízkopříjmových skupinách nedosahuje dostatečné výše k pokrytí nákladů všech základních životních potřeb. To může mít celkově negativní dopad na zdravotní stránku nemocného a uvrhnout pojištěnce do koloběhu, ze kterého není úniku. Specifickým problémem v tomto případě je tzv. dluhová past¹²¹, kdy se pojištěnec v důsledku nedostatečně vysoké náhrady mzdy snaží splatit své dluhy jiným úvěrem a stává se tak ekonomicky exkludovaným a potenciálně ohroženým exekucí.

2.4 Nezaměstnanost

Mareš zmiňuje, že při vymezení definice nezaměstnanosti se napříč odbornou veřejností nacházejí mnohé rozdíly, avšak i přes ně lze nalézt obecnou shodu alespoň v tom, že nezaměstnanost představuje: „... *aproximaci aktuálního počtu osob současně:*

- *schopných práce (věkem, zdravotním stavem, ale i osobní situací),*
- *chtějících zaměstnání (často se ještě specifikuje nyní, aktuálně), ale*
- *jsoucích přes tuto snahu v daný okamžik bez zaměstnání (tedy i přes svou snahu, která je různě vymežována jako přiměřená, nenalézajících přiměřené zaměstnání).*“¹²²

Se shora uvedenou definicí souhlasí i Tomeš. Podle něj je nezaměstnanost typická svým nedobrovolným charakterem, způsobilostí být zaměstnán a

¹²¹ JAK VEN Z DLUHOVÉ PASTI: CO JE DLUHOVÁ PAST. exekuce.justice.cz [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://exekuce.justice.cz/jak-ven-z-dluhove-pasti/>

¹²² MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 2., dopl. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-9-4. str. 16

přípraveností pro výkon zaměstnání, přičemž nezaměstnaný se snaží a aktivně zaměstnání hledá.¹²³

Agentura pro sociální začleňování považuje nezaměstnanost za jeden z klíčových problémů osob sociálně vyloučených. Mezi dopady dlouhodobé nezaměstnanosti patří materiální chudoba, sociální následky v podobě vyloučení z participace na běžném sociálním a ekonomickém životě a psychické důsledky – např. deprese, rezignace na další hledání práce či ztráta pracovních návyků. Tyto případy se ještě násobí v sociálně vyloučených regionech, kde navíc poptávka po práci výrazně převyšuje nabídku.¹²⁴

V důsledku shora uvedeného si dlouhodobě nezaměstnaní vytvářejí alternativní životní strategie, prostřednictvím kterých si zajišťují obživu. Typicky se stávají závislími na sociálních dávkách, dostávají se do dluhové pastí nebo pracují na černo, načež v rámci vyloučených lokalit tyto negativní postoje a zvyky přenášejí na mladší generace.¹²⁵

2.5 Nezaopatřenost dítěte

Jedná se o sociální událost upravenou v *zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře*. Vyznačuje se dlouhodobým charakterem a tím, že nezaopatřené dítě nezískává prostředky k vlastní obživě vlastním výkonem výdělečné činnosti, neboť soustřeďuje veškerou svoji energii na svůj rozvoj, vzdělávání a přípravu na budoucí povolání. Jedná se tedy obecně o studující osoby do 26 let věku.¹²⁶ Osobám povinným k výživě nezaopatřených dětí tak stoupají celkové životní náklady v důsledku zajištění přípravy nastupujících generací. Z toho důvodu je v rámci rodinné politiky uplatňována řada výhod a finanční pomoci vycházející zejména z principu sociální solidarity mezi bezdětnými a rodinami s dětmi.¹²⁷

¹²³ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2. str. 280-281

¹²⁴ KEJHOVÁ, Hana. *ZAMĚSTNANOST*. www.socialni-zaclenovani.cz [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/zamestnanost/>

¹²⁵ Tamtéž

¹²⁶ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 11

¹²⁷ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2. str. 385

Možnost čerpání výhod a dávek na nezaopatřené dítě se ze zákona váže ke statusu nezaopatřeného dítěte. Studium a přípravu na výkon budoucího povolání stát podporuje omezeně do konce měsíce, ve kterém nezaopatřené dítě dosáhne věku 26 let. Tímto se předchází poskytování podpory skupině tzv. „*věčných studentů*“ a případným pokusům o využívání a zneužívání těchto výhod. Podpora rodin v rámci stanovených limitů je však společensky žádoucí, neboť představuje účelnou investici stávající vydělávající generace do generace budoucí, která se následně postará o generaci stávající prostřednictvím sociálních odvodů. Zejména v případě kvalitního terciálního vzdělání může být návratnost této společenské investice značná.

Autor zastává názor, že v případě nezaopatřených dětí jsou nejvíce ohroženy děti pocházející z dysfunkčních rodin, které ještě k tomu žijí v prostorově vyloučené oblasti s velice omezeným přístupem ke kvalitnímu vzdělání. Pro děti se tak patologické chování, stává normou a standardem a dochází k mezigenerační reprodukci společensky škodlivého chování.¹²⁸

2.6 Stáří

Jedná se o poslední fázi života každého člověka a tedy i vyvrcholení přirozeného cyklu žití. Stárnutí je v první řadě biologickým procesem, který se projevuje negativními změnami fyzického i psychického charakteru. U naprosté většiny lidí v důchodovém věku se vyskytuje alespoň jedna, někdy i více poruch či negativních následků vysokého věku. Může se jednat o imobilitu, inkontinenci nebo třeba poruchy intelektu. Staří lidé tedy trpí větším množstvím, mnohdy i souběžně probíhajících, chronických onemocnění a jejich péče je obecně mnohem nákladnější a rekonvalescence delší. V důsledku toho se staří lidé hůře adaptují na změny, mají sníženou pohyblivost a soběstačnost a hrozí u nich problémy ekonomického charakteru.¹²⁹

¹²⁸ *IDENTIFIKACE ZÁSADNÍCH PROBLÉMŮ V OBLASTI SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ*. www.mvcr.cz [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/dokumenty-cele-identifikace-zasadnich-problemu-pdf.aspx> str. 31

¹²⁹ *Politiky a paradigmaty sociální práce: co jsme zdědili a co s tím uděláme? : sborník z konference*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2010. ISBN 978-80-7318-994-5. str. 42

Prodlužování průměrné délky života dozajista reflektuje pozitivní vývoj populace a inovace v lékařské vědě. Nicméně s přihlédnutím ke stárnutí populace a nastavení důchodového systému, společně s nutností jeho reformy, se ve světle společnosti dá označit za Pyrrhovo vítězství. Zatímco na jednu stranu mají důchodci v případě ekonomických obtíží nárok na řadu dávek – např. příspěvek na bydlení, příspěvek na péči či na pořízení pomůcky, na stranu druhou přináší velkou zátěž pro státní sociální systém, neboť se postupně vytrácí mezigenerační solidarita v rámci rodiny.

Jak již autor nastínil v předchozím odstavci, nepovažuje ekonomickou exkluzi za nejpodstatnější složku vyloučení seniorů, ale spíše za určité smutné východisko vývoje společnosti a biologických důsledků stáří. Autor popíše příklad sledu událostí, které předcházejí ekonomickému aspektu exkluze, nicméně k němu následně vedou.

Spouštěcí situací je ztráta partnera. Navzdory nároku na vdovský důchod, vede smrt partnera k podstatnému snížení příjmů. V případě, že by oba senioři pobírali měsíční důchod ve výši 12.000,- Kč, bude mít vdova po smrti manžela nárok na plnou výši starobního (vyššího) důchodu ve výši 12.000,- Kč a poloviční výši procentní výměry vdovského (nižšího) důchodu ve výši 2.113,- Kč.¹³⁰ Celkově bude mít nárok na měsíční částku ve výši 14.113,- Kč, což představuje necelých 59 % původní částky, kterou pojištěnci pobírali dohromady. Vdova byla na manželovi částečně závislá, neboť není sama schopna zajistit si nákup a řádně se umýt neboť jí činní značné problémy užívat vysokou vanu. V důsledku této situace není vdova schopna se o sebe řádně postarat a její vlastní rodina nemá dostatek času a prostředků se o ni postarat. Usoudí, že ani s příspěvkem na péči není ekonomicky výhodné najmout pečovatelku, místo toho bude výhodnější byt pronajímat. Vdova tak končí v domově pro seniory. V prostředí domova pro seniory se vdova cítí dezorientovaná a zrazená vlastní rodinou, stále truchlí nad ztrátou milovaného partnera a strádá i po oblíbeném bytě, na který byla celá život zvyklá. Postupně upadá do deprese, straní se veškerého kontaktu s vrstevníky a její zdraví nadále chřadne. Vdova se tedy v důsledku působení kombinace sociálních událostí dobrovolně vyloučí ze společnosti bez jakékoli motivace k opětovnému začlenění.

¹³⁰ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, § 59

2.7 Invalidita

Invalidita a nemoc spolu velice úzce souvisejí, jelikož ve většině případů invalidita nastává následkem nemoci či úrazu,¹³¹ kdy nepříznivý stav takto vzniklý trvá dlouhodobě. Lze ji tedy obecně definovat jako stabilizovanou nemoc projevující se zdravotním postižením dlouhodobějšího rázu, jež zapříčilo sníženou pracovní schopnost jedince.¹³²

Zákon invaliditu definuje jako pokles pracovní schopnosti z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu a dělí ji do tří stupňů. První stupeň zákon stanovil jako pokles pracovní schopnosti v rozmezí 35-49 %, druhý od 50-69 % a třetí od 70 % výše.¹³³

Invalidní důchod poskytovaný ze systému státní sociální podpory potom slouží jako forma podpory, která má osobám postiženým invaliditou ulehčit jejich ztížené společenské uplatnění, a kompenzovat presumované snížení příjmu. Avšak na následujícím praktickém výpočtu výše invalidního důchodu autor demonstruje, jaký zásah do příjmů jedince může invalidita reálně představovat.

Autor pro výpočet v níže vytvořené tabulce použije jako předpokládaný příjem pojištěnce průměrnou hrubou měsíční nominální mzdu zjištěnou Českým statistickým úřadem za 3. čtvrtletí roku 2020, jejíž výše činí 35.402,- Kč.¹³⁴ Autor zároveň pracuje se základní výměrou důchodu ve výši 3.550,- Kč měsíčně a započtenou dobou 35 let. Tabulka tak podává přehled o výši důchodu, na který by měl pojištěnec pobírající před nemocí či úrazem hrubou mzdu ve výši 35.402,- Kč měsíčně nárok v případě diagnostikování invalidity prvního, druhého i třetího stupně. Autor získaná data následně interpretuje a podává zamyšlení nad nastavením této části sociálního systému.

¹³¹ *Invalidita: "Riziko s nejzávažnějším finančním dopadem."* www.csobpoj.cz [online]. Pardubice: ČSOB Pojišťovna [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.csobpoj.cz/pojisteni/zivotni-urazove-pojisteni/forte/invalidita>

¹³² KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2008. ISBN 978-80-85819-67-0. str. 105

¹³³ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, § 39

¹³⁴ *Průměrné mzdy-3. čtvrtletí 2020: Průměrná mzda vzrostla reálně o 1,7 %.* www.czso.cz [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020 [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-3-ctvrtleti-2020>

Invalidita	Procentní výměra	Měsíční důchod celkem
1. stupeň	3.631,- Kč	7.181,- Kč
2. stupeň	5.446,- Kč	8.996,- Kč
3. stupeň	10.892,- Kč	14.442,- Kč

(Tabulka č.1 – výpočet invalidního důchodu, zdroj: autor práce)

Interpretací tabulky autor dochází k závěru, že lehčí případy invalidity převážně prvního stupně, by obecně neměly čelit tolika překážkám v začlenění zpět do společnosti, neboť dopad na jejich příjem by neměl být značný. Podle nového systému zdanění svobodný a bezdětný pojištěnec před invaliditou pobíral čistou mzdu ve výši 28.501,- Kč. Ve chvíli, kdy by v důsledku invalidity byl nucen změnit zaměstnání a jeho hrubá měsíční mzda by klesla o celých 10.000,- Kč, pobíral by čistou měsíční mzdu ve výši 21.311,- Kč, ale zároveň by měl nárok na výplatu invalidního důchodu ve výši 7.181,- Kč, tedy celkově by jeho příjem činil 28.492,- Kč. V tomto případě dle autora stát dokáže relativně spolehlivě zajistit obecnou většinu takto postižených zaměstnanců.

V reakci na předchozí odstavec si však autor dovolí zmínit případ z jeho blízkého okolí. Pojištěnci (1969), který je od roku 2005 osobou samostatně výdělečně činnou, s předmětem činnosti týkající se prodeje a opravy motocyklů, byla diagnostikována invalidita prvního stupně s poklesem pracovní schopnosti ve výši 45%. Pokles pracovní schopnosti spočívá v chronických bolestech a otocích obou paží v oblasti dlaně a předloktí, což pojištěnci prakticky neumožňuje manipulaci s drobnými součástkami. Pojištěnci byla vyměřena měsíční částka ve výši necelých 9.000,- Kč. U tohoto konkrétního pojištěnce došlo v důsledku podnikání v provozovně vzdálené necelých 50 metrů od místa bydliště ke ztrátě pracovních návyků spojených s klasickým pracovním poměrem (např. vstávání, dojíždění, pevná pracovní doba), z toho důvodu by pro něj byla reintegrace do pracovního procesu velice obtížná. Případná invalidita tak může mít na OSVČ velice negativní dopady.

Pro osoby v druhém stupni invalidity může být těžší nastoupit na stejnou či obdobnou pozici a jsou někdy nuceny podstoupit rekvalifikaci, či přijmout zaměstnání s daleko nižším ohodnocením. Dle názoru autora je pro tuto skupinu

obyvatel klíčová zákonem stanovená povinnost povinného podílu osob se zdravotním pojištěním na celkovém počtu zaměstnanců u zaměstnavatelů s více než 25 zaměstnanci.¹³⁵ Tuto povinnost lze splnit buď zaměstnáním osob se zdravotním postižením, odebíráním výrobků nebo služeb od zaměstnavatelů, kteří uzavřeli dohodu o uznání zaměstnavatele s Úřadem práce či s osobami se zdravotním postižením, které jsou OSVČ, odvodem do státního rozpočtu či kombinací předchozích způsobů.¹³⁶ U osob s přiznaným stupněm invalidity lze čerpat měsíční příspěvek až 14.600,- Kč na zaměstnance,¹³⁷ což motivuje zaměstnavatele k zaměstnávání zdravotně postižených osob, neboť stát nese prostřednictvím podpory část mzdových nákladů a umožňuje rehabilitaci osob do zaměstnání.

Osoby v třetím stupni invalidity obecně buď nemohou vůbec pokračovat ve výdělečné činnosti, popřípadě jsou ve svých možnostech a schopnostech omezeny a jsou alespoň částečně, či úplně závislé na pomoci jiné osoby. Pokud bude autor vycházet z tabulky výše, pojištěnec zažije poměrně vysoký propad příjmů, když se z původní částky 28.501,- Kč netto měsíčně dostane na úroveň 14.442,- Kč. Podle webu realtymix.cz je průměrná cena pronájmu za měsíc únor 2021 v Plzni 11.748,- Kč.¹³⁸ Z toho vyplývá, že pojištěnci by po zaplacení průměrného nájmu zbylo necelých 2.700,- Kč. Taková osoba následně bude muset žádat o čerpání dalších dávek státní sociální podpory (např. příspěvek na péči), jinak jí hrozí existenční rizika. Toto může mít ve svém důsledku nepříznivé psychické dopady na jednotlivce, který je jednak negativně ovlivněn svým zhoršeným fyzickým stavem a nemohoucností, ale taktéž se nemusí srovnat s nutností žádat o dávky státní sociální podpory a závislosti na státní pomoci.

¹³⁵ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, § 81

¹³⁶ Tamtéž, § 81 odst. 2

¹³⁷ *Příspěvek na podporu zaměstnávání OZP*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/prispevky-na-podporu-zamestnavani-ozp>

¹³⁸ *Průměrná cena pronájmu - za měsíc*. realtymix.cz [online]. Praha: DALTEN media, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://realtymix.cz/statistika-nemovitosti/byty-pronajem-prumerna-cena-pronajmu-za-mesic.html>

3. VEŘEJNÉ POLITIKY DOPADAJÍCÍ NA PROBLEMATIKU SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

Třetí kapitola volně navazuje na kapitolu předchozí, v níž autor popsal vybrané sociální události. V této části práce se autor zaměřuje na několik veřejných politik spjatých s problematikou sociální exkluze, které jsou zastřešeny obecným pojmem sociální politiky. Přičemž pojem sociální politiky autor pojímá teoreticky, zatímco při popisu cílů a jednotlivých dílčích politik již vychází z konkrétních strategických dokumentů, přičemž jednotlivé politiky i jejich cíle byly stanoveny tak, aby docházelo k **naplňování cílů stanovených Evropskou unií**.

3.1 Sociální politika

3.1.1 Definice sociální politiky

Pojem sociální politiky nelze jednoznačně definovat a i napříč odbornou veřejností lze nalézt různorodé definice vycházející zejména ze zaměření jednotlivých autorů. Neboť jinak tento pojem chápe právník, jinak sociolog a jinak například ekonom.¹³⁹ Jednu z obsáhlejších definic uvádí Tomeš ve své monografii *Sociální politika*, kde ji definuje jako: „*soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů ve svém zájmu udržet nebo dosáhnout změny ve fungování nebo podpořit rozvoj svého či jiného sociálního systému nebo soustavy nástrojů k realizaci své či jiné sociální politiky. Výsledkem tohoto soustavného a cíleného úsilí je činnost (fungování), rozvoj (zdokonalování) či změna (transformace) systému vlastního nebo jiného nebo soustavy nástrojů. Projevuje se rozhodováním (nebo nerozhodováním) a činností (či nečinností) sociálních subjektů.*¹⁴⁰

Poněkud srozumitelnější definici nabízí Krebs, který vychází z učebnice Michaela Hilla. Dle něj lze na otázku „*Co je sociální politika?*“ odpovědět dvěma způsoby, jež vlastně reflektují dva možné přístupy k tomuto pojmu. První z nich představuje jakési tradiční vymezení tohoto pojmu a rozumí se pod ním všechny obory veřejné politiky (obsah zbytku této kapitoly), které lze zařadit do sociální oblasti, avšak tento přístup bývá kritizován, neboť stojí mimo jakýkoli teoretický

¹³⁹ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2. str. 18

¹⁴⁰ TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3. str. 29

koncept, či analýzu. Naproti tomu druhý přístup vymezuje sociální politiku podle toho, zda výdaje na její opatření slouží k zajištění všeobecně uznávaného cíle, tedy lidsky důstojného a společensky přijatelného životního standardu. Avšak samotná definice toho standardu není jasná. Zároveň je třeba brát v potaz, že ne všechna opatření jsou zaváděna s myšlenkou veřejného prospěchu, některá mohou být pouhou reakcí na sociální neklid (např. zrychlení odstraňování symbolů Konfederace v důsledku protestů vyvolaných úmrtím George Floyda),¹⁴¹ zároveň mohou mít ostatní politiky tradičně neřazené do sociální sféry (např. ochrana životního prostředí) přinejmenším srovnatelný přínos k tomuto přijatelnému životnímu standardu. Proto ani druhý přístup nevede k jednoduché definici a vymezení pojmu sociální politiky.¹⁴²

V tuzemsku převládají primárně dva přístupy k sociální politice založené na jejím chápání v širším a užším slova smyslu. Sociální politika v širším pojetí představuje aktivity vztahující se bezprostředně k životním podmínkám lidí. Toto pojetí lze označit za strategické, jeho použití slouží primárně ke stanovení dlouhodobých a koncepčních strategií a cílů. Zatímco užší pojetí sociální politiky je pojetím reakčním s cílem minimalizace a eliminace sociálních rizik, jejich případných následků a zmírnění sociálních tvrdostí.¹⁴³

3.1.2 Základní principy sociální politiky

I přes rozdílné názory autorů při vymezování pojmu sociální politiky lze nalézt obecnou shodu u fundamentálních principů, na jejichž základě je tvořena. Kvalitní sociální politika tedy respektuje a vychází ze čtyř základních níže popsaných cílů.

3.1.2.1 Princip sociální spravedlnosti

Jedná se o klíčový princip sociální politiky, který stanovuje pravidla pro redistribuci kapitálu v rámci společnosti. Co je ale sociálně spravedlivé? Odpověď na tuto otázku záleží na sociálním postavení respondenta. Chápání sociální spravedlnosti je tedy relativní a nelze ji absolutně vymezit. Přesto odborná literatura definuje alespoň tři hlavní přístupy k tomu, co lze označit jako sociálně spravedlivé.

¹⁴¹ VIGDOR, Neil a Daniel VICTOR. *Over 160 Confederate Symbols Were Removed in 2020, Group Says*. www.nytimes.com [online]. New York, US: The New York Times, 2021 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2021/02/23/us/confederate-monuments-george-floyd-protests.html>

¹⁴² KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2. str. 23

¹⁴³ Tamtéž, str. 24-25

Každému stejně představuje extrémní rovnostářský přístup k sociální spravedlnosti, znamená, že pracující jedinci se po přerozdělení majetku mají úplně stejně jako ti, kteří pracovat nemohou, čímž dochází k demotivaci pracujících snažit se o něco více. **Každému podle jeho zásluh** jest protipólem prvního extrému, v tomto případě disponuje statky a zabezpečením pouze jedinec vytvářející určité hodnoty a nemohoucí jedinci jsou prakticky odsouzeni k smrti. **Každému podle jeho potřeby** je jakousi zlatou střední cestou, neboť se snaží zohledňovat individuální potřeby každého jedince a poskytnou jistou základní síť sociální ochrany všem občanům, avšak zároveň bere v potaz i vlastní zásluhovost jedince. To se projevuje v poskytnutí minimálního společenského standardu žití nemohoucím občanům a vyšším disponibilním důchodem u ekonomicky aktivních jedinců.¹⁴⁴

3.1.2.2 Princip sociální solidarity

Tento princip spočívá ve vzájemné podpoře a sounáležitosti jedinců při utváření a přerozdělování životních podmínek a prostředků, tak aby byl naplňován princip sociální spravedlnosti. Člověk, jako tvor sociální, je již z principu součástí většího celku. V rámci společnosti tak dochází k vzájemné provázanosti a závislosti jednotlivých členů vůči sobě navzájem. Zároveň zde existuje určitá společenská odpovědnost k zajištění základních společensky přijatelných životních podmínek pro všechny členy společnosti. Solidarita je projevem materiálního a mravního pokroku civilizace, neměla by však být nastavena příliš přívětivě, neboť v takovém případě by mohla vést k útlumu aktivity a motivace jedinců postarat se sám o sebe a k zneužívání dávek sociálního systému.¹⁴⁵

3.1.2.3 Princip subsidiarity

Princip subsidiarity spojuje osobní odpovědnost jedince spolu se společenskou solidaritou. Sociální pomoc by měla jedinci býti poskytnuta na nejnižší možné úrovni, tj. ideálně by se měl jedinec být schopen postarat sám o sebe. Ve chvíli, kdy tomu tak není, by měla být hlavní intervenční a podpůrnou jednotkou jeho rodina. Pokud není schopna pomoci ani rodina, či okruh přátel jedince, poskytují pomoc obce či nestátní organizace. Až ve chvíli, kdy selžou všechny ostatní možnosti,

¹⁴⁴ KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. ISBN 978-80-245-2096-4. str 13

¹⁴⁵ KREBS, Vojtěch a Jana ŽIŽKOVÁ. *Základy sociální politiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1993. ISBN 80-7079-975-7. str. 22-23

vstupuje do hry státní pomoc. Princip předpokládá samostatné zodpovědné jednání jedince a převzetí odpovědnosti za vlastní jednání.¹⁴⁶

3.1.2.4 Princip participace

Vychází z myšlenky, že jedinci, jejichž život ovlivňují určitá opatření či rozhodnutí, by měli mít možnost podílet se na procesu, který vede k jejich přijímání a realizaci. Pokud se jedinci nemohou ztotožnit s nastavenými opatřeními a nemají možnost participovat na jejich tvorbě, hrozí, že nebude podstatná část společnosti tato opatření respektovat¹⁴⁷ (např. chaotická opatření ve vztahu k nouzovému stavu v důsledku pandemie Covid-19).

3.1.3 Subjekty a objekty sociální politiky

3.1.3.1 Subjekty sociální politiky

Subjektem, nebo též vykonavatelem sociální politiky se rozumí instituce, která sociální politiku utváří a realizuje. Role nejdůležitější normotvorného vykonavatele sociální politiky připadá na **stát**. Zejména proto, že parlament je nadán zákonodárnou pravomocí. Zároveň zákonem stanovená pravidla kontroluje a vymáhá prostřednictvím svých výkonných složek. Dalšími významnými subjekty sociální politiky jsou **zaměstnavatelé**. Ti mají jednak povinnost zabezpečovat opatření stanovená státem a jeho orgány – např. BOZP či dodržování stanovené pracovní doby, zaměstnavatel ale stanovuje i vlastní dobrovolnou sociální politiku podniku – např. péče o děti zaměstnanců či teambuildingové akce, čímž zaměstnavatel získává lepší postavení nejen v očích svých zaměstnanců, ale stává se atraktivnějším i pro potenciální uchazeče na trhu práce.¹⁴⁸

Zaměstnavatelé a zaměstnanci se často spojují v rámci organizací za účelem ochrany a prosazování svých zájmů. Zaměstnanci se typicky sdružují v odborových organizacích, zatímco zaměstnavatele zastupují profesní komory a svazy. Přijímání důležitých zákonů (zejména v pracovněprávní oblasti) pak zpravidla provází četná jednání tripartity, tedy zástupců zaměstnanců, zaměstnavatelů a státu, neboť organizace zastupující celá odvětví dokáží využívat sociálního tlaku k dojednání

¹⁴⁶ KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2007. ISBN 978-80-85819-62-5. str. 36-37

¹⁴⁷ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2. str. 38-39

¹⁴⁸ KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2007. ISBN 978-80-85819-62-5. str. 28-29

výhodnějších podmínek.¹⁴⁹ Mezi další subjekty lze zařadit např. samosprávné celky (např. prostřednictvím OSPOD), občanské organizace (např. Hnutí DUHA) nebo církve.¹⁵⁰

3.1.3.2 Objekty sociální politiky

Objekty sociální politiky lze také označit za její příjemce. Jsou to tedy ti, jimž je sociální politika určena a na něž je orientována, přičemž se může jednat buďto o všechny obyvatele (např. právo na vzdělání) nebo jen o specifické sociální skupiny, či dokonce jednotlivce (např. rodiny s dětmi, nezaměstnaní). Přičemž sociální politika musí vycházet z myšlenky, že cílem není dosažení jakéhosi neurčitého kolektivního prospěchu, nýbrž zajištění základních lidských práv, důstojnosti a svobody člověka jako jedince.¹⁵¹

3.2 Politika zaměstnanosti

V roce 2020 vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí *Strategický rámec politiky zaměstnanosti do roku 2030*. Ministerstvo na základě analytické části dokumentu vycházejí ze závěrů, že ačkoli např. v ukazateli zaměstnanosti a nezaměstnanosti patří ČR k evropským premiantům, nesmí státní orgány usnout na vavřínech. Predikovaný vývoj trhu práce a jeho změny v důsledku stárnutí populace, digitalizace a technologického pokroku prezentují značné výzvy. Proto k tomu, aby bylo možno plnit základní cíle politiky zaměstnanosti, byly stanoveny čtyři základní pilíře s řadou konkrétních opatření.

3.2.1 Analýza a cíle

Pilíř: Predikce a prevence

Cílem tohoto pilíře je, aby státní správa byla schopna predikovat vývoj trhu práce a na základě těchto predikcí přijímat potřebná preventivní opatření. Pro tento pilíř byly stanoveny čtyři body s konkrétními opatřeními.

1. Informační systémy, statistické sledování, monitoring

¹⁴⁹ KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. ISBN 978-80-245-2096-4. str. 20

¹⁵⁰ KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2007. ISBN 978-80-85819-62-5. str. 30

¹⁵¹ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2. str. 49-50

- Rozvoj informačních systémů umožňujících monitoring, statistické sledování a vyhodnocování aktivních politik trhu práce.
- Vytvoření nezbytných podmínek pro sběr, sdílení a analyzování dat za účelem jejich reportování a monitorování s cílem snížení administrativní zátěže.

2. Predikce

- Dobudování, udržování a rozvoj predikčního systému pro účely operativního řízení a vytváření predikcí.
- Publikace výstupů predikcí a jejich využívá při rozvoji lidských zdrojů.

3. Profilace

- Vytvoření systému profilace uchazečů za pomoci informační nástrojů a umělé inteligence, při zohlednění diverzity osob na trhu práce.

4. Prevence

- Spolupráce všech relevantních aktérů při nastavování vzdělávacích oborů s cílem jejich přizpůsobení potřebám trhu práce.¹⁵²

Pilíř: Individualizace

Tento pilíř je zaměřen na vytvoření inkluzivního trh práce, který je schopný absorbovat všechny skupiny práceschopných a ochotných osob a harmonizaci rozložení nabídky a poptávky na trhu práce na základě individualizovaného přístupu ke všem aktérům tohoto trhu, přičemž budou respektována regionální specifika jednotlivých území.

1. Individuální přístup k jednotlivcům

- Rozvoj individuální přístupu k osobám na trhu práce, se zvláštním zaměřením na rizikové skupiny uchazečů.
- Efektivní cílení, řetězení a provazování nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti s cílem redukce či eliminace znevýhodnění vstupu na trh.
- Modernizace nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.
- Podpora rozvoje kapacit a dostupnosti zařízení a dalších forem péče o dítě či závislou osobu.

¹⁵² *STRATEGICKÝ RÁMEC POLITIKY ZAMĚSTNANOSTI DO ROKU 2030*. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1357303/SRPZ_2030.pdf/148b2fc5-d7a6-f9c7-cc50-13b52a62e86e str. 52-54

- Nastavení synergie mezi dávkovým systémem a politikou zaměstnanosti – motivace vnímat zaměstnání jako základní zdroj obživy.
- Zefektivnit kontrolu a zajistit dodržování zákazu diskriminace
- Systémové řešení problematiky předlužení.

2. Individuální přístup k zaměstnavatelům

- Pravidelný monitoring potřeb zaměstnanců.
- Vytvoření a rozvoj systému aktivního jobmatchingu.
- Podpora zaměstnavatelů při integraci znevýhodněných osob.
- Podpora zejména malých a středních zaměstnavatelů s cílem posílit integraci a maximální využití pracovních sil ve všech fázích života zaměstnance.

3. Individuální přístup k regionům

- Podpora zaměstnanosti ve znevýhodněných regionech a hospodářsky a sociálně ohrožených územích dle Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+.
- Harmonizace politiky zaměstnanosti s politikou regionálního rozvoje a z toho plynoucí zohledňování regionálních potřeb při realizaci politiky zaměstnanosti.¹⁵³

Pilíř: Adaptace

Třetí pilíř cílí na schopnost adaptace trhu práce a aktérů se na něm pohybujícím na rychle se měnící podmínky trhu práce, zejména s přihlédnutím ke stárnutí populace a výzev související se 4. průmyslovou revolucí, za užití vhodných nástrojů, které povedou k digitalizaci české ekonomiky, včetně vytvoření záchytných mechanismů pro osoby, které nejsou této adaptace schopny.

Adaptace pracovní síly

- Tvorba, rozvoj a aktualizace vzájemně provázaných soustav kvalifikací, povolání a kompetencí s vazbou na obdobné evropské modely a jejich provázání se systémem rekvalifikací a dalšího vzdělání.
- Rozvoj celoživotního kariérního poradenství s přihlédnutím k životní fázi člověka, rozvoj poradenství k volbě povolání a podpora osob s nízkým vzděláním k návratu do vzdělání a získání další kvalifikace.

¹⁵³ Tamtéž, str. 58

- Podpora celoživotního učení, zejména dalšího profesního vzdělávání a revize systému rekvalifikací směrem k vyšší efektivitě a flexibilitě.
- Podpora rozvoje sociální ekonomiky s důrazem na integrační sociální podniky.
- Podpora odpovědného veřejného zadávání spojeného se zaměstnáváním znevýhodněných osob, rekvalifikací či zvyšování kvalifikace.

Adaptace zaměstnavatelů

- Modernizace nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti směrem k podpoře adaptace zaměstnavatelů a pracovní síly na technologický pokrok a stárnutí populace.
- Rozvoj preventivních nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti.
- Podpora cílené pracovní migrace.
- Podpora rozvoje a rozšíření alternativních a flexibilních forem organizace práce.
- Podpora integrace a reintegrace osob se zdravotním postižením na trhu práce a podpora pracovní rehabilitace a rekvalifikace.

Adaptace prostředí

- Nastavení podmínek na trhu práce dle technologických změn.
- Podpora regionální mobility.
- Revize systému investičních pobídek.¹⁵⁴

Pilíř: Efektivizace

Cílem posledního pilíře jsou efektivní a moderní služby zaměstnanosti, které využívají digitální technologie, jsou schopny síťování s ostatními partnery pohybujícími se na trhu práce a reflektují národní a regionální požadavky a potřeby trhu práce.

Efektivní veřejné služby zaměstnanosti

- Digitalizace agend služeb zaměstnanosti s cílem zvýšení efektivnosti a optimalizace využití personálních zdrojů.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 58-63

- Využívání moderních IT technologií s cílem posílení proklientského přístupu a dostupnosti a poskytování služeb a informací.
- Optimalizace organizační struktury veřejných služeb zaměstnanosti.
- Podpora odborného rozvoje a profesionalizace zaměstnanců veřejné správy v oblasti zaměstnanosti.
- Zabezpečení dostatečného množství finančních prostředků na realizaci a modernizaci aktivní politiky zaměstnanosti.
- Nastavení a spuštění systému vyhodnocování efektivity služeb zaměstnanost a aktivní politiky zaměstnanosti.

Efektivní spolupráce na trhu práce

- Podpora a rozvoj spolupráce na trhu práce mezi relevantním aktéry.
- Podpora síťování služeb zaměstnanosti a jiných organizací s cílem poskytovat komplexní služby zaměstnanosti.
- Podpora a rozvoj sociálního dialogu na všech úrovních.¹⁵⁵

3.3 Zdravotní politika

Strategickým dokumentem platným pro oblast zdravotní politiky je *Strategický rámec rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030*. Byl zpracován v období let 2018-2019, ovšem poslední aktualizace dokumentu proběhla v červenci 2020, takže dokument odkazuje na problematiku Covid-19. Strategie formuluje na základě analýzy českého zdravotnictví tři základní strategické cíle, které prohlubuje prostřednictvím sedmi specifických cílů

3.3.1 Analýza a cíle

Z provedené analýzy byla získána data tzv. integrálních ukazatelů zdravotního stavu obyvatel, která byla následně srovnávána nejen v historickém vývoji v rámci republiky ale i s celoevropským průměrem. Ze získaných výsledků lze vysledovat trvale se zlepšující stav zdravotnictví a zdravotního stavu obyvatel, avšak v části ukazatelů Česká republika stále zaostává za evropským průměrem. Například **střední délka života podle roku narození** v populaci dlouhodobě narůstá, avšak

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 63-66

stále nedosahuje průměru EU, za níž v roce 2017 zaostávala o 1,5 roku. Ve statistice **předčasných úmrtí** je ČR sice lepší než většina zemí východní Evropy, avšak je stále výrazně nad průměrem EU. Na druhou stranu například hodnoty **kojenecké úmrtnosti** patří k nejnižším v Evropě.¹⁵⁶

Z dostupných dat lze však vysledovat významný rozdíl ve výsledcích sledovaných ukazatelů mezi jednotlivými regiony ČR. Na první pohled by mohla být na vině nedostupná zdravotní péče, avšak dostupnost je v porovnání s většinou ostatních zemí EU relativně vysoká. Problémy proto s největší pravděpodobností pramení z rozdílných socioekonomických podmínek jednotlivých regionů. Např. střední délka života významně negativně koreluje s mírou registrované nezaměstnanosti a podílem obyvatelstva s pouze základní úrovní vzdělání. Naproti tomu počet lékařů či ambulancí vykazuje pouze slabou pozitivní korelaci se sledovaným ukazatelem střední délky života. Z toho důvodu je potřeba začít nahlížet na problémy zdravotnictví jako na meziřesortní a zaměřit některé specifické cíle na integraci zdravotního, zdravotně-sociálního a sociálního sektoru služeb.¹⁵⁷

Druhá část analýzy shrnuje hlavní faktory determinující zdravotní stav populace a určující budoucí vývoj potřeb. Tím nejvýznamnějším faktorem, který obecně zasahuje do většiny veřejných politik je stárnutí české populace. V následujících třicet letech se očekává významný nárůst podílu obyvatel 65+ a predikované prodlužování střední délky života. Oba tyto faktory povedou k vyšší nemocnosti populace – očekává se nárůst nádorových a oběhových onemocnění, stejně tak onemocnění neurodegenerativních. Již dnes představuje stárnutí populace značnou výzvu pro kapacitu poskytování dlouhodobé i následné péče, s očekáváním, že do budoucna bude poptávka po zdravotní péči ještě vyšší. Významný problém v této oblasti představuje nedostatečná koordinace mezi systémy zdravotní a sociální péče, neboť v důsledku nastavení jednotlivých

¹⁵⁶ ZDRAVÍ 2030: STRATEGICKÝ RÁMEC ROZVOJE PÉČE O ZDRAVÍ V ČESKÉ REPUBLICE DO ROKU 2030. zdravi2030.mzcr.cz [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví České republiky, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://zdravi2030.mzcr.cz/zdravi-2030-strategicky-ramec.pdf> str. 21–22

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 23-24

systémů dlouhodobě dochází k přetěžování nemocniční lůžkové péče na úkor pečovatelských zařízení.¹⁵⁸

Strategický cíl 1 – Ochrana a zlepšení zdraví obyvatel

Vychází ze zkušeností s řešením první vlny pandemie Covid-19 pod tehdejším ministrem zdravotnictví Adamem Vojtěchem a odkazuje na potřebu podpory a rozvoje epidemiologické bdělosti v populaci. Plánuje se posílení role praktických lékařů, čímž dojde ke zvýšení dostupnosti zdravotní péče a podpory zdravotní gramotnosti tak, aby se občané více zajímali o vlastní zdraví a předcházeli nemocem.¹⁵⁹

Pro strategický cíl 1 byly definovány dva specifické cíle:

- *Specifický cíl 1.1 – Reforma primární péče*
- *Specifický cíl 1.2 – Prevence nemocí, podpora a ochrana zdraví a zvyšování zdravotní gramotnosti*

Strategický cíl 2 – Optimalizace zdravotnického systému

Ministerstvo si je vědomo, že zdravotnický systém se musí vyvíjet, reagovat a přizpůsobovat se aktuálním trendům a problémům, protože ve chvíli, kdy by se stal neelastickým, mělo by to neblahý dopad nejen na zdraví občanů, ale i na celkový stav zdravotnictví a jeho ekonomickou stránku. Předpokládá se postupné navyšování podílu HDP na zdroje určené pro zdravotnictví, aby bylo dosaženo úrovně průměru vyspělých západních států. Po optimalizaci by se mělo české zdravotnictví stát účinnějším, hospodárnějším a trvale udržitelným zdravotnickým systémem, který nebude dlouhodobě trpět regionálním nedostatkem kvalifikovaných profesionálů a bude provázán se systémem sociální péče.¹⁶⁰

Pro strategický cíl 2 byly definovány čtyři specifické cíle:

- *Specifický cíl 2.1 – Implementace modelů integrované péče, integrace zdravotní a sociální péče, reforma péče o duševní zdraví*
- *Specifický cíl 2.2 – Personální stabilizace resortu zdravotnictví*
- *Specifický cíl 2.3 – Digitalizace zdravotnictví*
- *Specifický cíl 2.4 – Optimalizace systému úhrad ve zdravotnictví*

Strategický cíl 3 – Podpora vědy a výzkumu

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 25-26

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 11

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 11

Podstata kvalitního a dobře financovaného výzkumu v oblasti zdravotnictví tkví v tom, že pomáhá objasnit vznik a příčinu různých onemocnění, způsob jejich diagnostiky a forem jejich léčení a následné rehabilitace pacientů. Cílem je zajistit úroveň výzkumu srovnatelnou s vyspělými státy EU a pomoci tak ke zlepšení fungování zdravotního systému České republiky.¹⁶¹ Pozitivní výsledky výzkumu přímo ovlivňují předchozí dva stanovené strategické cíle, jelikož nové metody mohou přispět nejen k celkovému zlepšení zdraví ale i ke snížení nákladů zdravotní péče.

Pro poslední strategický cíl byl definován jeden specifický cíl:

- *Specifický cíl 3.1 – Zapojení vědy a výzkumu do řešení prioritních úkolů zdravotnictví*

3.4 Bytová politika

Ve vztahu k bytové politice bude autor s ohledem na téma diplomové práce vycházet ze strategického dokumentu *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025*. Strategický dokument vznikl ve spolupráci Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva pro místní rozvoj a ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu.¹⁶²

3.4.1 Vize a cíle koncepce

Současný stav sociálního bydlení je dlouhodobě neudržitelný a žádá si přijetí kvalitní právní úpravy, která propojí současná dílčí opatření do jednoho systému. Nový systém bude navazovat na současný intervenční systém státu, krajů a obcí, jež bude určen pouze pro osoby splňující zákonem stanovené podmínky. Cílem je zajistit potřebným osobám důstojné podmínky pro bydlení a snížit pravděpodobnost pádu do chudoby a zároveň přijetí zákona o sociálním bydlení. Přičemž je potřeba zajistit také ekonomickou udržitelnost financování celého systému.¹⁶³

¹⁶¹ Tamtéž, str. 11

¹⁶² *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 - 2025*. www.dataplan.info [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2014 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce_soc_bydleni_2015.pdf str 6.

¹⁶³ Tamtéž, str. 116-117

Cíl I: Legislativní příprava zajištění práva na sociální bydlení

Koncepce poznamenává, že právo na bydlení, jakožto základní lidské právo neznamena automatický nárok na poskytnutí bytu, nýbrž se při splnění stanovených podmínek promítá do nároku na zajištění bydlení v rámci systému sociálního bydlení. V současnosti však neexistuje platná právní úprava zakotvující sociální bydlení, v důsledku toho nelze adekvátně reagovat na zvyšující se počet osob platících nepřiměřeně vysoká náklady spojené s bydlením a osob sociálně vyloučených či ohrožených.

Specifické cíle:

- Promítnutí zákona o sociálním bydlení do výkonu sociální práce.
- Vytvoření podmínek pro zajištění vzniku Rejstříku sociálního bydlení.
- Změna rozpočtového výhledu na roky 2015-2017/2019.
- Zřízení dostatečného počtu systematizovaných míst pro zajištění agendy sociálního bydlení.
- Předložení návrhu zákona o sociálním bydlení.¹⁶⁴

Cíl II: Podpora sociální práce na obcích souvisejících se systémem sociálního bydlení

Při výkonu úkolů souvisejících s bydlením dochází k nesouladu státní správy a samosprávy, důsledkem čehož je nedostatečné zázemí a podmínky pro výkon profesionální sociální práce. Nedostatky se typicky projevují nedostatečným personálním či materiálním zajištěním výkonu sociální práce. Státní správa navíc trpí také netransparentním financováním. Na obecní úrovni pak nejsou řádně zajištěny bytové potřeby občanů, což vede k růstu sociálního napětí. Z toho důvodu byl vytvořen dotační titul pro oblast sociální práce na obcích.

Specifické cíle:

- Alokace dostatečných prostředků pro dotační titul financování sociální práce na obcích a krajských úřadech.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 132-134

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 135

Cíl III: Provázání sociální práce s dalšími nástroji sociální a bytové politiky, které zajistí efektivní pomoc cílové skupině sociálního bydlení

Řešení potřeb spojených s bydlením je realizováno jak v samostatné, tak přenesené působnosti obce, avšak v průběhu zajišťování bytových potřeb vystupují i další aktéři – např. Úřad práce ČR, poskytovatelé sociálních služeb či pronajímatelé. Jednotliví aktéři mají odlišnou roli, vyvstává proto potřeba koordinovat cíle subjektů tak, aby byly jednotné, jinak dochází ke zjevné nevyváženosti a neúčinnosti podpory. Koncepce sociálního bydlení z toho důvodu počítá s vytvořením nové sociální služby „krizové bydlení“.

Specifické cíle:

- Vytvořit metodiku spolupráce ORP a dalších subjektů na lokální úrovni na základě definice sociálního bydlení.
- Etablování nové sociální služby „krizové bydlení“ v zákoně o sociálních službách.¹⁶⁶

Cíl IV: Úprava dávkové podpory zaměřené na bydlení v souladu se zákonem o sociálním bydlení

Potřeba specifikace výkladu ustanovení zákona upravující jednotlivé dávky na bydlení v souvislosti s vytvořením nového systému sociálního bydlení a zabezpečení jednotného přístupu orgánů veřejné správy tak, aby se zamezilo dvojí podpoře provozu sociálních bytů. Současně je nutné dořešit možnou finanční podporu osob žijících mimo sociální byty.

Specifické cíle:

- Příprava novely zákonů v gesci MPSV.
- Vytvoření metodiky pro poskytování dávek v oblasti bydlení.
- Nahradit současný systém dvou dávek na bydlení jednou novou dávkou.¹⁶⁷

Cíl V: Úprava standardů pro sociální bydlení

Nastavení nových kvalitativních požadavků na byty využívané v systému sociálního bydlení, čímž bude zajištěno nejen uspokojení potřeby bydlení, ale i vhodnost objektu ve vztahu ke konkrétnímu žadateli.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 136-137

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 138

Specifické cíle:

- Příprava návrhu na úpravu specifických standardů pro byty sociálního bydlení a jejich následné promítnutí do prováděcích předpisů zákona o sociálním bydlení.¹⁶⁸

Cíl VI: Zvýšení a rozšíření účinnosti investiční i neinvestiční podpory sociálního bydlení

Dosavadní investiční podpora není dostatečně účinná, neboť nevychází z potřebných dat, nedochází tak k výstavbě dostatečného množství sociálních bytů v potřebných lokalitách. Vystává potřeba harmonizace podmínek poskytování podpory z různých finančních zdrojů tak, aby nedocházelo k financování z více zdrojů najednou a aby si podpůrné nástroje vzájemně nekonkurovaly. Ve spolupráci Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva pro místní rozvoj bude podpořeno provázání podpory směřující ke snížení energetické náročnosti budov a podpory sociálního bydlení.

Specifické cíle:

- Zajištění finančních prostředků na podporu výstavby sociálního bydlení v rámci přípravy programového období 2014-2020.
- Zajištění provázanosti investičních a neinvestičních programů (EU i národních) při realizaci investiční podpory sociálního bydlení.
- Zajištění propojení sociálního bydlení s rozvojem komunitních služeb v obcích.
- Zajištění dostatečných finančních prostředků na výstavbu, rekonstrukci a nákup sociálních bytů, či demolici nevyhovujících.
- Realizace program investiční podpory sociálního bydlení.
- Příprava variant řešení a případné legislativní zakotvení sociálních bytových družstev.
- Stanovení podrobností a postupu při zajištění srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě pro účely cenových map.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 139

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 140-142

Cíl VII: Zajištění evaluace a aktualizace koncepce sociálního bydlení

V závěrečném cíli koncepce je poznamenáno, že tato není statickým dokumentem, neboť k naplnění požadavků *Metodiky přípravy veřejných strategií*, bude nutné zajistit průběžnou aktualizaci koncepce, zejména její strategická část se může měnit na základě legislativních prací přidáváním či úpravou jednotlivých specifických cílů.

Specifické cíle:

- Vytvoření a zajištění plně evaluačního plánu koncepce sociálního bydlení.
- Zajištění pravidelné aktualizace této koncepce.¹⁷⁰

3.5 Rodinná politika

Rodinná politika spadá v České republice tradičně do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí. Zastřešujícím strategickým dokumentem je *Koncepce rodinné politiky* zpracovaná pro období 2017-2022. Strategie identifikuje šest základních trendů a navrhuje k nim celkem 39 opatření.

3.5.1 Analýza a možnosti

V analytické části dokumentu bylo zjištěno šest základních obecných trendů dopadajících na české rodiny. Prvním trendem je **pokles porodnosti**, což se projevilo i na ukazateli plodnosti. ČR vykazovala v rozmezí 1995-2005 plodnost pod hladinou 1,3 dítěte na ženu (pásmo nízké plodnosti jest stanoveno hranicí 1,5), v nízkém pásmu pak ČR byla až do roku 2015, kdy se podařilo dosáhnout úrovně 1,57 dítěte na ženu. Nízká úroveň plodnosti úzce souvisí i se zvyšujícím se věkem prvorodiček, který se k roku 2015 zvýšil na 28,2 let. Zároveň se nejvíce dětí rodí skupině žen ve věku 30-34 let, které statisticky často nestihnou porodit další dítě.¹⁷¹ Druhým trendem je **stárnutí populace**. Od roku 1990 došlo k prodloužení délky života v průměru o 6-8 let, což v kombinaci s prvním trendem vede ke zvyšování podílu osob ve věku 65+ v populaci. Zatímco muži měli naději dožití v roce 2014

¹⁷⁰ Tamtéž, str. 143

¹⁷¹ *Koncepce rodinné politiky*. www.dataplan.info [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2017 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce-rodinne-politiky.pdf str. 11-13

téměř 76 let a ženy téměř 82 let, v průměru žijí bez zdravotního omezení pouze 62, respektive 64 let.¹⁷²

Trend číslo tři pojednává o **změnách ve struktuře rodin**, celoevropsky klesá význam manželství, což se i v ČR projevilo zvýšením podílu dětí narozených mimo manželství na 48 % - především u prvorozených. Klesající význam manželství se projevuje i ve statistice sňatečnosti. Zatímco před rokem 1990 zůstávalo svobodných jen asi 10 % mužů, k roku 2015 to bylo téměř 45 %. Stejně jako v trendu porodnosti, i v trendu manželství se promítá postupné odkládání podstatných životních událostí. Průměrný věk manželů uzavírajících první sňatek tak od roku 1990 stoupl o 8 let. Nízká sňatečnost je zároveň doprovázena velmi vysokou mírou rozvodovosti, která se pohybuje v rozmezí 45-50 %. Na druhou stranu dochází k mírnému zvyšování počtu uzavíraných registrovaných partnerství. Celková struktura se tak v čase mění, narůstá počet domácností s jedním dítětem a klesá podíl domácností s dvě a více dětmi.¹⁷³

Dle statistiky zmíněné ve čtvrtém trendu **ženy dosahují vyššího vzdělávání**. Více než polovina mladých dívek, které úspěšně složily maturitní zkoušku, pokračují v dalším studiu a velká část z nich úspěšně získá titul na vysoké škole. V roce 2016 představovaly ženy 60 % všech vysokoškolských absolventů, avšak získané vzdělání se však statisticky nepromítá do finančního ohodnocení. České ženy pobírají obecně nižší odměnu než muži (22,1 %).¹⁷⁴ To je jednak způsobeno jejich kariérním zaměřením, neboť ženy si převážně volí hůře placené obory a také s přerušením kariéry v důsledku mateřství. Vliv mateřství se projevuje i v pátém trendu – **různá zaměstnanost dle pohlaví a věku**, jelikož zatímco ve statistice zaměstnanosti žen s dětmi nad 11 let věku patří ČR ke špičce EU, ve statistice zaměstnanosti žen s malými dětmi je naopak na chvostu. Rozdíl v zaměstnanosti bezdětných žen a žen s dětmi do šesti let je v ČR třetí nejvyšší v Evropě. Nízká nezaměstnanost matek s malými dětmi vyplývá z nedostatečné nabídky flexibilních úvazků (9,2 % oproti 31,5 % evropského průměru u zkráceného úvazku), nedostatku úvazků nabízejících pružnou pracovní dobu (6,6 % oproti 15 %

¹⁷² Tamtéž, str. 13

¹⁷³ Tamtéž, str. 15.

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 17

v Německu) a nedostatku sdílených pracovních míst (7 % oproti 20 % v Německu).¹⁷⁵

Poslední trend se věnuje **relativní i absolutní chudobě rodin s dětmi**, dotýká se tedy přímo problematiky sociálního vyloučení. Pro partnery je podstatné zhodnotit, zdali vůbec a kolik dětí mít s ohledem na materiální postavení a zabezpečení rodin v daném státě, neboť náklady na výchovu jednoho dítěte v České republice se odhadují zhruba na částku 2 miliony korun. Čistý příjem jedince se tak úměrně snižuje s každým narozeným dítětem. Česká republika patří v mezinárodním měřítku k zemím s nejnižší mírou ohrožení příjmovou chudobou i s nízkou mírou chudoby rodin s dětmi, avšak je třeba brát v potaz, že statisticky jsou nejohroženější rodiny se třemi a více dětmi spolu s rodinami samoživitelů. Zakládání rodiny taktéž komplikuje nedostupnost vhodného bydlení, značná část mladých rodičů nesplní podmínky pro poskytnutí hypotéky a musí bydlet v nájemném bytu. Absolutně nejhorší postavení mají v tomto případě rodiny složené pouze z dětí a samoživitele žijící právě v nájemném bydlení.¹⁷⁶

Problém nedostatečné či extrémně nadhodnocené nabídky bydlení lze řešit pomocí úvěrového programu na pořízení nebo modernizaci obydlí, který poskytuje Státní fond podpory investic. O státní úvěr v minulosti nebyl příliš velký zájem, neboť nastavené maximální limity čerpání byly ve větších městech k pořízení bytu prakticky nevyužitelné. Nově je úvěr dostupný pro manžele nebo registrované partnery, z nichž alespoň jeden ke dni podání žádosti nedostáhl 40 let, popřípadě pro osobu do 40 let, která trvale pečuje o dítě do 15 let. Došlo k navýšení částky maximální možné výše čerpání. Na pořízení rodinného domu lze poskytnout až 2.4 milionu korun, na pořízení bytu pak 2 miliony korun, nejvýše však 90 % z ceny nemovitosti. Oproti komerčním úvěrům je velice zajímavá i úroková sazba, která aktuálně činí 1 % p.a. (minimální přípustná sazba) a absence poplatků za vedení úvěru, odbornou pomoc a konzultaci či za předčasné splacení úvěru.¹⁷⁷

Pokud bude autor vycházet ze stanovených podmínek, může si rodina v případě minimálních vlastních úspor pořídit byt v celkové hodnotě zhruba 2.25 milionu

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 16-18

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 19-22

¹⁷⁷ *Vlastní bydlení*. sfpi.cz [online]. Praha: Státní fond podpory investic [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://sfpi.cz/vlastni_bydleni/

korun. To v případě Plzně znamená dva problémy – za prvé se v tomto limitu nabízejí na serveru sreality.cz byty maximálně do 50 m², což značně snižuje možnou kvalitu bydlení pro rodiny s více dětmi a za druhé musí rodina mít naspořeno okolo 250 tisíc korun, což je pro většinu mladých rodin žijících v nájemní bydlení nedosažitelné.

Strategie navrhuje celkem 39 různých opatření, která reagují na výše identifikované trendy ve společnosti. Mezi zajímavé autor řadí např. podporu výstavby startovacích bytů pro rodiny, bezplatnost předškolního vzdělávání, navrhovanou novomanželskou půjčku či rozšíření porodného pro širší okruh dětí.

3.6 Vzdělávací politika

V rámci vzdělávací politiky hraje prim Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Aktuálně platným strategickým dokumentem je *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Pro oblast školství byly stanoveny dva dlouhodobé strategické cíle, které jsou naplňovány prostřednictvím dílčích cílů obsažených v pěti strategických liniích.

3.6.1 Analýza a cíle

Strategický cíl 1

Reaguje na všeobecné společenské změny a zvyšující se digitalizaci nejen ve vzdělání, ale i ve veřejném životě. Ministerstvo rozpoznává potřebu změny v přístupu kantorů ve výuce, neboť v digitálním světě mají žáci prakticky neomezený přístup k obrovskému množství informací. Výuka se proto odklání od pouhého memorování, neboť s využitím moderních teorií hrozí přehlcení studentů dostupnými informacemi. Daleko důležitější je s pomocí chytrých technologií naučit studenta aplikovat probíranou problematiku v praxi a chápat věci v širších souvislostech. Zároveň se mění struktura sociálních interakcí mladších generací (v důsledku pandemie více, než kdy jindy), čímž studenti nezískávají potřebné kompetence pro aktivní občanský život. Školství si proto klade za cíl taktéž podporu občanského vzdělání, aby studenti získali potřebné dovednosti, kritické myšlení a zájem o veřejné dění.¹⁷⁸

¹⁷⁸ STRATEGIE VZDĚLÁVACÍ POLITIKY ČESKÉ REPUBLIKY DO ROKU 2030+. www.msmt.cz [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/54104_1_1/ str. 16-18

Strategický cíl 2

Reaguje na potřebu vyrovnání rozdílů plynoucích z rozdílného socioekonomického a rodinného zázemí jednotlivých studentů. I přes zvyšující se inkluzi v rámci českého školství patří Česká republika mezi státy s největší disparitou vzdělání. Mezi hlavní příčiny patří značné rozdíly v kvalitě poskytovaného vzdělávání mezi jednotlivými regiony, s čímž souvisí i nedostatek kvalifikovaných pedagogů v nejchudších regionech. Zároveň se stále nedaří podpořit mezigenerační mobilitu ve vzdělávání, přičemž podstatná většina studentů z problémových oblastí se nachází právě v území nejchudších regionů. Cílem je tedy umožnit spravedlivé šance na přístup ke kvalitnímu vzdělávání všech žáků, především zvýšením kvality vzdělávání v jednotlivých regionech a investicemi do vzdělávání pedagogů. Školy by měly svou výuku individualizovat podle potřeb zastoupených skupin žáků a umožnit každému žáku zažít pocit úspěchu bez ohledu na jeho socioekonomické zázemí, čímž dojde ke snížení počtu žáků, kteří úspěšně nedokončí ani základní školní docházku a pokračují koloběh socioekonomické exkluze ze společnosti.¹⁷⁹

Strategické linie

- **Strategická linie 1 – Proměna obsahu, způsobů a hodnocení vzdělávání**
Jednotlivé dílčí cíle se věnují proměně obsahu, metod forem vzdělávání, inovaci ve vzdělávání, hodnocení ve vzdělávání, digitalizaci vzdělávání, občanskému vzdělávání, vytvoření bezpečného prostředí ve školách, rozvoji participace a autonomie škol, odbornému vzdělávání na středních a vyšších odborných školách a neformálnímu a celoživotnímu vzdělávání.
- **Strategická linie 2 – Rovný přístup ke kvalitnímu vzdělávání**
Dílčí cíle se věnují omezení vnější diferenciaci školství, problémům disparit a segregace a case-managementu a meziřesortní spolupráci.
- **Strategická linie 3 – Podpora pedagogických pracovníků**
Dílčí cíle jsou zaměřeny na systém komplexní přípravy a podpory pedagogické práce škol.
- **Strategická linie 4 – Zvýšení odborných kapacit, důvěry a vzájemné spolupráce**
V dílčích cílech se zaměřuje na koncentraci odborných kapacit, lepší využití dat a zvýšení relevance a kvality vzdělávacího výzkumu, snížení

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 19-20

nepedagogické zátěže škol a posílení informovanosti, komunikace a spolupráce.

- **Strategická linie 5 – Zvýšení financování a zajištění jeho stability**
Obsahuje pouze jediný dílčí cíl, kterým je zajištění financování v rámci jednotlivých strategických linií.¹⁸⁰

Dílčí cíl: Disparity a Segregace

S ohledem na zaměření této práce si autor vybral bližší popis dílčího cíle věnujícímu se problematice disparit a segregace. Dle provedených šetření se největší rozdíly oproti celorepublikovému průměru objevují v regionech s vyšším množstvím sociálně vyloučených lokalit. Karlovarský a Ústecký kraj dosahují dlouhodobě nejhorších výsledků vzdělávání. Valná většina žáků pocházejících z vyloučených lokalit nemá přístup k domácím zdrojům pro učení a školy nejsou schopny suplovat a kompenzovat nevyhovující domácí zázemí. S přihlédnutím k digitalizaci školství, k jejímuž rozvoji zcela jistě přispějí i zkušenosti s probíhající distanční výukou, se absence počítače, chytrého telefonu a stabilního internetového připojení jeví jako zásadní faktor vylučující žáka z přístupu ke kvalitnímu vzdělání.¹⁸¹

České školství i nadále trápí problém etnické segregace. Alarmujícím faktem budiž, že v základním školství lze stále nalézt téměř 80 škol s většinou převahou romských žáků, přičemž jen a malém množství lze tuto koncentraci vysvětlit převahou romských rodin žijících v dané oblasti. K segregačním tendencím může vést například účelové využívání spádovosti ve městech, doporučování „lehčích“ škol v rámci komunity či hromadné přesuny žáků z majoritní populace do jiných škol ve chvíli, kdy počet minoritních žáků překročí kritickou hranici - zpravidla 20%.¹⁸²

Strategie prezentuje tři oblasti řešení shora vymezených problémů. Prvním je omezování regionální disparity ve kvalitě vzdělávání prostřednictvím podpory a zkvalitnění pedagogů a posílení regionální a finanční dostupnosti vzdělávacích služeb, zejména pak v krajích s vyšším množstvím sociálně vyloučených oblastí. Druhá oblast dopadá na odstraňování socioekonomických bariér, zejména za

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 22

¹⁸¹ Tamtéž, str. 46

¹⁸² Tamtéž, str. 47

pomoci podpory rodin skrze systém hrazení školního stravování a omezení nákladů souvisejících se školní docházkou. Třetí oblast se věnuje snaze o omezení segregačních tendencí ve školství. Školy s vyšší koncentrací menšinových žáků by měly mít nárok na zvýšenou finanční podporu na financování podpůrných profesí a programů a mělo by dojít k regulaci spádovosti.¹⁸³

¹⁸³ Tamtéž, str. 47

4. VYBRANÉ PŘÍKLADY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

V předposlední kapitole této práce se autor zabývá dvěma vybranými příklady sociálního vyloučení, jejichž vzájemná souvislost vyplývá z citovaných statistik. Konkrétně na vyloučení osob z přístupu ke vzdělání a následnou reprodukci nevzdělanosti a na často likvidační dopad exekucí a chudoby na sociální postavení jedince.

4.1 Nedostatečné vzdělání

4.1.1 *Ve šlépějích rodičů*

Statisticky ohrožuje chudoba v České republice 22 % lidí ve věkové kategorii 18-30 let. Přičemž vzájemná korelace mezi dosaženým vzděláním rodičů a dětí je pozoruhodná – chudoba dopadá chudoba na **40 % lidí do 30 let**, kteří mají dokončené vzdělání bez maturity, přičemž **38 % lidí do 30 let**, jejichž rodiče mají dokončené vzdělání bez maturity, přímo ohrožuje chudoba.¹⁸⁴

Úspěšnost jedince se tedy do značné míry odvíjí od aspirací, dosaženého vzdělání a socioekonomického statusu jeho rodičů. Téměř 60 % obyvatel dosahuje shodného vzdělání, jako jejich rodiče, výsledkem čehož je v případě základního vzdělání mezigenerační dědění nejen nízkého vzdělání, ale taktéž chudoby.¹⁸⁵ V rámci studií se však jedinec nepřipravuje pouze na zisk ekonomického kapitálu, vytváří si i kapitál sociální ve formě různých známostí, které mu mohou následně pomoci k dosažení většího ekonomického kapitálu, jež následně přetaví ve více kapitálu sociálního a kumulace pokračuje a pokračuje.¹⁸⁶

Daniel Prokop v nadsázce uvádí: „*V systému, kde třídění podle talentu a aspirací rodičů probíhá již v raném věku, spolu doktor a zedník naposledy studují*

¹⁸⁴ Chudoba mladých v ČR. www.charita.cz [online]. Praha: Median pro Charitu Česká republika a římskokatolickou církev, 2018 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.charita.cz/res/archive/015/001860.pdf?seek=1581530736> str. 4

¹⁸⁵ MIKLUŠÁKOVÁ, Marta, Vladimír FOIST a Jana HORÁČKOVÁ. VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH, ANEB JAK PŘEKONAT ZNEVÝHODNĚNÍ CHUDOBOU VE ŠKOLE? www.socialni-zaclenovani.cz [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/vzdelavani/vzdelavani-v-socialne-vyloucenych-lokalitach-aneb-jak-prekonat-znevychodneni-chudobou-ve-skole/>

¹⁸⁶ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 72-73

v *páté třídě*.¹⁸⁷ To podporují i data z roku 2012, dle kterých byla v České republice nejnižší vzestupná vzdělanostní mobilita v rámci výzkumu PIAAC, neboť jen necelá pětina Čechů dosahovala vyššího vzdělání než jejich rodiče.¹⁸⁸

Česká republika patří dlouhodobě mezi nejhorší státy OECD ve statistice socioekonomických dopadů na úroveň dosaženého vzdělání a v této statistice se navíc dlouhodobě zhoršuje.¹⁸⁹ Čím více znevýhodněných dětí se ve škole nachází, tím větší je šance, že škola negativní dopad znevýhodněného zázemí žáka nejen že nezmírní, ale dokonce ho ještě zhorší. Dochází tak k vytvoření koloběhu sociální bídy, neboť nízká míra dosaženého vzdělání vede k nezaměstnanosti a nezaměstnanost zase k chudobě, načež dochází k opakování tohoto stavu i v následující generaci.¹⁹⁰

4.1.2 Školka – základ života

Daniel Prokop odkazuje na několik zahraničních i tuzemských studií nezpochybnitelně prokazujících pozitivní dopad předškolního vzdělávání na znevýhodněné děti. Předškolní vzdělávání je jakousi neviditelnou berličkou, která pomáhá částečně vyrovnávat negativní rozdíly. Zároveň představuje účelnou společenskou investici s relativně krátkou dobou návratnosti (10-14 let). Děti, které se účastnily alespoň dva roky předškolního vzdělávání, mají statisticky daleko lepší šanci dosáhnout vyššího vzdělání a prolomit tak koloběh chudoby, načež dochází k replikaci tohoto pozitivního trendu i u jejich dětí a vnoučat, čímž se společenská investice ještě násobí.¹⁹¹

Děti docházející pravidelně do školek tedy obecně dosahují lepších výsledků a za pomoci institucí předškolního vzdělávání lze alespoň částečně vyrovnávat

¹⁸⁷ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 73

¹⁸⁸ PROKOP, Daniel a Tomáš DVOŘÁK. *Analýza výzev vzdělávání v České republice*. eduzmena.cz [online]. Praha: Nadační fond Eduzmena, 2019 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://eduzmena.cz/wp-content/uploads/2019/05/Eduzmena_A4_Studie-celek_III.pdf str. 14

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 13

¹⁹⁰ MIKLUŠÁKOVÁ, Marta, Vladimír FOIST a Jana HORÁČKOVÁ. *VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH, ANEB JAK PŘEKONAT ZNEVÝHODNĚNÍ CHUDOUBOU VE ŠKOLE?* www.socialni-zaclenovani.cz [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/vzdelavani/vzdelavani-v-socialne-vyloucenych-lokalitach-aneb-jak-prekonat-znevychodneni-chudobou-ve-skole/>

¹⁹¹ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 83-85

znevýhodnění plynoucí ze špatného socioekonomického postavení rodiny. Avšak aby byla školka obyvateli ze sociálně vyloučených oblastí vůbec využívána, musí se nacházet v docházkové vzdálenosti jejich bydliště, přičemž i při splnění této podmínky lze definovat problematické faktory, pro které nebude předškolní zařízení využíváno. Mezi tyto faktory patří finanční náročnost předškolního vzdělávání, dostupnost a absorpční kapacita mateřských škol a věk a počet případných sourozenců.¹⁹²

Romské děti, které neprošly předškolní přípravou tak nastupují do základního vzdělávání se značným množstvím handicapů. Nejvýznamnější nevýhodu představuje jazyková bariéra, na tu navazuje neznalost základních pojmů, barev a grafomotorické obtíže. Ve většině případů nejsou tyto děti sociálně vyzrálé a vykazují poruchy soustředění, pozornosti a chování, taktéž velice špatně snášejí odloučení od rodiny, přičemž část z nich si nevytvořila ani základní hygienické návyky a nejsou dostatečně soběstačné. V celkovém souhrnu mohou vykazovat znaky pseudoretardace.¹⁹³

Překážku však představuje i nedostatečná připravenost jednotlivých vzdělávacích zařízení. Pedagogové postrádají potřebou přípravu a nevědí, jak správně pracovat s dětmi z vyloučených rodin. Vedení školy musí zaujmout inkluzivní přístup¹⁹⁴ a pokusit se sehrát roli jakéhosi mediátora ve vztahu k rozporům mezi rodinami sociálně slabými a většinovými. Obě skupiny totiž dokáží vytvořit dostatečný sociální nátlak při prosazování svých zájmů, neboť oba tábory z velké části nahlízejí na inkluzi ve školství převážně negativně, byť má prokazatelně pozitivní dopady.¹⁹⁵

¹⁹² ČADA, Karel, ed. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. www.esfcr.cz [online]. Praha: GAC spol. s r.o. pro evropský sociální fond v ČR, 2015 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf str. 78

¹⁹³ HABART, Tomáš, JANSKÁ, Iva, ed. *Pojďte do školy!: nerovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Praha: Člověk v tísni, 2011. ISBN 978-80-87456-19-4. str 23

¹⁹⁴ Tamtéž, str. 22

¹⁹⁵ *srovnej* MAČÍ, Josef. *Tři romské děti ve třídě. Kritické číslo, aby školy nezačaly upadat*. www.seznamzpravy.cz [online]. Praha: Seznam.cz, 2020 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/tri-romske-deti-ve-tride-kriticke-cislo-aby-nevznikaly-odpadni-skoly-86877>

4.1.3 (Ne)kvalita a segregace

V České republice lze nalézt mnoho kvalitních škol, například školy v Praze se svojí kvalitou řadí k evropskému nadprůměru. Druhou stranu mince představují školy v Karlovarském a Ústeckém kraji, které se v porovnání nacházejí na úrovni Bulharska a Malajsie. Problémy pramení z alarmujícího nedostatku kvalifikovaných pedagogů. Odhadem tvoří učitelé **bez jakéhokoli pedagogického vzdělání až 20 %** všech učitelů v Karlovarském kraji, což v kombinaci s faktem, že učitelé bez potřebné aprobační odučí téměř polovinu všech hodin na druhém stupni, představuje časovanou bombu. Nejsmutnějším zjištěním však je, že v kraji lze nalézt i školy, na nichž učí téměř výhradně nekvalifikovaní učitelé.¹⁹⁶

Karlovarský kraj zažívá brain drain, valná většina pedagogických studentů odchází studovat do Plzně či Prahy, načež v důsledku neperspektivních nabídek zaměstnání spojených s vyhlídkou mizerného uplatnění svých, často taktéž univerzitně vzdělaných, partnerů se do rodného kraje již nevrátí. V problematických regionech tak nabídka ani zdaleka nepokrývá poptávku, školy nedokáží nalézt dostatek kvalitně vzdělaných pedagogů, ani tolik potřebných školních psychologů. V celém Karlovarském kraji se nachází méně než pět školních psychologů a více než 90 % škol nedokáže tuto pozici dlouhodobě obsadit kvalifikovaným profesionálem.¹⁹⁷

Vhodné vzdělání a příprava pedagogů na práci ve školách se sociálně vyloučenými dětmi je přitom klíčová, neboť tato práce má mnohá specifika. Pedagog se musí seznámit s rodinným prostředím a zvyky každého žáka, naučit se s ním komunikovat a budovat vzájemnou důvěru nejen s ním, ale i s jeho rodinou. Některé rodiny totiž nabízenou pomoc vnímají jako narušení svého prostoru a reagují odmítavě a agresivně. Na základě vybudované důvěry vytvoří pedagog u rodiny skutečný zájem o vzdělání jejich dítěte a pomůže nastavit jasná pravidla chování pro děti i rodiče. Zároveň je vhodné nastavit adekvátní motivaci ke studiu, která v rodinách často chybí. Děti ze sociálně slabých rodin tedy vyžadují zcela

¹⁹⁶ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 68

¹⁹⁷ Tamtéž, str. 69

odlišný přístup, kterého se jim však v důsledku nedostatku specializace pedagogů často nedostává.¹⁹⁸

Specifickým problémem českého školství jest tendence k segregaci a následné koncentraci podobných studentů ve třídách a školách, dochází tak k soustředování žáků z rodin s podobným zázemím a kapitálem ve stejných školách, čímž v některých lokalitách dochází k vytváření homogenních uzavřených skupin,¹⁹⁹ v rámci kterých dochází k reprodukci negativních postojů vůči školství, většinové společnosti apod. Publikace *Pojďte do školy! (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí* popisuje několik možných procesů vedoucích k segregaci žáků a následné koncentraci romské a neromské populace v jednotlivých typech škol. Jedná se o výměnu romských žáků mezi zvláštní a komunitní školou, přerazování ze základní „standardní“ školy na školu zvláštní, výměnu neromských žáků za žáky romské, odliv neromských elit a jejich následnou koncentraci.²⁰⁰

V důsledku shora uvedeného nemají žáci možnost přijít do styku se studenty z lépe postavených či vzdělanějších rodin a vytvářejí si tak negativní stereotypy o většinové společnosti, která je vůči nim zaujatá a nepřeje si jejich začlenění. Tento názor bohužel do jisté míry reflektuje realitu, jelikož stejným nešvarem trpí i většinová společnost, žáci a rodiny nepřichází v dostatečné míře do kontaktu se sociálně slabšími studenty a zaujímají k nim téměř diskriminační postavení, důsledkem čehož nastává jakýsi třídní boj, kdy jedna strana poukazuje na negativní vlastnosti té druhé a nedaří se najít společnou řeč.

4.1.4 (Ne)úspěšnost a sociální rozkol

Zajímavá data lze opět získat z analýzy sociálně vyloučených lokalit. Přes 80 % žáků romského původu, kteří studovali na základní škole v blízkosti sociálně vyloučené oblasti, pokračuje v dalším studiu na učilišti, kontrastem budiž, že téměř 70 % studentů pocházejících z většinové populace volí maturitní obory. Pouze se

¹⁹⁸ HABART, Tomáš, JANSKÁ, Iva, ed. *Pojďte do školy!: nerovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Praha: Člověk v tísni, 2011. ISBN 978-80-87456-19-4. str. 114-117

¹⁹⁹ ČADA, Karel, ed. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. www.esfcr.cz [online]. Praha: GAC spol. s r.o. pro evropský sociální fond v ČR, 2015 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf str. 78-80

²⁰⁰ HABART, Tomáš, JANSKÁ, Iva, ed. *Pojďte do školy!: nerovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Praha: Člověk v tísni, 2011. ISBN 978-80-87456-19-4 str. 37-42

základním vzděláním se u sociálně vyloučených dětí spokojí **celých 16%**, zatímco u většinové populace netvoří tato skupina v součtu ani procento.²⁰¹ Ve skupině 18-24 se pak nachází téměř 7% lidí, kteří ze školy předčasně odešli a nedosáhli na střední vzdělání, přičemž toto procento od roku 2011 narůstá, zatímco v Evropě lze pozorovat pozvolna klesající trend.²⁰² **U sociálně vyloučených dětí je přítom předčasný odchod ze vzdělání asi 13x častější než je celostátní průměr.**²⁰³

Shora uvedené tak vede k prohlubování sociálních rozdílů a z toho plynoucích problémů. Dle výzkumů se tento trend promítá i do názorů jednotlivých společenských vrstev. Více než polovina dětí studujících výuční obor zastává názor, že za komunismu bylo stejně dobře, či dokonce lépe než v současnosti, jelikož jejich světonázor do značné míry ovlivňují vlastní rodiče s obdobnou dosaženou úrovní vzdělání a kolektiv spolužáků tvoří děti s podobným socioekonomickým zázemím. Nedochází tak k dostatečné konfrontaci s odlišnými názory, ani k revizi vlastních názorů prostřednictvím školy, neboť výuka dějepisu na učilištích musí být přizpůsobena úrovni žáků. Výuce dějepisu se tak dostává minimální časové dotace, neboť prim hrají prakticky zaměřené předměty. Vzdělání tak má přímý dopad i na výsledky voleb, zatímco gymnazistům imponují spíše liberálně zaměřené strany (např. Piráti či TOP 09), mezi studenty učilišť jsou populární populistické antisystémové strany typu SPD či Trikolóra.²⁰⁴

Popularitě stran, jejichž program častokrát stojí na absolutních nesmyslech a konspiračních teoriích taktéž napomáhá nevalná mediální gramotnost českých studentů.²⁰⁵ Část studentů, ale i české společnosti, není schopna kriticky hodnotit zdroje informací a slepě přijímá informace, kterými je krmena svými „hrdiny“ z obrazovky. Klapky na očích v podobě konfirmačního zkreslení nedovolují

²⁰¹ ČADA, Karel, ed. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. www.esfcr.cz [online]. Praha: GAC spol. s r.o. pro evropský sociální fond v ČR, 2015 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analiza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf str. 81

²⁰² HABART, Tomáš, JANSKÁ, Iva, ed. *Pojďte do školy!: nerovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Praha: Člověk v tísni, 2011. ISBN 978-80-87456-19-4 str. 15

²⁰³ ČADA, Karel, ed. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. www.esfcr.cz [online]. Praha: GAC spol. s r.o. pro evropský sociální fond v ČR, 2015 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analiza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf str. 81

²⁰⁴ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 74-75

²⁰⁵ Tamtéž, str. 75

připustit správnost rozporujícího názoru a tak dochází k dalšímu společenskému rozkolu.

4.1.5 Analýza stavu školství v Plzeňském kraji

4.1.5.1 Mateřské školy

V dekádě do roku 2010 se Plzeňský kraj potýkal s nedostatkem kapacit mateřských škol, v důsledku navýšení se po roce 2010 pohybuje počet dětí navštěvujících školky v Plzeňském kraji v rozmezí 18-20 tisíc. Navýšení zároveň otevřelo dveře školek i mladším dětem. V roce 2018 tvořily děti do tří let věku více než třetinu všech dětí v krajských školkách. Podíl dětí se speciálními vzdělávacími potřebami (*dále jen jako „SVP“*) činil v roce 2018 v průměru 3,5 %, přičemž kromě výjimek dosahoval ve většině správních obvodů obcí s rozšířenou působností (*dále jen jako „SO ORP“*) do 2 %. Výjimkami jsou SO ORP Kralovice (8 %), SO ORP Tachov (5,9 %), SO ORP Rokycany (5,2 %) a SO ORP Plzeň (4,3 %), tedy území s větší koncentrací praktických a speciálních škol určených specificky pro děti se SVP. Většina dětí se SVP trpí nějakým zdravotním postižením, výjimkou jsou děti ze SO ORP Tachov, kde většinu tvoří děti s horším socioekonomickým zázemím a odlišným kulturním původem.²⁰⁶

4.1.5.2 Základní školy

Počet žáků navštěvujících základní školy roste meziročně od roku 2010, do roku 2018 vzrostl v Plzeňském kraji o více než pětinu. Taktéž roste podíl žáků se SVP, v roce 2018 jich bylo téměř 12 %, přičemž např. v SO ORP Horšovský Týn se jedná o takřka 19 % žáků. A ačkoliv stále většinu žáků se SVP tvoří ti se zdravotním postižením, začíná se jejich podíl v posledních letech snižovat ve prospěch podílu žáků s odlišnými kulturními a životními podmínkami. Celkem 13,5 % všech škol v Plzeňském kraji má speciální třídu, avšak tyto speciální třídy navštěvuje pouze 3,2 % z celkové počtu žáků ZŠ a podíl se stále snižuje,²⁰⁷ což si lze interpretovat jako pozitivní následek inkluzivního vzdělávání.

Nejhorších výsledků u přijímacích zkoušek na střední školy dlouhodobě dosahují žáci ze SO ORP Blovice, Stříbro a Tachov, což dle autora úzce souvisí

²⁰⁶ ŠKOLSKÁ INKLUZIVNÍ KONCEPCE PLZEŇSKÉHO KRAJE. *Www.plzensky-kraj.cz* [online]. Plzeň: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.plzensky-kraj.cz/Framework/Document.ashx?ID=136551> str. 13-17

²⁰⁷ Tamtéž, str. 25-27

s problematikou neaprobovaně odučených hodin. V průměru byla pětina hodin v Plzeňském kraji odučena pedagogy bez příslušné aproby. Přičemž absolutně nejhorších výsledků dosahuje právě Tachovský okres - v průměru více než 30 %, navíc více než polovina hodin na speciálních školách je v okrese odučena neaprobovaným pedagogem. Namátkou autor zmíní některé alarmující statistiky výuky v Okrese Tachov.²⁰⁸

Předmět	Podíl hodin neaprobované výuky
ICT	73 %
Německý jazyk	63 %
Umění a kultura	55 %
Tělesná výchova	47 %
Zeměpis	37 %

(Tabulka č. 2 – podíl hodin neaprobované výuky, zdroj: autor práce)

4.1.5.3 Střední školy

Plzeňské střední školy navštěvuje zhruba 22 tisíc žáků, z čehož téměř 9 tisíc představují žáci středního odborného vzdělání s maturitou, asi 6 tisíc žáci gymnázií, asi 4,3 tisíce žáci učebních oborů a 1,3 tisíce žáci odborného vzdělávání s maturitou, zbytek tvoří žáci nástaveb, konzervatoří, praktických škol apod.²⁰⁹ Meziročně dochází i na středních školách k mírnému zvyšování podílu žáků se SVP, v průměru jich v roce 2018 studovala na středních školách necelá 4 %. Tato 4 % však nejsou rovnoměrně zastoupena v jednotlivých typech škol, zatímco na gymnáziích tvoří žáci se SVP necelá 2 %, na středních školách bez maturity je to přes 10 % žáků. Tato statistika má však jednoduché vysvětlení, do veličiny středních škol bez maturity se počítají i obory nižšího středního vzdělávání určené primárně pro absolventy základních škol praktických, na tyto obory pak míří převážná většina takových absolventů. Také na středních školách představují

²⁰⁸ Tamtéž, str. 23-24

²⁰⁹ Tamtéž, str. 28-29

naprostou většinu množiny žáků se SVP ti se zdravotním postižením, avšak i zde lze vysledovat rostoucí podíl žáků z odlišných kulturních a životních podmínek.²¹⁰

Taktéž středoškolské vzdělávání se potýká s problematikou nedostatku kvalitních pedagogů a tak dochází k tomu, že určitá část vyučovaných hodin připadá na učitele bez potřebné aprobační. V celém kraji bylo napříč všemi typy škol odučeno jen necelých 7 % hodin neaprobovaně. Nejlépe si v této statistice vedou školy jen s maturitními obory (2,5 %) a gymnázia (3,1 %). Jako pozitivum lze jistě brát fakt, že nejméně často vyučovali neaprobovaně učitelé odborného výcviku (6 %), což se promítá i do podílu neaprobované výuky odborného výcviku (7 %), který probíhá primárně na učebních oborech. Přičemž v okresech Plzeň-sever a Rokycany bylo 100 % odborného výcviku odučeno k tomu kvalifikovanými pedagogy. Avšak aby byla statistika úplná, je třeba zmínit, že na školách bez maturitních oborů zároveň více než 15 % veškeré výuky odučí pedagogové bez potřebné aprobační.²¹¹

Nejhorších výsledků opět dosahuje Tachovský okres, kde v průměru téměř 18 % hodin připadá na nekvalifikované učitele, následuje okres Plzeň-jih, zde podíl tvoří 12 %. Naopak premiantem je dle očekávání okres Plzeň-město s podílem necelých 5 %.²¹²

4.2 Exekuce

4.2.1 Cesta k exekuci

Dle průzkumů provedených v roce 2015 bylo možno nalézt vysokou míru zadluženosti téměř v 90 % zkoumaných sociálně vyloučených lokalit. Okolo 40 % respondentů přitom sice vědělo, že nějaké dluhy mají, ale nebylo schopno přesně identifikovat jaké a tedy ani jejich výši. Shodné procento pak své dluhy vůbec nesplácelo.²¹³

²¹⁰ Tamtéž, str. 35

²¹¹ Tamtéž, str. 33

²¹² Tamtéž, str. 33

²¹³ ČADA, Karel, ed. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. www.esfcr.cz [online]. Praha: GAC spol. s r.o. pro evropský sociální fond v ČR, 2015 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf str. 76

4.2.1.1 (Ne)vzdělanost

Česká populace má poměrně nízkou finanční gramotnost, úroveň finanční gramotnosti do značné míry koreluje s dosaženým vzděláním. Z toho důvodu tvoří většinu předlužených právě jedinci pouze se základním vzděláním. Vysvětlení tohoto problému je poměrně jednoduché, nižší vzdělání obvykle znamená nižší příjem, v důsledku čehož jedinec musí déle šetřit na věci, po kterých touží. To jej činí náchylnějším k podání žádosti o úvěr. Takový jedinec často žije od výplaty k výplatě a nedokáže realisticky posoudit finanční náročnost půjčky, a zdali se vůbec vyplatí si na danou věc půjčovat. V případě problémů nekomunikuje s věřitelem a nedokáže tak podchytit dluhový problém v zárodku, čímž dochází k předlužení. Finanční negramotnost tak nahrává společnostem nabízejícím nebankovní půjčky za často likvidačních podmínek. Dlužník pak zpravidla přednostně plní společnostem využívajícím zastrávací techniky na hraně zákona a na poctivé věřitele se nedostane.²¹⁴

Prokop však poukazuje na to, že samotná finanční negramotnost není hlavním důvodem negativního stavu v České republice, neboť zadluženost v českých vyloučených lokalitách je častější než ve vyloučených lokalitách slovenských nebo balkánských, které jsou na tom s finanční gramotností ještě hůře. Odkazuje přitom na ekonomicko-psychologický výzkum indických farmářů, provedený ve spolupráci Harvardské a Princetonské univerzity. Z výzkumu vyšlo najevo, že pád do chudoby se může projevit až 10 bodovým poklesem IQ. Důležitější než finanční gramotnost je tedy podle Prokopa možnost konzultace s odborníkem, který jedinci dokáže kvalitně poradit a uchopitelně vysvětlit problematiku financí.²¹⁵

4.2.1.2 (Ne)zaměstnanost

Již v předchozím pododdílu bylo zmíněno, že obecně rizikovější skupinu ve vztahu k zadlužení představují lidé s nižším příjmem. V případě, že ztratí zaměstnání a příjem nemají vůbec žádný, stávají se kořistí poskytovatelů pochybných půjček, neboť na bankovní spotřební úvěr v důsledku nízké bonity nedosáhnou.²¹⁶ Člověk v exekuci má podle výše příjmů nárok na to, aby mu zůstala

²¹⁴ BESEDOVÁ, Magda. *Vytváření sítě dluhového poradenství - metodika*. Praha: Úřad vlády ČR - Agentura pro sociální začleňování, 2014 [cit. 14. 03. 2021]. ISBN 978-80-7440-091-9. str. 60-61

²¹⁵ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 48

²¹⁶ BESEDOVÁ, Magda. *Vytváření sítě dluhového poradenství - metodika*. Praha: Úřad vlády ČR - Agentura pro sociální začleňování, 2014 [cit. 14. 03. 2021]. ISBN 978-80-7440-091-9. str. 61

k dispozici jistá nezabavitelná částka. Ta se při růstu z dvanácti na jednadvacet tisíc korun navyšuje jen velmi mírně a cokoli nad jednadvacet tisíc je zabaveno úplně. Problém však tkví v tom, že s růstem příjmů přichází dlužník o nárok na některé sociální dávky, takže částka, která dlužníku zůstane, je reálně ještě nižší. Lidé se tak uchylují k práci na černo.²¹⁷

Ve výzkumu agentury Medain pro A2larm byli respondenti tázáni na otázku, zdali přestal být člen jejich domácnosti zaměstnancem či živnostníkem a začal se živit jiným způsobem. Z výzkumu vyplývá, že více než polovina lidí se zkušeností s exekucí odešla ze zaměstnání a začala se živit jiným způsobem, mnohdy v mezích šedé ekonomiky, čímž došlo k poklesu odváděných dáni a sociálního pojištění.²¹⁸

Pro velké firmy představuje tento fakt další z důvodů, proč nepřesunout část výroby do nejchudších krajů, kde exekuce zasahuje asi 20 % populace, ačkoli se jedná o lidi vhodné na obsazení potřebných pracovních pozic. Velké firmy zkrátka nechtějí a nemají potřebu zaměstnávat část lidí na černo. Případná úspora na mzdových nákladech nikdy nemůže vyvážit výši potenciální sankce ze strany státních orgánů. Exekuce tak přímo limitují rozvoje v kraji, načež srážky vybrané z mezd odcházejí do jiných krajů, potažmo i mimo Českou republiku. Za stávajícího stavu je situace chudých regionů prakticky neřešitelná.²¹⁹

4.2.1.3 Kriminalita

Člověk s vysokými dluhy, který nemá informace o jiných možnostech řešení, se může v zoufalosti uchýlit k trestné činnosti. Na druhou stran může zadluženost a sociální vyloučení pramenit z trestné činnosti věřitele. Zadluženost a kriminalita se často vzájemně podporují. Dlužníci v prodlení často trpí psychickými a zdravotními obtížemi. Pociťují zoufalství, beznaděj a stud. Všudypřítomný strach z exekutora a věřitelů nakonec vede k uchýlení se k nelegálnímu řešení problému. Nejčastějším zločinem je úvěrový podvod – dlužníci falšují údaje o výši příjmů a

²¹⁷ RYCHLÍKOVÁ, Apolena, Saša UHLOVÁ a Kateřina MAHDALOVÁ. *Exekuce: černé svědomí Česka*. a2larm.cz [online]. Praha: A2, 2018 [cit. 14. 03. 2021]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/>

²¹⁸ Tamtéž

²¹⁹ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 49

zamlčují či zkreslují podstatné údaje, mnohdy tak dokonce činí na popud samotných věřitelů.²²⁰

Čtyři pětiny českých vězňů jsou zadluženy a většina z takto zadlužených má proti vlastní osobě vedeno minimálně jedno exekuční řízení. Vězeňskou prací nelze dosáhnout dostatečného příjmu k pokrytí rostoucích úroků z prodlení a při odchodu z výkonu trestu se jedinci navracejí do společnosti předlužení. Což ve spojení s mnohdy nízkým dosaženým vzděláním, nedostatečně vysokou nezabavitelnou částkou a neochotou některých zaměstnavatelů zaměstnávat osoby v exekuci vede k absolutní ztrátě motivace pracovat. Podstatná část dlužníků se tak uchyluje k recidivě a končí zpět ve vězení.²²¹

4.2.2 Spravedlivá nespravedlnost

V České republice se podle statistiky aktuálně ocitá v exekuci téměř 750 tisíc osob, což představuje necelých 7 % populace. Ovšem celkový počet exekucí je téměř 4.5 milionu.²²² Z toho jasně vyplývá, že značná většina dlužníků má více než jednu exekuci. V průměru vychází na jednoho dlužníka přes 6 exekucí, není však ojedinělé, aby měl dlužník na svoje jméno vedeno dokonce 10 a více exekucí – podíl takových dlužníků je **alarmujících 20 %**.²²³ Dle pracovních zkušeností autora s vymáháním pohledávek za pomoci soudního exekutora se v případě vícero exekucí stává částka reálně nevymahatelnou. Víceero exekučních řízení často vedou exekučního úřady z opačného konce republiky, přičemž získat relevantní informace bývá poměrně složité i pro věřitele, natož pak pro dlužníka. Dluh tak stále narůstá, neboť dlužník zprvu hradí náklady zastoupení, odměnu exekutora a úroky z prodlení a až nakonec samotnou jistinu dluhu.

Několik dlužníků se pokusilo v rámci exekučního řízení plnit přednostně na jistinu dluhu dle ust. § 1932 odst. 2 občanského zákoníku, to ale nebylo ze strany exekutorských úřadů uznáváno. Postup exekutorských úřadů nakonec posvětil i

²²⁰ BESEDOVÁ, Magda. *Vytváření sítě dluhového poradenství - metodika*. Praha: Úřad vlády ČR - Agentura pro sociální začleňování, 2014 [cit. 14. 03. 2021]. ISBN 978-80-7440-091-9. str. 64-65

²²¹ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 49

²²² STATISTIKY. ekcr.info [online]. Praha: Exekutorská komora České republiky, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://statistiky.ekcr.info/>

²²³ MAPA EXEKUCÍ. mapaexekuci.cz [online]. Praha: Otevřená společnost, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>

Ústavní soud v usnesení I. ÚS 1182/20, v němž vyjádřil názor, že: „... *Závěru* (krajského soudu), *podle něhož dlužník může určit, nač má být plněno pouze za situace, kdy poskytuje věřiteli plnění s úmyslem splnit svůj dluh, avšak nikoli při uspokojování pohledávky v exekučním řízení, neboť taková platba má stejné účinky jako peněžité plnění získané jedním ze způsobů uvedených v § 59 odst. 1 exekučního řádu, nelze z ústavního hlediska nic vytknout...*“²²⁴

Exekuce mají taktéž přímý dopad na názory podstatné části společnosti. Zejména lidé se zkušeností s exekucí projevují nižší míru důvěry v demokracii a její instituce. Přes 40 % lidí se zkušeností s exekucí projevuje nízkou institucionální důvěrou, přičemž u osob se zkušeností s exekucí bez maturity se podíl blíží téměř 50 %. Téměř 60 % respondentů se zkušeností s exekucí taktéž uvádělo postupnou ztrátu důvěry ve spravedlnost. Alarmujícím ukazatelem může být hodnocení ve vztahu k demokracii. Tím, že lidé se zkušeností s exekucí ztrácejí důvěru v jednotlivé instituce, vymahatelnost práva a spravedlnost systému jich téměř 46 % zastává názor, že změna společenského systému v roce 1989 neměla smysl, přičemž téměř polovina osob se zkušeností s exekucí projevuje politickou apatii a uvádí, že pro osoby v jejich postavení vůbec nezáleží na režimu, neboť se budou mít mizerně tak jako tak.²²⁵

Důvěryhodnost exekučního řízení navíc podryvá i fakt, že v důsledku možnosti volby exekutora spravuje dvacet největších exekutorských úřadů téměř 55 % všech exekučních řízení. Takováto situace vytváří živnou půdu pro korupční prostředí, ve kterém dochází k obchodům s dluhy, neboť exekutorské úřady jsou existenčně závislé na velkých věřitelích.²²⁶ V důsledku shora uvedeného existuje společenský tlak na zavedení zákonné teritoriality soudních exekutorů. Teritorialita soudních exekutorů by se promítala do třech základních principů. Prvním je nezávislé přidělování exekutorů soudem s přihlédnutím k bydlišti či sídlu dlužníka. Druhý zakládá pravidlo jeden dlužník = jeden exekutor, nedocházelo by tedy k extrémním

²²⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 05. 2020, I. ÚS 1182/20, www.usoud.cz

²²⁵ *Exekuce: černé svědomí Česka*. a2larm.cz [online]. Praha: A2, 2018 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/>

²²⁶ *Dvacítka exekutorů spravuje polovinu všech exekucí, Rekonstrukce státu apeluje na přijetí teritoriality*. www.rekonstrukcestatu.cz [online]. Praha: Frank Bold Society, 2018 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.rekonstrukcestatu.cz/archiv-novinek/dvacitka-exekutoru-spravuje-polovinu-vsech-exekuci-rekonstrukce-statu-apeluje-na-prijeti-teritoriality>

případům, kdy jeden dlužník má deset různých exekučních řízení vedených u deseti různých exekutorských úřadů. Třetí princip zakládá krajskou příslušnost exekutorů, kteří by nově byli limitováni v působnosti pouze v rámci svého kraje.²²⁷ Kritice nově navrhované úpravy se autor věnuje v následující kapitole.

4.2.3 Situace v Plzni

V rámci Plzeňského kraje bylo k 10. 06. 2020 vymáháno celkem 240.197 exekucí od 43.756 povinných osob, v průměru to znamená téměř 5,5 exekučních řízení na jednoho povinného. Podíl osob v exekuci činil necelých 7,5 %, což činilo z Plzeňského kraje pátý nejhorší v republice. Tři nejhorší okresy jsou Tachov (9,51 %) Plzeň-město (9,13 %) a Domažlice (9,09 %). Přičemž přímo město Plzeň vykazuje téměř 17,5 tisíce povinných osob (9,79 %) a přes 95 tisíc vymáhaných exekucí.²²⁸

Odbor sociálních služeb Magistrátu města Plzně si nechal v roce 2020 zpracovat výzkumnou zprávu na téma *Zmapování potřeb, spokojenosti a očekávání, včetně predikce vývoje, v oblasti sociálních služeb v Plzni 2020*. Ve skupině respondentů ohrožených sociálním vyloučením jich aktuálně **pětina nedokáže splácet dluhy, a buďto jim akutně hrozí anebo již probíhá exekuce**, stejný podíl má velké problémy s hrazením nákladů na bydlení, zároveň 17 % z nich nemá dlouhodobě (déle než 6 měsíců) zaměstnání a u 11 % z nich nemá dlouhodobě zaměstnání jejich partner. Přičemž alarmujících 61 % uvádí, že jediným zdrojem pomoci je pouze nejbližší rodina a přátelé, pouze 2 % se spoléhá jen na pomoc služeb a 20 % se nedostává dokonce žádné pomoci.²²⁹

Zjištěné problémy se ještě násobí u respondentů ze skupiny lidí bez domova. Nejčastějším problémem byla logicky absence stálého bydlení (82 %), a pokud již bydlení mají, není v odpovídajícím stavu (41 %) a náklady na něj jsou příliš vysoké (57 %). **Druhým nejčastějším problémem byla neschopnost splácení dluhů a**

²²⁷ *CO JE TO TERITORIALITA SOUDNÍCH EXEKUTORŮ?* www.institut-predluzeni.cz [online]. Praha: Institut prevence a řešení předluzení, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.institut-predluzeni.cz/teritorialita/>

²²⁸ *STATISTIKY*. ekr.info [online]. Praha: Exekutorská komora České republiky, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://statistiky.ekcr.info/>

²²⁹ *Zmapování potřeb, spokojenosti a očekávání, včetně predikce vývoje, v oblasti sociálních služeb v Plzni 2020 - výzkumná zpráva*. socialnisluzby.plzen.eu [online]. Plzeň: Filosofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://socialnisluzby.plzen.eu/download.aspx?dontparse=true&FileID=15333> str. 14-16

hrozící či probíhající exekuce (64 %), přičemž v horizontu následujících dvou let se očekává zhoršení až na 66 %, téměř polovina respondentů taktéž nemá dlouhodobé zaměstnání. Třetina bezdomovců se pak spoléhá pouze na pomoc svých nejbližších a třetině nikdo nepomáhá.²³⁰

Zajímavou statistiku poskytuje i množina respondentů cizinců. Jejich největší problémy představuje dlouhodobá nezaměstnanost (28 %) a problémy s financováním bydlení (28 %). **Téměř čtvrtina cizinců se taktéž nachází v dluhové pasti, neboť nedokáží splácet své dluhy a buďto jim hrozí anebo již probíhá exekuce.** Cizinci se také neprojevují přílišnou důvěrou v pomoc poskytovanou pouze prostřednictvím sociálních služeb (8 %), i v této množině poskytují největší podíl pomoci jen nejbližší přátelé a rodina (58 %) a téměř čtvrtině respondentů neposkytuje pomoc nikdo.²³¹

²³⁰ Tamtéž, str. 21-23

²³¹ Tamtéž, str. 25-27

5. MOŽNÉ ZPŮSOBY ŘEŠENÍ SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

V závěrečné kapitole práce autor naváže na kapitolu předchozí a nastíní možné způsoby řešení sociálního vyloučení v oblasti vzdělávání a exekucí. Celospolečenský problém sociálního vyloučení vychází v určitých případech z historie (např. nucená segregace Romů), či z neochoty a nedostatku solidarity (snaha o redukci dávek, odmítání zaměstnávat lidi s exekucí). Dle autora je proto důležitá osvěta – tedy přesvědčit většinovou část společnosti o tom, že sociálně vyloučení jsou také pouze lidé, kteří si zaslouží druhou šanci. Na osvětu musí navazovat inkluzivní programy. V posledních letech se taktéž ukazuje jako podstatné přijmout adekvátní legislativní změny v oblastech výrazně dopadajících na sociální vyloučení.

5.1 Inkluzivní školství

V Plzeňském kraji se podle průzkumu *Rozsah sociálního vyloučení v Plzeňském kraji* vyskytuje téměř 9 % obcí, které lze označit za ohrožené sociálním vyloučením, což v celorepublikové optice znamená mírně horší postavení.²³² Z toho důvodu je vhodné implementovat specifické inkluzivní programy na podporu začleňování. Autor se v rámci této podkapitoly zaměří na oblast vzdělávání, která představuje asi nejznámější oblast spojovanou s inkluzí v celostátním měřítku.

Z výzkumu společnosti Median, který si v roce 2018 nechala zpracovat organizace Člověk v tísni, vyplývá, že naprostá většina společnosti vnímá inkluzi znevýhodněných dětí pozitivně a je jí alespoň částečně nakloněna. V rámci výzkumu byl zjišťován postoj rodičů k začleňování čtyř specifických skupin znevýhodněných žáků do běžných tříd. Šlo o děti s nejlehčími formami mentálního postižení, děti s fyzickým postižením, romské děti a děti, jejichž rodiče mají nejvýše základní vzdělání.

Nejnakloněnější byli respondenti k dětem, jejichž rodiče mají nejvýše základní vzdělání (téměř 90 %, z toho 70 % určitě pro), následně k dětem s fyzickým

²³² SÁL, Luboš, Petr LANG a Zuzana KOPECKÁ. *Rozsah sociálního vyloučení v Plzeňském kraji*. www.plzensky-kraj.cz [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.plzensky-kraj.cz/Framework/Document.ashx?ID=149191> str. 29

postižením (84 %, z toho 32 % určitě pro), romským dětem (83 %, z toho 32 % určitě pro) a nakonec k dětem s nejlehčími formami mentálního postižení (78 %, z toho 24 % určitě pro). Problémem ovšem je, že tu nejvokálnější skupinu představují paradoxně odpůrci inkluze, přičemž překvapivě vystupují proti začleňování více respondentů identifikující se na levé straně politického spektra.²³³

Z průzkumu projektu *Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi* bylo zjištěno, že s problémy při naplňování inkluzivního vzdělávání se setkala 39 % zúčastněných pedagogů a celých 72 % ředitelů škol, přičemž největší překážku tvořili nespolupracující rodiče.²³⁴ Jak ovšem trefně poznamenává Prokop, lidé, kteří zastávají vůči inkluzi ve školství negativní, někdy až odbojný postoj si neuvědomují, že cena segregace je pro společnost daleko vyšší, nežli cena začlenění romských dětí do kolektivu.²³⁵ Pokud tedy autor pomine morální obligace moderní demokratické společnosti, nevyplatí se podpora segregace menšin ani z ekonomického hlediska.

Jako pozitivní lze jistě vnímat fakt, že 9 z 10 učitelů má zkušenost s výukou dítěte se zvláštními vzdělávacími potřebami. Dle vlastního hodnocení zvládají pedagogové výuku dětí sociálně znevýhodněných, tělesně postižených či mimořádně nadaných velice dobře, problémy mívají s výukou dětí trpícími vývojovými poruchami chování či mentálním postižením. Toto hodnocení však vychází čistě z autoevaluace jednotlivých pedagogů, neboť chybí relevantní systém zpětné vazby. Takže zatímco většina učitelů se domnívá, že práci se znevýhodněnými dětmi zvládají, čtvrtina ředitelů zastává zcela opačný názor, tedy že podstatná část učitelů tuto práci nezvládá.²³⁶

²³³ KOVALČÍK, Martin. *80% ČESKÉ VEŘEJNOSTI PODPORUJE ZAČLEŇOVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ DO BĚŽNÝCH TŘÍD*. www.clovekvτισni.cz [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.clovekvτισni.cz/80-ceske-verejnosti-podporuje-zaclenovani-romskych-deti-do-beznych-trid-5693gp>

²³⁴ *Inkluzi znevýhodněných dětí brání podle průzkumu zejména část rodičů. Učitelům chybí zpětná vazba*. www.irozhlas.cz [online]. Praha: Český rozhlas, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/inkluzie-skolstvi-vzdelavani-pedagogove-ucitele-handicap-porucha-chovani-skola_1911281516_gak

²³⁵ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. str. 79

²³⁶ *Inkluzi znevýhodněných dětí brání podle průzkumu zejména část rodičů. Učitelům chybí zpětná vazba*. www.irozhlas.cz [online]. Praha: Český rozhlas, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/inkluzie-skolstvi-vzdelavani-pedagogove-ucitele-handicap-porucha-chovani-skola_1911281516_gak

Analýza segregace v základních školách zpracovaná Agenturou pro sociální začleňování ukázala, že segregace nadále představuje palčivý problém českého školství, jenž se nedaří překonat. Na otázku „*Jak byste vnímal/a, kdyby bylo ve třídě dítě s danou charakteristikou?*“ Odpovědělo 61 % respondentů, že by jim vadilo, kdyby do třídy s jejich dítětem chodil žák s problémy v chování, 27 % by vadil žák s poruchami autistického spektra a 26 % žák Rom.²³⁷

Statistika hodnocení inkluzivního vzdělávání pak podala následující obraz – pouze 14 % respondentů si myslí, že inkluze pomůže všem žákům, 22 % věří, že pomůže pouze znevýhodněným žákům, 36 % že pomůže pouze znevýhodněným žákům a zároveň uškodí běžným žákům a 28 % zaujímá postoj, že inkluzivní vzdělávání nepomůže nikomu.²³⁸ Přičemž zajímavé jest, že 47 % respondentů by podporovala větší zapojení žáků ze sociálně slabých rodin, ale jen 13 % podporuje větší zapojení žáků z rodin romských, byť mezi těmito dvěma množinami lze nalézt značný průnik²³⁹

Veřejný ochránce práv v roce 2019 za účelem podpory desegregace českého školství připravil několik doporučení pro zúčastněné aktéry:

- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy**
 - výslovně deklarovat nepřipustnosti segregace ve vzdělání;
 - poskytnout metodické vedení obcím a školám k předcházení a řešení segregace;
 - zajistit dostatečné financování desegregace.²⁴⁰

²³⁷ ČADA, Karel a Daniel HŮLE. *Analýza segregace v základních školách z pohledu sociálního vyloučení* [online]. Praha: Úřad vlády ČR - Agentura pro sociální začleňování, 2019 [cit. 26. 03. 2021]. Dostupné z: https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/11/Analiza_segregace_2019.pdf str. 114

²³⁸ Tamtéž, str. 116

²³⁹ Tamtéž, str. 117

²⁴⁰ BAZALOVÁ, Veronika, Marína URBÁNIKOVÁ a Jakub KONEČNÝ. *SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH DĚTÍ*. www.ochrance.cz [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/projekt_ESF/00_2019_VA/KULATE_STOLY/02_19_Spolecne_vzdelavani_romskych_a_neromskych_deti/02_19_Spolecne_vzdelavani_romskych_a_neromskych_deti_PREZENTACE.pdf f str. 35

- **Česká školní inspekce**
 - pokračující metodická podpora škol a sdílení příkladů dobré praxe;
 - aktivní prověřování podezřelých okolností, které by mohly vést k etnické segregaci či diskriminaci.²⁴¹

- **Obce**
 - navrhnout a schválit desegregační plán;
 - zohlednit případné segregační dopady při nastavování školských obvodů, rušení a slučování škol.²⁴²

- **Školy**
 - přijímat všechny žáky školou povinné, neodmítat romské žáky jen kvůli etnicitě;
 - neorientovat se na zdánlivou specializaci na „problémové“ žáky, ani nepodporovat myšlenku, že romským dětem je lépe mezi svými;
 - odstraňovat obavy ze společného vzdělávání prostřednictvím práce s rodinami romských a neromských žáků;
 - podporovat pracovníky škol v dalším vzdělávání;
 - prevence šikany a nastavení přívětivého školního prostředí.²⁴³

Aktuální problém v důsledku pandemie koronaviru lze spatřovat v absenci techniky potřebné pro online studium u sociálně slabších či vyloučených rodin, což fakticky vylučuje sociálně slabší děti z distanční výuky a mnohdy představuje neřešitelnou překážku, neboť rodiny nemají dostatek našetřených prostředků k pořízení potřebné techniky.

²⁴¹ Tamtéž, str. 36

²⁴² BAZALOVÁ, Veronika, Marína URBÁNIKOVÁ a Jakub KONEČNÝ. *SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH DĚTÍ*. www.ochrance.cz [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/projekt_ESF/00_2019_VA/KULATE_STOLY/02_19_Spolecne_vzdelavani_romskych_a_neromskych_deti/02_19_Spolecne_vzdelavani_romskych_a_neromskych_deti_PREZENTACE.pdf str. 37

²⁴³ Tamtéž, str. 38

5.1.1 Norský systém

Autor jako příklad hodný následování uvede příklad inkluzivního přístupu ke školství v Norsku, neboť v zemi téměř rok pracoval a s místní pohostinností k cizincům má osobní zkušenost.

Norsko se svou rozlohou řadí na osmé místo v žebříčku evropských zemí, nicméně s necelými 5,5 miliony obyvatel je hustota osídlení velmi nízká. Většinu obyvatel tvoří etničtí Norové, avšak za poslední dvě dekády se počet migrantů zvýšil ze 4 na téměř 15 %.²⁴⁴ Norsko má však poměrně přívětivou imigrační politiku, pro občany EU je přístupné zejména z důvodu svého členství na jednotném evropském trhu. Z toho důvodu bylo třeba aktualizovat systém školství tak, aby bylo umožněno příslušníkům jednotlivých minorit začlenit se do norské společnosti.

Norský vzdělávací systém se strukturou podobná tomu českému. Obce zřizují mateřské a základní školy a kraje školy střední, přičemž značná část škol je veřejných. Avšak v přístupu k inkluzivnímu vzdělávání je Norsko napřed. Po reformě školství v 90. letech došlo k úplnému zrušení speciálních škol, které byly transformovány na poradenská centra, poskytující podporu běžným školám a pedagogům v otázkách vzdělávání žáků se speciálními potřebami. Systému se tak povedlo využít zkušeností pedagogů ze speciálních škol, kteří nově působí jako externí poradci s expertizou bez toho, aby se cítili jako oběti změny systému.²⁴⁵

Jako klíčový prvek úspěšného inkluzivního vzdělávání se ukazuje především kvalitní předškolní výchova (*srov. s oddílem 4.1.2 – Školka základ života*). Jedním z primárních principů norského předškolního vzdělávání je schopnost mateřských škol přizpůsobit se přijetí každého dítěte, bez ohledu na jeho kulturní, etnický či sociální původ. Právo na speciální vzdělávací podporu dokonce zakotvuje zákon a rodiny ji hojně využívají. Norská společnost dokázala pochopit, že předškolní vzdělávání představuje jeden z klíčových aspektů pro úspěšnou integraci dětí imigrantů do společnosti. A protože téměř 20 % všech dětí v předškolním

²⁴⁴ KARTOUS, Bohumil. *Skandinávské zkušenosti s inkluzivním vzděláváním* [online]. Praha: EDUin, 2015 [cit. 22. 03. 2021]. ISBN 978-80-260-9310-7. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/wp-content/uploads/2016/03/Skandinavskozkuzenosti-sinkluzivnimvzdelanim.pdf> str. 12

²⁴⁵ KARTOUS, Bohumil. *Skandinávské zkušenosti s inkluzivním vzděláváním* [online]. Praha: EDUin, 2015 [cit. 22. 03. 2021]. ISBN 978-80-260-9310-7. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/wp-content/uploads/2016/03/Skandinavskozkuzenosti-sinkluzivnimvzdelanim.pdf> str. 16-17

vzdělávání představují děti cizinců, vynakládá norský vzdělávací systém nemalé částky k podpoře nejen výuky norštiny, ale i řady mateřských jazyků minoritních skupin.²⁴⁶

Norové ve vzdělávání vychází z jednotného rámcového vzdělávacího programu, neexistuje tedy žádný speciální program určený pro děti se specifickými vzdělávacími potřebami, přičemž je-li u žáka identifikována nějaká vzdělávací či vývojová porucha, dochází k individuální úpravě vzdělávacího plánu dle potřeb jednotlivých žáků tak, aby každý z nich dosahoval alespoň minimální stanovené úrovně vzdělání.²⁴⁷ V rámci povinné školní docházky kladou Norové důraz na včasné podchycení překážek a problémů, neboť včasná intervence značně snižuje případné protahování problémů v následujících letech. Dle statistik to vypadá, že tento přístup pomáhá postupně snižovat počet žáků se zvláštními vzdělávacími potřebami.²⁴⁸

Velmi podstatnou složku celého inkluzivního vzdělávání představuje taktéž jednotná inkluzivní vzdělávací politika, která byla nastavena na konci 90. let, přičemž její koncepce a cíle se nemění s každou změnou kabinetu. V důsledku toho je inkluzivní koncepce dodržována a praktikována po potřebně dlouhou dobu, díky čemuž si na ni zvykla nejen naprostá většina učitelů, ale taktéž rodičů a inkluze přestala být vnímána negativně.²⁴⁹

Otázkou však zůstává, zdali by bylo možné takovéto řešení uskutečnit v České republice. Naše vlády jsou bohužel známé „naháněním“ voličských hlasů tím, že ruší či předělávají koncepce předchozích vlád a málokterá koncepce má v důsledku toho šanci na úspěch, jelikož její implementace a realizace nemá šanci probíhat dostatečně dlouhou dobu na to, aby bylo možno zhodnotit její reálné fungování a dopady na českou společnost.

²⁴⁶ Tamtéž, str. 18

²⁴⁷ Tamtéž, str. 17

²⁴⁸ KARTOUS, Bohumil. *Skandinávské zkušenosti s inkluzivním vzděláváním* [online]. Praha: EDUin, 2015 [cit. 22. 03. 2021]. ISBN 978-80-260-9310-7. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/wp-content/uploads/2016/03/Skandinavskozkuzenosti-sinkluzivnimvzd-l-v-n-m.pdf> str. 18

²⁴⁹ Tamtéž, str. 19-20

5.2 Lepší zítřky dlužníků

Situace a postavení českých dlužníků jsou dlouhodobě předmětem rozporuplných diskusí, kdy na jedné straně stojí různé neziskové organizace, sociologové a sociálně smýšlející právníci poukazující na likvidační praktiky a průběh exekučních řízení, volající po potřebné sociální a legislativní změně. Na straně druhé stojí samotní vykonavatelé v podobě exekutorů, Česká asociace věřitelů a různí experti z řad advokátů specializující se na vymáhání pohledávek, kteří varují před přílišně benevolentním zákonodárstvím a upozorňují na potenciálně negativní dopady novelizací nejen na věřitele, ale i na ekonomiku jako celek.

V důsledku společenského tlaku se postupně začínají exekuce stávat více transparentními – viz např. popis stanoviska Ministerstva spravedlnosti týkající se pořizování audiovizuálních záznamů níže. V posledních několika letech taktéž stoupá tlak na zlepšení podmínek dlužníků, velké exekutorské úřady bývají nazývány „továrnami na exekuce“ a části společnosti dochází trpělivost, neboť přetrvávají případy nezákonně vymáhaných exekucí.

Příkladem budiž, že část exekucí prováděných na základě rozhodčích doložek jakožto exekučních titulů, je prováděno protiprávně, což zcela zjevně odporuje usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 07. 2013 sp. zn. 31 Cdo 958/2012, jehož právní věta zní: *„Nevydal-li rozhodčí nálezný rozhodce, jehož výběr se uskutečnil podle transparentních pravidel, resp. byl-li rozhodce určen právnickou osobou, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona, pak tento rozhodčí nálezný není způsobilým exekučním titulem. Byla-li již exekuce v takovém případě přesto nařízena, resp. zjistí-li soud (dodatečně) nedostatek pravomoci orgánu, který exekuční titul vydal, je třeba exekuci v každém jejím stádiu pro nepřípustnost podle § 268 odst. 1. písm. h) o.s.ř. zastavit.“*²⁵⁰ Problémem ovšem je, že i přes tento judikát se musí dlužník sám dovolávat zastavení exekučního řízení, neboť soudní exekutor řízení bez žádosti dlužníka sám nezastaví.²⁵¹

²⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 07. 2013, 31 Cdo 958/2012, www.nsoud.cz

²⁵¹ CECHL, Pavel. *Lidé zahnaní do úzkých. Nezákonných exekucí jsou v Česku statisíce.* www.denik.cz [online]. Praha: VLTABA LABE MEDIA, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/ekonomika/nezakonne-exekuce-dozorci-dolozky-cesko-20200626.html>

Ve vztahu k transparentnosti prováděných exekucí shledává autor zajímavým například již shora zmíněné stanovisko Ministerstva spravedlnosti ze dne 15. 09. 2017, vztahující se k pořizování audiovizuálních záznamů při provádění mobiliárních exekucí a prohlídek bytů a jiných místností. Ministerstvo stanovisko zpracovalo z důvodu toho, že kvalita audiovizuálních záznamů pořizovaných soudními exekutory či jejich zaměstnanci byla často nepoužitelná jako důkazní prostředek o řádném průběhu exekuce. Dohledový orgán tak neměl možnost reálně prověřit oponující si tvrzení stěžovatelů a soudních exekutorů.

Ministerstvo identifikovalo čtyři zásadní problémy záznamů:

- „ a. záznamy jsou pořizovány v nízké kvalitě, takže projevy zúčastněných osob jsou neslyšitelné či špatně rozeznatelné;
- b. záznamy nezachycují jednání se všemi přítomnými osobami;
- c. nahrávací zařízení má u sebe pouze jeden ze zaměstnanců soudního exekutora, zatímco ostatní se pohybují na místě mimo záznam;
- d. záznamy zachycují jen části úkonů.“²⁵²

Na základě shora uvedených problémů definovalo ministerstvo požadavky na všechny pořizované záznamy. Záznam musí být kontinuální od okamžiku započetí prohlídky až do okamžiku, kdy soudní exekutor nebo jeho zaměstnanci opustí místo úkonu a nadále již nekomunikují s přítomnými osobami, přičemž ze záznamu musí být patrné datum a čas pořizení. Audiovizuální záznam musí zachycovat veškerou aktivitu soudního exekutora a jeho zaměstnanců, tedy i veškerou komunikaci mezi soudním exekutorem, jeho zaměstnanci a všemi přítomnými osobami. Ministerstvo rovněž doporučuje, aby audiovizuální záznam zachycoval všechny úkony spojené se soupisem a zajištěním sepisovaných věcí, včetně komunikace s přítomnými osobami u mobiliárních exekucí prováděných mimo byt či jiné místnosti. Nakonec ukládá stanovisko povinnost označit nosič záznamu spisovou značkou, neboť je ve smyslu *ust. § 40 zákona č. 99/1963 Sb., Občanského soudního řádu* součástí spisu, soudní exekutor je povinen předejít ztrátě či výmazu pořizovaného záznamu.²⁵³

²⁵² STANOVISKO MINISTERSTVA SPRAVEDLNOSTI K POŘIZOVÁNÍ ZVUKOVĚ OBRAZOVÝCH ZÁZNAMŮ PŘI PROVÁDĚNÍ MOBILÁRNÍCH EXEKUCÍ A PROHLÍDEK BYTŮ A JINÝCH MÍSTNOSTÍ. *exekuce.justice.cz* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2017 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://exekuce.justice.cz/wp-content/uploads/2020/01/6ffe38-dba3-40c7-b5de-102abb445ae5.pdf>

²⁵³ Tamtéž

Za dílčí vítězství dlužníků lze považovat přijetí novely *zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení*, která otevřela dveře oddlužení vícero dlužníkům a čerstvě přijatá novela *zákona č. 120/2001 Sb., exekučního řádu*, která silně omezuje možnost exekuce osob ne plně svéprávných a prakticky znamená konec dětských exekucí.

Novela insolvenčního zákona

Jak již bylo zmíněno v předchozím odstavci, nejvýznamnějším dopadem rozsáhlé novely insolvenčního zákona z roku 2019 bylo zejména zpřístupnění oddlužení širšímu okruhu dlužníků, čímž jim byla umožněna cesta ven z dluhové pasti. V případě, že dlužník (FO či PO) neměl dluhy z podnikání, nemusel již nově prokazovat schopnost splacení minimální hranice 30 % pohledávek nezajištěných věřitelů, avšak stále se očekává, že alespoň těchto 30 % splatí, nyní se však toto kritérium posuzuje až po uplynutí doby 5 let, nikoli před samotným povolením oddlužení. Splácí tedy po dobu 5 let měsíčně částku v zákonem stanovené výši, minimálně alespoň 2.178,- Kč na jednotlivce či 3.267,- Kč v případě oddlužení manželů. V případě, že v době 5 let nedokáže splatit alespoň 30 %, posuzuje následně soud, zdali dlužník vynaložil veškeré úsilí, které po něm bylo možno spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek svých věřitelů. Pokud soud uzná, že ano, splní dlužník podmínky pro oddlužení. Novela taktéž zavedla možnost zkráceného schválení oddlužení v případě, že dlužník v době 3 let splatil nezajištěným věřitelům alespoň 60 % jejich pohledávek.²⁵⁴

Druhá velká významná novela byla přijata poměrně rychle v listopadu roku 2020, jedná se o transpozici směrnice o restrukturalizaci a insolvenční. Novela sjednocuje tříletou dobu oddlužení pro všechny fyzické osoby, bez ohledu na jejich případné podnikatelské aktivity. Dlužníkům se tedy otevírají nové možnosti rychlejšího dosažení oddlužení. Novela také odstraňuje překážky vstupu do oddlužení a přináší možnost uspokojovat pohledávky z prostředků deponovaných

²⁵⁴ OBST, Radim. *Dopady novely insolvenčního zákona*. www.epravo.cz [online]. Praha: epravo.cz, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dopady-novely-insolvenčního-zakona-109101.html>

u plátce mzdy přednostně na pohledávky běžného výživného a následně na pohledávky hotových výdajů a odměny insolvenčního správce.²⁵⁵

Novela občanského zákoníku

Návrh novely občanského zákoníku a občanského soudního řádu má za účel podstatné omezení možnosti vymáhat peněžité dluhy po nezletilých – tzv. „*dětské dluhy*“. Snahou je zamezit vstupu do dospělosti s dluhy, které často nebyly zapříčiněny vinou dítěte a které mnohdy dosahují desetitisícových částek. Návrh byl schválen poslaneckou sněmovnou po třetím čtení dne 05. 03. 2021 s plnou podporou všech 101 přítomných poslanců. Aktuálně se novela nachází v senátu a čeká se na jeho vyjádření.²⁵⁶

Novela zakotvuje, že dítě do 13 let nemůže být dlužníkem, dluh jde plně za jeho zákonným zástupcem, který nad ním zanedbal náležitý dohled. Dítě však bude odpovědné, pokud způsobí škodu skutkem majícím povahu úmyslného trestného činu, či pokud to dovolí jeho majetkové poměry (např. zdědí značnou majetkovou hodnotu). Na nezletilém do 18 let může být vymáhán dluh pouze do výše jeho skutečného majetku ke dni nabytí svéprávnosti, tak aby se zamezilo vstupu do života s likvidačními dluhy.²⁵⁷

Poslanec Marek Výborný okomentoval přijetí návrhu takto: „*Dnešek je koncem dětských dluhů v ČR. V tomto smyslu se vracíme mezi civilizované země. Je to náš dluh vůči společnosti, vůči dětem. Končí zcela neobhajitelná praxe vymáhání dluhů z činů, za které mají logicky nést odpovědnost rodiče...*“²⁵⁸

Novela exekučního řádu

Dosud nejjobsáhlejší projednávaná novela exekučního řádu vyvolává rozporuplné reakce, zatímco společnosti zabývající se prací s dlužníky a zástupci

²⁵⁵ MATZNER, Jiří. *Je novela insolvenčního zákona správným krokem?* www.ceska-justice.cz [online]. Praha: Media Network, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/blog/je-novela-insolvenčního-zákona-správným-krokem/>

²⁵⁶ KOPECKÝ, Josef. *Poslanci schválili změnu zákona, která zakáže vymáhání dětských dluhů.* www.idnes.cz [online]. Praha: Mafra, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/snemovna-obcansky-zakon-zakaz-detskych-dluhu.A210305_092725_domaci_kop

²⁵⁷ *Sněmovna schválila zákaz dětských dluhů. Jednomyslně! - Tisková zpráva.* www.kdu.cz [online]. Praha: Ústřední kancelář KDU-ČSL, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/zpravy/snemovna-schvalila-zakaz-detskych-dluhu-jednomysln>

²⁵⁸ Tamtéž

povinných ji považují za prostředek ke spravedlivějším exekucím, exekutorská komora a zástupci věřitelů upozorňují na to, že značně omezí vymahatelnost práva. Mezi vybrané navrhované instituty novely patří např. již zmiňované zakotvení pravidla jeden dlužník – jeden exekutor, čímž by došlo ke sjednocení všech exekučních řízení pod jedním exekutorským úřadem a zakotvení krajské příslušnosti jednotlivých exekutorů. Ovšem z analýzy CETA vyplývá, že geografické přiblížení dlužníků a exekutorů nedává smysl, neboť asi jen pětinu dlužníků lze zastihnout na nahlášené adrese a naprosté minimum povinných reálně komunikuje s exekutorem.²⁵⁹

Dalším palčivým institutem jest zavedení povinných záloh na náklady exekuce, které tvrdě dopadnou zejména na autodopravce. Většina jejich pohledávek se sice pohybuje v rádech několika tisíců korun, avšak často se pohybují ve značném objemu. Takovou zkušenost má ze zaměstnání i autor, neboť exekučně vymáhané pohledávky paušálního klienta zaměstnavatele, který podniká v autodopravě, se pohybují v průměru mezi 4-6 tisíci korun. V případě zavedení povinné zálohy ve výši 2.750,- Kč se vymáhání značné částky pohledávek stane ekonomicky nerentabilní a bude fakticky znamenat konec jejich vymáhání.²⁶⁰

V případě exekuce příkázáním pohledávky z účtu by měl být zaveden institut chráněného účtu. Což by v kombinaci se zvýšením nezabavitelné částky na účtu manžela až na trojnásobek životního minima, vyloučení prostředků došlých na manželův účet po doručení exekučního příkazu a zákazu opětovného postihu účtu manžela v tomtéž řízení vedlo k účelovému odklánění prostředků povinného na chráněný účet jeho manžela.²⁶¹

CETA na základě provedené analýzy konstatuje, že navrhované změny povedou k přímým negativním dopadům na veřejné finance ve výši přesahující 12

²⁵⁹ HAVLIŠOVÁ, Lucie. *Exekuční novela poškodí věřitele, vyhodnotili analytici*. www.cesivpravu.cz [online]. Praha: Česká asociace věřitelů, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.cesivpravu.cz/blog/exekucni-novela-poskodi-veritele-vyhodnotili-analytici-ceta>

²⁶⁰ KOMENTÁŘ: *Novela exekučního řádu působí jako výsměch poctivému věřiteli*. www.lidovky.cz [online]. Praha: Mafra, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/byznys/pravo-a-justice/komentar-novela-exekucniho-radu-pusobi-jako-vysmech-poctivemu-veriteli.A200906_101335_ln_byznys_pravo_ssu

²⁶¹ Tamtéž

miliard korun ročně jen za ušlé DPH, po započtení příslušenství se jedná o částku téměř 24,5 miliardy korun.²⁶²

LEX COVID JUSTICE

V souvislosti s přijatými opatřeními reagujícími na negativní společenské dopady pandemie koronaviru došlo i v oblasti dlužníků k přijetí přechodné právní úpravy, která měla alespoň na omezenou dobu částečně sejmout stres splácení z jejich beder, neboť značná část svědomitě plnících dlužníků přišla v důsledku pandemie o zaměstnání a nebyla proto schopna řádně plnit na svůj dluh.

Na jaře loňského roku vyšel tzv. *lex covid justice*,²⁶³ jenž byl v listopadu novelizován *lex covid justice II*.²⁶⁴ Mezi vybraná opatření patří např. zavedení mimořádného moratoria, tj. dlužníci podnikatelé, kteří nebyli před 05. 10. 2020 v úpadku a již nežádali o mimořádné moratorium v předchozím období, mají možnost požádat o toto mimořádné odložení splátek. Dlužníci jsou tak dočasně chráněni před svými věřiteli a je jim poskytnut čas na vyřešení finančních potíží. V době trvání moratoria taktéž nelze rozhodnout o úpadku dlužníka či provést exekuci na jeho majetek.²⁶⁵

Dlužník v době trvání mimořádných opatření také nemá povinnost podat na sebe insolvenční návrh, nejdéle však do 30. 06. 2021. Dlužník v úpadku, který se v důsledku protiepidemických opatření přijatých do 30. 06. 2021 dostane do problémů se splácením podstatné části svého splátkového kalendáře, se nemusí obávat, že by tato skutečnost byla relevantní pro posuzování důvodů zrušení jeho oddlužení.²⁶⁶

Do 31. 01. 2021 byl zakázán výkon mobiliárních exekucí, jakož i exekucí na nemovité věci, v nichž měl povinný místo trvalého pobytu. Přičemž Exekutorská

²⁶² HAVLIŠOVÁ, Lucie. *Exekuční novela poškodí věřitele, vyhodnotili analytici*. www.cesivpravu.cz [online]. Praha: Česká asociace věřitelů, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.cesivpravu.cz/blog/exekucni-novela-poskodi-veritele-vyhodnotili-analytici-ceta>

²⁶³ Zákon č. 191/2020 Sb. – Lex Covid Justice I.

²⁶⁴ Zákon č. 460/2020 Sb. – Lex Covid Justice II.

²⁶⁵ *Přehled novinek v oblasti práva v roce 2021*. www.statnisprava.cz [online]. Praha: European Business Enterprise, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.statnisprava.cz/rstsp/clanky.nsf/i/prehled_novinek_v_oblasti_prava_v_roce_2021_21010508_94744793

²⁶⁶ Tamtéž

komora ČR v důsledku ukončení zákazu doporučila soudním exekutorům spíše zdrženlivost s nařizováním tohoto typu exekucí a vydala sedm samoregulačních opatření. Mimo jiné komora doporučuje neprovádět soupisy a zajištění nebo převzetí movitých věcí či nesepisovat a nezajišťovat komunikační prostředky, které mohou soužití k distanční výuce či k práci na home-office.²⁶⁷

5.2.1 (Ne)dobrá změna?

Dle názoru Komise pro efektivitu justice Rady Evropy mají členské státy, v nichž působí exekutoři jako soukromí podnikatelé, zajistit jejich volnou soutěž. Což se ve většině států děje, jedinou výjimku představuje Slovensko a Maďarsko. V případě států, kde působí exekutoři v postavení státních zaměstnanců, se zpravidla uplatňuje pravidlo místní příslušnosti – avšak trendem je postupné rozšiřování územní působnosti exekutorů. Proti případným změnám se vyjadřují i profesní právnické komory. Proti zavedení teritoriality exekutorů se staví Česká advokátní komora, která upozorňuje na to, že exekutoři nejsou orgánem veřejné moci a nemohou být tedy omezováni místní příslušností. Česká exekutorská komora zase poznamenává, že v případě všech exekucí vedených u jednoho exekutora může nastat rozpor s ústavním pořádkem, neboť nejen dlužník, ale i věřitel budou odňati svému zákonnému soudci.²⁶⁸

Na základě shora uvedeného tedy zůstává otázkou, jakou cestou se má česká společnost vydat. Na jedné straně určitě existuje potřeba upravit postavení dlužníků tak, aby jim byla dána druhá šance a možnost návratu do normálního života. Na straně druhé však stojí legitimní zájmy věřitelů, a jak bývá v naší malé zemi zvykem, může se stát, že nedomyšlená novela povede k obrovským problémům na obou stranách barikády.

²⁶⁷ Exekutorská komora ČR vydala sedm samoregulačních opatření. Odmítá plošná opatření, podporuje cílenou pomoc občanům postižených koronavirem. www.ekcr.cz [online]. Praha: Exekutorská komora České republiky, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/2808-exekutorska-komora-cr-vydala-sedm-samoregulacnich-opatreni-odmita-plosna-opatreni-podporuje-cilenou-pomoc-obcanum-postizenych-koronavirem?w=>

²⁶⁸ HEJNÁ, Veronika. *Exekuce přehledně: Jak se vymáhají dluhy v Evropě?* www.ceska-justice.cz [online]. Praha: Media Network, 2020 [cit. 23. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2020/04/exekuce-prehledne-se-vymahaji-dluhy-evrope/>

ZÁVĚR

Palčivý problém sociálního vyloučení se dotýká nás všech, byť jej kolem sebe nutně nemusíme na první pohled vidět, dopadá nejen na naše peněženky, ale je i jistým odrazem společnosti jako celku. Četná část většinové společnosti nahlíží na sociálně exkludované občany jakoby byly něco méně a nezasloužili si pomoc a ochranu ze strany státu, leckdy bývají častováni označeními typu „*příživník*“, „*nemakačenko*“, „*socka*“ a další. Toto kastování uvnitř společnosti bohužel vede pouze k další segregaci, neboť občané stojící na okraji společnosti budou přirozeně tíhnout k obdobné sociální sortě lidí, jež je ochotna s nimi navázat a udržovat sociální kontakt. V důsledku takového jednání se pouze prohlubuje sociální rozkol a případné zahájení sociálního dialogu se stává čím dál obtížnějším.

Autor v rámci práce popisuje historický a právní kontext vývoje fenoménu sociálního vyloučení. Jak vyplývá z jednotlivých kapitol, netýká se tento problém pouze chudých, byť chudoba představuje jakýsi pojící faktor vyskytující se veskrze u všech sociálně vyloučených skupin. Interpretací všech získaných faktů tak autor dochází k závěru, že situace sociálně exkludovaných se začíná pozvolna zlepšovat, na legislativní úrovni dochází k vytváření sociálně přívětivějších zákonů a jednotliví aktéři sociální politiky projevují větší snahu v boji proti sociálnímu vyloučení. Standardem se stalo vytváření výzkumů a analýz sociálně vyloučených lokalit a nedostatků v území tak, aby bylo možno podat pomocnou ruku a začlenit část vyloučených obyvatel zpět do společnosti.

Autor po zhodnocení všech relevantních zdrojů a zjištěných informací dochází k závěru, že v oblasti sociálního vyloučení došlo v České republice v posledních dvaceti letech k relativně velkému pokroku, a to zejména v důsledku působení komunitárního práva. Komunitární cíle se promítají do všech strategických dokumentů a národních cílů, které určují ministerstva pro oblasti jednotlivých veřejných politik tak, aby byly ve shodě s celoevropským trendem snižování sociálních rozdílů. Snaha vyhovět nastavenému evropskému standardu tak tlačí český sociální systém kupředu a nutí jej se zlepšovat. Nutno však poznamenat, že stát je motivován i negativně - hrozbou podání žaloby k Evropskému soudu pro lidská práva. Stále však existují oblasti, ve kterých Česká republika silně zaostává za evropským průměrem.

Na samotný závěr práce si autor dovolí malé zamyšlení – dle autora má krize spojená s pandemií koronaviru přes všechna svá negativa, přece jen jedno malé pozitivum. Dopady onemocnění Covid-19 „pomohly“ části společnosti nahlédnout pod roušku života marginalizovaných skupin obyvatel a uvědomit si těžkosti spojené s životem na okraji společnosti. Krize nám srazila klapky z očí a ukázala, že lze poměrně snadno ze dne na den přijít o většinu stabilních příjmů. Ukázala, že není ostudou žádat o pomoc, jelikož ne všechny situace dokáže jedinec vyřešit svépomocí. Více než kdy jindy je teď potřeba podat pomocnou ruku a držet pospolu. Navzdory rozdílným názorům spolknout alespoň na okamžik vlastní ego a projevit solidaritu s druhými, neboť pandemie odhalila, jak pomíjivou hodnotu mají materiální statky a jak důležité je zdraví.

RESUMÉ

This thesis tackles the theme of social exclusion. Even though the topic of the thesis is literally „*Social exclusion in the Czech republic and in the EU*“ the author of this thesis wasn't treating it as a comparative study of the state of social exclusion in the Czech republic which would then be compared with the average statistics of the EU as a whole but rather as a study of the influence of the European law. The author examined the impact that the legal acts of the European union have on social and legal systems of the Czech republic. The next part of the thesis describes the definition and history of the phenomenon known as social exclusion which developed from a historical population control tool to a worldwide social issue.

The next two chapters are devoted to the specific social situations and public policies that are connected to social exclusion in one way or another. It's no longer only poverty that would be recognized as directly impacting social exclusion, although it's still a connective factor that can be found within most socially excluded groups. Basically every modern day strategic document that was adopted by one of Czech republic's ministries for the respective public policy is tackling the issue of social exclusion in some form which shows just how complex and complicated this issue really is. The national strategic documents are based upon the EU ones which set the union goals for all member states to fulfill and therefore are directly impacting the national legal and social systems.

The last part of this thesis is aimed directly at inclusive education and disbursements. Because Czechia is among the worst states when it comes to inclusive education statistics and is vastly behind in implementing it properly. When it comes to disbursements the debtors are likely to fall into a spiral of debts from which it's almost impossible to get out of and that's why there is a public outcry and a need for reform. Although the proposed reform is being criticized by a large part of the professional public and can possibly lead to much more problems for all interested parties.

SEZNAM ZDROJŮ

Tištěné publikace

BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.

BROŽ, Miroslav, Petra KINTLOVÁ a Ladislav TOUŠEK. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. [Praha]: Člověk v tísni - společnost při České televizi, c2007. ISBN 978-80-86961-27-9.

ČERNÝ, Jan, JÁRA, Martin, ed. *Sociální diskriminace pod lupou: metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání*. Praha: Otevřená společnost, 2006. ISBN 80-903331-7-6.

DONATI, Pierpaolo, ed. *Towards a Participatory Society: New Roads to Social and Cultural Integration*. Vatican City: The Pontifical Academy of Social Sciences, 2018. ISBN 978-88-86726-33-7.

HABART, Tomáš, JANSKÁ, Iva, ed. *Pojďte do školy!: nerovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí*. Praha: Člověk v tísni, 2011. ISBN 978-80-87456-19-4.

HEDSTRÖM, Jenny a Julian SMITH. *Overcoming political exclusion: strategies for marginalized groups to successfully engage in political decision-making*. Stockholm, Sweden: International IDEA, 2013. ISBN 978-91-86565-96-1.

KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. ISBN 978-80-245-2096-4.

KELLER, Jan. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-490-0.

KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení. 7., podstatně přepracované vydání*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-692-0.

KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2007. ISBN 978-80-85819-62-5.

KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2008. ISBN 978-80-85819-67-0.

KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika. 6. přepracované a aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2015-. ISBN 978-80-7478-921-2.

KREBS, Vojtěch a Jana ŽIŽKOVÁ. *Základy sociální politiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1993. ISBN 80-7079-975-7.

LUKÁČ, Marek a Branislav FRK, ed. *Chudoba a sociálne vylúčenie ako problém súčasnosti: Výzvy a trendy*. Prešov: Občianske združenie Potenciál, 2010. ISBN 978-80-969073-1-1.

MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2006. ISBN 80-87007-15-8.

MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 2., dopl. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-9-4.

Politiky a paradigmatá sociální práce: co jsme zdědili a co s tím uděláme? : sborník z konference. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2010. ISBN 978-80-7318-994-5.

PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7.

TOMEŠ, Igor. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha: Všehrad, 1998. ISBN 80-85305-39-9.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

E-publikace

BESEDOVÁ, Magda. *Vytváření sítě dluhového poradenství - metodika*. [online] Praha: Úřad vlády ČR - Agentura pro sociální začleňování, 2014 [cit. 14. 03. 2021]. ISBN 978-80-7440-091-9. Dostupné z: <https://docplayer.cz/19127515-Metodika-vytvoreni-siti-dluhoveho-poradenstvi.html>

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů* [online]. Praha: Lidové noviny, 2002. [cit. 20. 01. 2021] ISBN 80-7106-615-X. Dostupné z: <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/d01kapitoly.pdf>

KARTOUS, Bohumil. *Skandinávské zkušenosti s inkluzivním vzdáváním* [online]. Praha: EDUin, 2015 [cit. 22. 03. 2021]. ISBN 978-80-260-9310-7. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/wp-content/uploads/2016/03/Skandinavsk---zku--enosti-s-inkluzivn--m-vzd--l--v--n--m.pdf>

KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vyd. 2. [online] V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. [cit. 19. 01. 2021] ISBN 978-80-7400-474-2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgnpw25jtgaxgwyjs#>

TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace* [online]. 2007. *AntropoWebzin*. Plzeň: FF ZČU, AntropoWeb při Katedře Antropologických a historických věd. ISSN 1801-8807. [cit. 27. 02. 2021] Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>

Strategické dokumenty

Koncepce rodinné politiky. www.dataplan.info [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2017 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce-rodinne-politiky.pdf

Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 - 2025. www.dataplan.info [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2014 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce_soc_bydleni_2015.pdf

Strategic Plan 2020-2024: DG Employment, Social Affairs and Inclusion. ec.europa.eu [online]. Brusel: Evropská komise, 2021 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/empl_sp_2020_2024_en.pdf

STRATEGICKÝ RÁMEC POLITIKY ZAMĚSTNANOSTI DO ROKU 2030. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1357303/SRPZ_2030.pdf/148b2fc5-d7a6-f9c7-cc50-13b52a62e86e

Strategie Evropa 2020. www.vlada.cz [online]. Praha: Vláda České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/evropske-politiky/strategie-evropa-2020/strategie-evropa-2020-78695/>

Strategie sociálního začleňování 2021-2030. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+sociálního+začleňování+2021-2030.pdf/dfd1647d-ebf7-efe3-e797-efcf865cb171>

STRATEGIE VZDĚLÁVACÍ POLITIKY ČESKÉ REPUBLIKY DO ROKU 2030+. www.msmt.cz [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/54104_1_1/

ŠKOLSKÁ INKLUZIVNÍ KONCEPCE PLZEŇSKÉHO KRAJE. *Www.plzensky-kraj.cz* [online]. Plzeň: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.plzensky-kraj.cz/Framework/Document.ashx?ID=136551>

ZDRAVÍ 2030: STRATEGICKÝ RÁMEC ROZVOJE PÉČE O ZDRAVÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ DO ROKU 2030. zdravi2030.mzcr.cz [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví České republiky, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://zdravi2030.mzcr.cz/zdravi-2030-strategicky-ramec.pdf>

Analytické dokumenty

ČADA, Karel, ed. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. www.esfcr.cz [online]. Praha: GAC spol. s r.o. pro evropský sociální fond v ČR, 2015 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza-socialne-vyloucenych-lokalit_gac.pdf

ČADA, Karel a Daniel HŮLE. *Analýza segregace v základních školách z pohledu sociálního vyloučení* [online]. Praha: Úřad vlády ČR - Agentura pro sociální začleňování, 2019 [cit. 26. 03. 2021]. Dostupné z: https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/11/Analyza_segregace_2019.pdf

PROKOP, Daniel a Tomáš DVOŘÁK. *Analýza výzev vzdělávání v České republice*. eduzmena.cz [online]. Praha: Nadační fond Eduzměna, 2019 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: https://eduzmena.cz/wp-content/uploads/2019/05/Eduzměna_A4_Studie-celek_III.pdf

SÁL, Luboš, Petr LANG a Zuzana KOPECKÁ. *Rozsah sociálního vyloučení v Plzeňském kraji*. *Www.plzensky-kraj.cz* [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.plzensky-kraj.cz/Framework/Document.ashx?ID=149191>

Zmapování potřeb, spokojenosti a očekávání, včetně predikce vývoje, v oblasti sociálních služeb v Plzni 2020 - výzkumná zpráva. socialnisluzby.plzen.eu [online]. Plzeň: Filosofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://socialnisluzby.plzen.eu/download.aspx?dontparse=true&FileID=15333>

Elektronické zdroje

BAZALOVÁ, Veronika, Marína URBÁNIKOVÁ a Jakub KONEČNÝ. *SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH DĚTÍ*. *www.ochrance.cz* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/projekt-ESF/00-2019-VA/KULATE-STOLY/02-19-Spolecne-vzdelavani-romskych-a-neromskych-deti-PREZENTACE.pdf>

CECHL, Pavel. *Lidé zahnaní do úzkých. Nezákonných exekucí jsou v Česku statisíce*. *www.denik.cz* [online]. Praha: VLTABA LABE MEDIA, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/ekonomika/nezakonne-exekuce-dozorci-dolozky-cesko-20200626.html>

CO JE TO TERITORIALITA SOUDNÍCH EXEKUTORŮ? *www.institut-predluzeni.cz* [online]. Praha: Institut prevence a řešení předlužení, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.institut-predluzeni.cz/teritorialita/>

Česká republika má pro integraci osob s mezinárodní ochranou komplexní nástroj: Státní integrační program. *www.integracniprogram.cz* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2017 [cit. 27. 02. 2021]. Dostupné z: http://www.integracniprogram.cz/wp-content/uploads/2017/06/Oficial_text.pdf

Doplatek na bydlení. *www.mpsv.cz* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/doplatek-na-bydleni>

Důchodová reforma. *icv.vlada.cz* [online]. Praha: Informační centrum vlády, 2014 [cit. 19. 01. 2021]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/duchodova-reforma/nejcastejsi-dotazy/#x105670>

Dvacítka exekutorů spravuje polovinu všech exekucí, Rekonstrukce státu apeluje na přijetí teritoriality. www.rekonstrukcestatu.cz [online]. Praha: Frank Bold Society, 2018 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.rekonstrukcestatu.cz/archiv-novinek/dvacitka-exekutoru-spravuje-polovinu-vsech-exekuci-rekonstrukce-statu-apeluje-na-prijeti-teritoriality>

Evropský pilíř sociálních práv - 20 zásad. ec.europa.eu [online]. Brusel: Evropská komise [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_cs

Exekuce: černé svědomí Česka. a2larm.cz [online]. Praha: A2, 2018 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/>

Exekutorská komora ČR vydala sedm samoregulačních opatření. Odmitá plošná opatření, podporuje cílenou pomoc občanům postižených koronavirem. www.ekcr.cz [online]. Praha: Exekutorská komora České republiky, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/aktuality-pr-media/2808-exekutorska-komora-cr-vydala-sedm-samoregulacnich-opatreni-odmita-plosna-opatreni-podporuje-cilenou-pomoc-obcanum-postizenych-koronavirem?w>

HAVLIŠOVÁ, Lucie. *Exekuční novela poškodí věřitele, vyhodnotili analytici.* www.cesivpravu.cz [online]. Praha: Česká asociace věřitelů, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.cesivpravu.cz/blog/exekucni-novela-poskodi-veritele-vyhodnotili-analytici-ceta>

HEJNÁ, Veronika. *Exekuce přehledně: Jak se vymáhají dluhy v Evropě?* www.ceska-justice.cz [online]. Praha: Media Network, 2020 [cit. 23. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2020/04/exekuce-prehledne-se-vymahaji-dluhy-evrope/>

HOUSKA, Martin. *Lisabonská strategie.* www.mpo.cz [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky, 2006 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/dokument2860.html>

Chudoba mladých v ČR. www.charita.cz [online]. Praha: Median pro Charitu Česká republika a římskokatolickou církev, 2018 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.charita.cz/res/archive/015/001860.pdf?seek=1581530736>

IDENTIFIKACE ZÁSADNÍCH PROBLÉMŮ V OBLASTI SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ. www.mvcr.cz [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/dokumenty-cele-identifikace-zasadnich-problemu-pdf.aspx>

Inkluzi znevýhodněných dětí brání podle průzkumu zejména část rodičů. Učitelům chybí zpětná vazba. www.irozhlas.cz [online]. Praha: Český rozhlas, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/inkluze-skolstvi-vzdelavani-pedagogove-ucitele-handicap-porucha-chovani-skola_1911281516_gak

Invalidita: "Riziko s nejzávažnějším finančním dopadem." www.csobpoj.cz [online]. Pardubice: ČSOB Pojišťovna [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.csobpoj.cz/pojisteni/zivotni-urazove-pojisteni/forte/invalidita>

JAK VEN Z DLUHOVÉ PASTI: CO JE DLUHOVÁ PAST. exekuce.justice.cz [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://exekuce.justice.cz/jak-ven-z-dluhove-pasti/>

KOMENTÁŘ: Novela exekučního řádu působí jako výsměch poctivému věřiteli. www.lidovky.cz [online]. Praha: Mafra, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/byznys/pravo-a-justice/komentar-novela-exekucniho-radu-pusobi-jako-vysmech-poctivemu-veriteli.A200906_101335_ln_byznys_pravo_ssu

KAŠPAROVÁ, Lenka. V Česku roste počet lidí ohrožených příjmovou chudobou. www.mesec.cz [online]. Praha: Internet Info, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/v-cesku-roste-pocet-lidi-ohrozenych-prijmovou-chudobou/>

KEJHOVÁ, Hana. ZAMĚSTNANOST. www.socialni-zaclenovani.cz [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/zamestnanost/>

KENNEDY, Aoife a Zahra BOUDALAOUI-BURES. BOJ PROTI CHUDOBE, SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ A DISKRIMINACI. www.europarl.europa.eu [online]. Brusel: Evropský parlament, 2020, [cit. 27. 02. 2021]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/cs/FTU_2.3.9.pdf

KOPECKÝ, Josef. Poslanci schválili změnu zákona, která zakáže vymáhání dětských dluhů. www.idnes.cz [online]. Praha: Mafra, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/snemovna-obcansky-zakon-zakaz-detskych-dluhu.A210305_092725_domaci_kop

KOVALČÍK, Martin. 80% ČESKÉ VEŘEJNOSTI PODPORUJE ZAČLEŇOVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ DO BĚŽNÝCH TŘÍD. www.clovekvtisni.cz [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/80-ceske-verejnosti-podporuje-zaclenovani-romskych-deti-do-beznych-trid-5693gp>

LANG, Petr a Roman MATOUŠEK. Metodika pro posouzení míry a rozsahu sociálního vyloučení v území. [online] Praha: Odbor pro sociální začleňování Ministerstva pro místní rozvoj České republiky, 2020. [cit. 27. 02. 2021] <https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Methodika-pro-posouzeni-soc.-vyloucení.pdf>

MAČÍ, Josef. Tři romské děti ve třídě. Kritické číslo, aby školy nezačaly upadat. www.seznamzpravy.cz [online]. Praha: Seznam.cz, 2020 [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/tri-romske-deti-ve-tride-kriticke-cislo-aby-nevznikaly-odpadni-skoly-86877>

MAPA EXEKUCÍ. mapaexekuci.cz [online]. Praha: Otevřená společnost, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>

MATZNER, Jiří. *Je novela insolvenčního zákona správným krokem?* www.ceska-justice.cz [online]. Praha: Media Network, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/blog/je-novela-insolvencniho-zakona-spravnym-krokem/>

MIKLUŠÁKOVÁ, Marta, Vladimír FOIST a Jana HORÁČKOVÁ. *VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH, ANEB JAK PŘEKONAT ZNEVÝHODNĚNÍ CHUDOBOU VE ŠKOLE?* www.socialni-zaclenovani.cz [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování [cit. 13. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/vzdelavani/vzdelavani-v-socialne-vyloucenych-lokalitach-aneb-jak-prekonat-znevychodneni-chudobou-ve-skole/>

Mimořádná okamžitá pomoc. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/mimoradna-okamzita-pomoc>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Připravovaná důchodová reforma kopíruje závěry OECD*, tisková zpráva. [online]. Praha, 18. 11. 2020 [cit. 19. 01. 2021]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/18_11_2020_TZ_Pripstavovana_duchodova_reforma_kopiruje_zavery_OECD.pdf

MYSÍKOVÁ, Martina a Kamila FIALOVÁ. *Jak může pandemie koronaviru ovlivnit chudobu v Česku? Simulace dopadů na míru příjmové chudoby.* www.soc.cas.cz [online]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/jak-muze-pandemie-koronaviru-ovlivnit-chudobu-v-cesku-simulace-dopadu-na-miru-prijmove>

OBST, Radim. *Dopady novely insolvenčního zákona.* www.epravo.cz [online]. Praha: epravo.cz, 2019 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dopady-novely-insolvencniho-zakona-109101.html>

Pomoc v hmotné nouzi. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>

POTŮČEK, Martin. *Evropské a národní strategie sociálního začleňování - teorie a praxe.* www.martinpotucek.cz [online]. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2006, 2006 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.martinpotucek.cz/wp-content/uploads/2019/10/socialni-vylouceni-1.pdf>

Průměrná cena pronájmu - za měsíc. realitymix.cz [online]. Praha: DALTEN media, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://realitymix.cz/statistika-nemovitosti/byty-pronajem-prumerna-cena-pronajmu-za-mesic.html>

Průměrné mzdy-3. čtvrtletí 2020: Průměrná mzda vzrostla reálně o 1,7 %. www.czso.cz [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020 [cit. 02. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-3-ctvrtleti-2020>

Přehled novinek v oblasti práva v roce 2021. www.statnisprava.cz [online]. Praha: European Business Enterprise, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.statnisprava.cz/rstsp/clanky.nsf/i/prehled_novinek_v_oblasti_prava_v_roce_2021_21010508_94744793

Příjmová chudoba ohrožuje necelou desetinu obyvatel. www.czso.cz [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmova-chudoba-ohrozuje-necelou-desetinu-obyvatel>

Příjmy a životní podmínky domácností - 2018. www.czso.cz [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-kf03f95ff5>

Příspěvek na bydlení. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/prispevek-na-zivobyti>

Příspěvek na podporu zaměstnávání OZP. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/prispevky-na-podporu-zamestnavani-ozp>

RYCHLÍKOVÁ, Apolena, Saša UHLOVÁ a Kateřina MAHDALOVÁ. *Exekuce: černé svědomí Česka.* a2larm.cz [online]. Praha: A2, 2018 [cit. 14. 03. 2021]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/>

Sněmovna schválila zákaz dětských dluhů. Jednomyslně! - Tisková zpráva. www.kdu.cz [online]. Praha: Ústřední kancelář KDU-ČSL, 2021 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/zpravy/snemovna-schvalila-zakaz-detskych-dlhu-jednomysln>

STANOVISKO MINISTERSTVA SPRAVEDLNOSTI K POŘIZOVÁNÍ ZVUKOVÉ OBRAZOVÝCH ZÁZNAMŮ PŘI PROVÁDĚNÍ MOBILÁRNÍCH EXEKUCÍ A PROHLÍDEK BYTŮ A JINÝCH MÍSTNOSTÍ. exekuce.justice.cz [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2017 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://exekuce.justice.cz/wp-content/uploads/2020/01/6ffeba38-dba3-40c7-b5de-102abb445ae5.pdf>

STATISTIKY. ekcr.info [online]. Praha: Exekutorská komora České republiky, 2020 [cit. 22. 03. 2021]. Dostupné z: <https://statistiky.ekcr.info/>

Take Action for the Sustainable Development Goals. www.un.org [online]. New York, US: United Nations [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

United Nations. *Leaving No One Behind: The Imperative of Inclusive Development: Report on the World Social Situation 2016*, ST/ESA/362. [online]. New York: United Nations, 2016 [cit. 20. 01. 2021] ISBN 978-92-1-057710-6. Dostupné z: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>

UROFSKY, Melvin. *Jim Crow law: United States [1877-1954]*. www.britannica.com [online]. Richmond, Virginia, US: Encyclopædia Britannica, 12. 02. 2021 [cit. 20. 01. 2021]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Jim-Crow-law>

VIGDOR, Neil a Daniel VICTOR. *Over 160 Confederate Symbols Were Removed in 2020, Group Says*. www.nytimes.com [online]. New York, US: The New York Times, 2021 [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2021/02/23/us/confederate-monuments-george-floyd-protests.html>

Vlastní bydlení. sfpi.cz [online]. Praha: Státní fond podpory investic [cit. 12. 03. 2021]. Dostupné z: https://sfpi.cz/vlastni_bydleni/

Životní a existenční minimum. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2020 [cit. 01. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existencni-minimum1>

Legislativní zdroje

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE

SMLOUVA O EVROPSKÉ UNII (KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ)

SMLOUVA O FUNGOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE (KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ)

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 191/2020 Sb., o některých opatřeních ke zmírnění dopadů epidemie koronaviru SARS CoV-2 na osoby účastnící se soudního řízení, poškozené, oběti trestných činů a právnické osoby a o změně insolvenčního zákona a občanského soudního řádu

Zákon č. 460/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 191/2020 Sb., o některých opatřeních ke zmírnění dopadů epidemie koronaviru SARS CoV-2 na osoby účastnící se soudního řízení, poškozené, oběti trestných činů a právnické osoby a o změně insolvenčního zákona a občanského soudního řádu, a zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 05. 2020, I. ÚS 1182/20, www.usoud.cz

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 07. 2013, 31 Cdo 958/2012, www.nsoud.cz

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – výpočet invalidního důchodu str. 49

Tabulka č. 2 – podíl neaprobované výuky str. 80